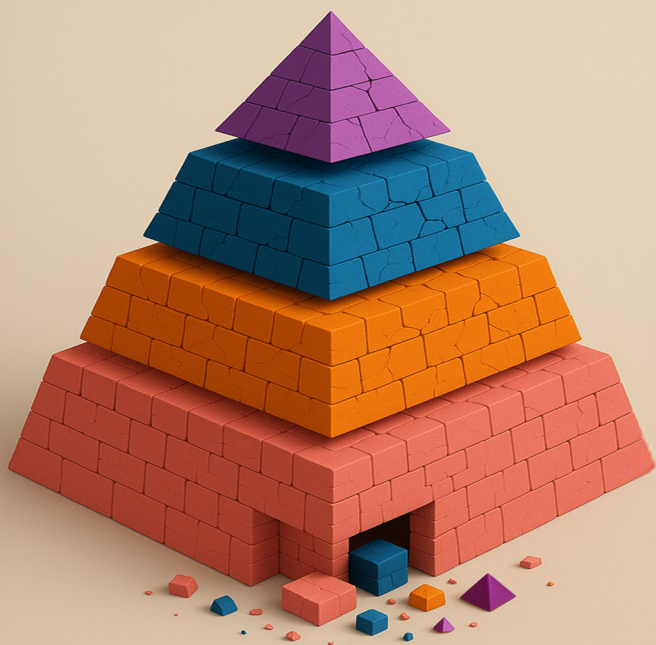

Hoffmann Kriszta - Wirth Judit

A bántalmazás piramisa

Hogyan épül fel, és
hogyan bontható le?

Tűzhely-könyvek sorozat

A bántalmazás piramisa

Hoffmann Kriszta – Wirth Judit

A bántalmazás piramisa

Hogyan épül fel, és hogyan bontható le?

Kézikönyv segítőknek és túlélőknek
Tűzhely-könyvek sorozat

NANE Egyesület
Budapest, 2025

© Hoffmann Kriszta, Wirth Judit 2025

A bántalmazás piramisa - Hogyan épül fel, és hogyan
bontható le?

Kézikönyv túlélőknek és segítőknek
Tűzhely-könyvek

Kiadja: Nők a Nőkért az Erőszak Ellen Egyesület

Kiadás helye: Budapest

Kiadás éve: 2025

Szerkesztés: Cserháti Éva

Tördelés, grafika és borító: Galambos Anita

Korrektor: Kótai Kata

Közreműködők: Horváth Éva, dr. Péterfi Vera, Regös Nóra,
dr. Spronz Júlia, Szalay Dorottya

ISBN 978-615-80333-8-1

ISSN 1785-0835

*A kiadvány az Alliance for Gender Equality in Europe, Budapest
Főváros VII. kerület Erzsébetváros Önkormányzata, az IKEA,
az Ír-Magyar Üzleti Társaság és további vállalati partnerek
támogatásával készült.*

Előszó

Évtizedes segítő munkánk során azt tapasztaltuk, hogy a segítő szakmában dolgozók gyakran tehetetlennek, eszköztelennek érzik magukat traumatizált ügyfelek speciális igényeivel és problémáival kapcsolatban. Gyakran nehézséget okoz számukra, hogy belehelyezkedjenek a tartósan félelemben élő, komplex módon kiszolgáltatott, többszörösen traumatizált, a poszt-traumás stresszszavar tüneteit mutató felnőtt nők és gyerekeik élethelyzetébe. Mivel a párkapcsolati erőszak a nőkre, férfiakra és gyerekekre vonatkozó társadalmi-kulturális sztereotípiák táptalaján alakul ki, a munkát esetenként az is nehezíti, ha a segítő, vagy akár az áldozat, maga is vallja ezeket. A nők és gyerekek elleni erőszakkal kapcsolatos ismerethiány további nehézséget okoz. Nem feledkezhetünk meg arról a kihívásról sem, amelyet a bántalmazás jelensége és egy-egy eset kapcsán annak megjelenési formái a segítő számára személyesen vagy a segítő kapcsolatban okoznak.

Tapasztalataink és tudásunk megosztásával ahhoz szeretnénk hozzájárulni, hogy azok a segítők, akik ennek az összetett társadalmi problémának az áldozataival dolgoznak, hatékony segítséget tudjanak nyújtani. Egyben abban támogatjuk őket, hogy felismerjék a jelenséget, azonosítani tudják a szereplőket, és hatékonyan léphessenek fel a bántalmazók ellen.

A NANE Egyesület egyik célja – az áldozatok közvetlen támogatásán túl – a társadalmi szemléletformálás a nők és gyerekek elleni erőszak jelenségével kapcsolatban. Több évtizede küldetésünk, hogy a laikusok és a segítők egyaránt megértsék, hogy ez a hatalmi egyenlőtlenségen alapuló strukturális erőszak milyen sajátos jellemzőkkel rendelkezik, milyen megnyilvánulási formái vannak, és milyen hatással van az áldozatokra. Abban nyújtunk támogatást, hogy felismerjék a jelenséget, azonosítani tudják a szereplőket, és hatékonyan léphessenek fel a bántalmazók ellen.

Az Egyesület kiadványainak, tudásmegosztó platformjainak a célja az, hogy bekapcsolja Magyarországot a nők és gyerekeket sújtó erőszak elleni küzdelembe. Minél pontosabb és valósághűbb a jelenséget ismertető szakirodalom, minél pontosabb szavaik vannak a segítőknek, és ezáltal az áldozatoknak a velük történetekre, annál hatékonyabban tudnak fellépni a bántalmazókkal szemben. A *Miért marad?* című kiadvány első magyar nyelvű megjelenése óta¹ a nők és gyerekek elleni erőszak léte elismerést nyert Magyarországon. De a mi munkánk ezzel nem ért véget. Mindent megteszünk azért, hogy a jelenség pontos leírása, az egyes elemek definiálása, néven nevezése, és különösen az észrevétlenebb, a társadalom szövetébe rendkívül mélyen beágyazódott formáinak a megnevezése megtörténjen.

Így válhattak a közös tudás és a közbeszéd részévé többek között olyan fontos kifejezések, mint a *korai elköteleződés*, a *mézeshetek*, az *intézményi áruulás* és a *kényszerláthatás*.

Ebben a kiadványban azokra a bántalmazási stratégiákra helyezzük a hangsúlyt, amelyek még nem épültek be szervesen a közös tudásba. Így az ezeket elszenvedő bántalmazottak mindennapos tapasztalatait sem a szakmai, sem a laikus segítők egyáltalán nem, vagy csak nehezen tudják értelmezni, és megfelelően visszatükrözni. Gyakran válaszaik sincsenek rájuk. Az itt bemutatott bántalmazási formák megértése és valósághű megnevezése – azon túl, hogy az áldozatoknak tartozunk ezzel – hatékonyabbá teszi a segítő munkát. Ezáltal megelőzhető a segítő kiégése, az áldozat pedig gyorsabban kerülhet biztonságba.

A segítő munka általunk leghatékonyabbnak tapasztalt szemléletmódjának és módszereinek átadásával pedig az a célunk, hogy a segítőket támogassuk. Tisztában vagyunk azzal, hogy van, aki számára a feminista traumatudatos segítség első hallásra elretentőnek vagy elfogultnak tűnhet. Arra kérjük a kedves olvasót, hogy mielőtt végső döntést hozna erről, olvassa el, mit értünk ezen, miért gondoljuk, hogy ez a szemléletmód szakmailag megalapozott, és nagyban hozzá tud járulni a segítők kiégésének megelőzéséhez, tevékenységük sikeresebbé, hatékonyabbá tételéhez.

Köszönjük a programban részt vevő egykori ügyfeleinknek, hogy bizalmukkal megtiszteltek bennünket. Köszönjük azt is, hogy hozzájárultak ügyük – az adatvédelmi szabályoknak és személyes biztonságuk követelményeinek figyelembevételével történő – közléséhez. A kiadvány az ő tapasztalataikat a saját szavaikkal, szó szerinti idézetek formájában is tartalmazza.

A kiadványban szereplő idézetekben az áldozatok védelme érdekében megváltoztattunk bizonyos részleteket, és egyéb óvintézkedéseket is tettünk az anonimitásuk megőrzése érdekében. Ha valamely bántalmazó mégis magára ismer, az nem azért van, mert az ő áldozata volt az interjúalany, hanem mert nagyon sok nő válik bántalmazás áldozatává, és a hasonló élethelyzetekben a bántalmazók hasonló taktikákat követnek az áldozatok leuralására. Épp ez teszi a bántalmazást ki- és felismerhetővé és leírhatóvá.

Hűen a kiadványban bemutatott alapelvekhez, szó szerinti idézeteket közlünk a segítőkötől is. Ahogy fentebb utaltunk rá, a bántalmazás áldozatainak támogatása során az áldozattal egyenrangú, partnerként működő segítő is küzdhet nehézségekkel. Az ő személyes tapasztalatai is részei a folyamatnak, ezért úgy ítéltük meg, hogy azoknak is helye van a kiadványban.

Bízunk benne, hogy a kiadvánnyal támogatást tudunk nyújtani a segítőknek, és ezáltal a párkapcsolati erőszak felnőtt és gyerek áldozatainak. Ha a kedves olvasónak bármely nyitott kérdése marad az itt ismertetett fogalmakkal és eljárásokkal kapcsolatban, akkor bízunk benne, hogy bizalommal fordul majd hozzánk ezekkel.

Bevezető

2005-ben a Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen (NANE) Egyesület és a Habeas Corpus Munkacsoport (HCM) a családon belüli erőszak, illetve a nemi alapú erőszak² más fajtáinak áldozatává vált személyek számára kísérleti céllal olyan szolgáltatást indított, amely egyszerre veszi figyelembe az ügyfelek jogi, pszichés és szociális segítségre vonatkozó igényeit. Az integrált ügyféllátás – finanszírozástól függően – jelenleg is működik a NANE és a PATENT (Patriarchátust Ellenzők Társasága) Egyesület együttműködésében. A kísérleti program tapasztalatairól és eredményeiről 2006-ban már megjelent egy kiadvány.³

Jelen munka összefoglalja mindazt a tudást, amit a szolgáltatás nyújtása során az elmúlt húsz év alatt a pszichoszociális segítők összegyűjtöttek az integrált ellátás keretében működő feminista traumatudatos segítő munkáról.

A kiadvány első részét az általános terminológia magyarázatának szenteljük. Tekintettel arra, hogy a családon belüli erőszak jelensége sokféle néven ismert, a kiadványban is többféle módon utalunk rá, bár mi magunk főként a párkapcsolati erőszak és a kényszerítő kontroll kifejezéseket részesítjük előnyben. Hasonlóan vegyes a bántalmazás elszennvedőinek és elkövetőinek a megnevezése a gyakorlatban, így röviden erre is kitérünk.

Az általános terminológiai tisztázást követően a kiadvány két nagy részre oszlik. Az I. részben a párkapcsolati erőszak megértését és felismerését segítő ismereteket, annak modellszerű leírását adjuk. A II. részben a segítő áll a fókuszban: a tapasztalataink szerint úgy a segítőnek, mint az áldozatnak legjobb és leghatékonyabb segítés módszereit foglaljuk össze.

Az I. rész tehát a bántalmazás „hogyanjáról” szól, és arról, hogy a bántalmazó hogyan építi fel és tartja fenn a bántalmazás rendszerét a párkapcsolatában. Kitérünk az ezt a tevékenységét támogató intézményi árulásra is. Az 1. fejezetben kísérletet teszünk arra, hogy felvázoljuk a bántalmazásnak egy olyan keretét, amely egészében tudja láttatni ennek a rendkívül káros jelenségnek a rendszerszerű jellegét.

Ennek a rendszernek a megértéséhez a piramis képét hívjuk segítségül, melyhez a köztudatban szervesen asszociálódik a hatalmi hierarchia. Ebben a piramismodellben – a bántalmazás rendszerének érzékeltetésére – a piramis csúcsán álló bántalmazói cél eléréséhez a bántalmazó által használt stratégiákat, módszereket és egyes taktikákat helyeztük el az egyes szinteken. Ezekből épül fel a bántalmazás rendszere.

Külön-külön alfejezeteket szentelünk azoknak a stratégiáknak, melyeket az elkövető a bántalmazási rendszer kiépítésére alkalmaz (1.1. alfejezet), és két olyan módszernek, melyekkel azt fenntartja (2. fejezet). A 3. fejezet szól arról, hogy a bántalmazó által felépített rendszert az intézmények milyen módokon segítenek fenntartani és megszilárdítani.

Ezt a jelenséget 2018-ban *intézményi árulásnak* neveztük el.⁴ Jelen kiadvány az intézményi árulásnak főként azzal a formájával foglalkozik, amelyet a bántalmazottak a kapcsolattartás körül folyó eljárásokban élnek meg, és amely közvetlenül érinti gyerekeiket is.

Az e fejezetbe foglalt stratégiák és módszerek bemutatásával tehát megpróbálunk rávilágítani a bántalmazó által mindennaposan használt bántalmazási eljárások jellemzőire, melyek korábbi kiadványainkban eddig nem szerepeltek. Ezek összefoglalása magyar nyelven eddig nem készült el.

Azért van szükség erre a fejezetre, mert az ügyfeleink tapasztalatai szerint ezekre a bántalmazói módszerekre sem a szélesebb társadalmi közeg, sem a szűkebb környezet, sem az intézmények nem érzékenyek. Nem tulajdonítanak nekik akkora jelentőséget, amekkora kárt ezek okozni tudnak.

A bántalmazók széles bántalmazási repertoárjából itt elsősorban azokat ismertetjük, amelyek különösen alkalmasak arra, hogy az elkövető számára hosszabb távon is biztosítsák az áldozat feletti kontrollt. Közülük sok nem szabályozott és főleg nem szankcionált a büntető- és a szabálysértési jogban.

Ebben a fejezetben tehát nem abból indulunk ki, hogy mely cselekmények miatt tudna a bántalmazott bármilyen eljárást kezdeményezni, hanem abból az erőszakkal és kényszerrel teli

valóságból, amelyben él. Ezekre a helyzetekre sokszor a jognak sincsenek még tökéletes válaszai. A segítőnek ebben a valóságban kell helytállnia az ügyfele mellett, és tisztában vagyunk vele, hogy ez nem egyszerű feladat.

Helyhiány miatt, vagy mert másutt már írtunk róluk, nem tértünk ki néhány más olyan elkövetői módszerre, amelyek szintén hosszú távú hatalmat tudnak biztosítani az áldozat felett. Ilyenek például az online zaklatás elhúzódó formái, illetve az egyéb, nem gyerekkel kapcsolatos jogi eljárásokkal való zaklatás. A segítő azonban helyesen teszi, ha ezeket is észben tartja, mivel sok bántalmazó módszerei között megjelennek.

A kiadvány II. részében a bántalmazó által felépített bántalmazó, kényszerítő, hatalmi rendszer lebontásának lehetőségeiről és módszereiről lesz szó. Ebből a részből – reményeink szerint – a segítő és az áldozat a bántalmazás káros hatásait csökkentő és megelőző, annak kényszerítő jellegét enyhítő, hasznos ellenstratégiákat alakíthat ki. A fejezet középpontjában a segítő, az áldozat és a biztonság áll. A 4. fejezetben az ún. integrált ügyféllátás szükségességéről és módszertanáról lesz szó. Igyekeztünk a fejezetbe beleépíteni az integrált ügyféllátásban húsz év alatt szerzett legfontosabb tapasztalatokat és tanulságokat.

Az 5. fejezetben a traumatudatos segítő munka alapvetéseit fejtjük ki. Az 5.1. alfejezetben azt írjuk le, hogy melyik az a szemléletmódbeli megközelítés, amely a tapasztalataink szerint a bántalmazott nők (és férfiak) támogatására leginkább alkalmas. Ezt feminista traumatudatos segítésnek neveztük el.

Alkalmasságát abban mérjük, hogy húszéves tapasztalatunk szerint az elérhető segítői módszertanok közül ez az a szemléletmód, amely a körülményekhez képest a lehető leggyorsabban és leghatékonyabban tudja támogatni a bántalmazás felnőtt és gyerek áldozatait az önrendelkezésük visszanyerésében. Valamint segíti őket azokból a traumákból való felépülésben, amit a párkapcsolati erőszak elkövetője, valamint az áldozatok védelmét nem elsődlegesnek tekintő intézményrendszer okozott.

Ahogy a kedves olvasó majd látni fogja, kifejtjük, hogy a *feminista* elem segít tudatosan reflektálni a családon belüli erőszak

társadalmi beágyazottságára, és arra, ahogy a társadalmi hatalmi viszonyok leképeződnek a személyes kapcsolatokban. Ez leveszi a bántalmazott ügyfélről (és a segítőről is) azt a súlyt, amelyet a környezete rátesz, amikor megpróbálja egyéni problémaként értelmezni a vele történeteket, és őt hibáztatja azért, hogy a helyzet megváltoztatására irányuló erőfeszítései sikertelenek.

A *traumatudatosság* pedig, mint látni fogjuk, elengedhetetlen feltétele annak, hogy segítőként ne hagyjuk cserben az ügyfelünket, sőt, támogatni tudjuk akkor, amikor közvetlen környezete, más intézmények vagy más segítők értetlenül állnak az elkeseredése, reménytelensége, dühe, tehetetlensége vagy akár a bántalmazóhoz való kapcsolódása előtt. Ez a szemléleti elem nagyban hozzájárul, hogy a segítő ne égjen ki a bántalmazott nő és gyerekei támogatásában.

Az egyes szakkifejezések definícióin túl a II. részben helyenként idézetekkel is bemutatjuk, hogy ügyfeleink hogyan találkoznak a strukturális erőszakkal. Az idézetek a szolgáltatásban részesülő ügyfelekkel és az őket támogató pszichoszociális segítőkkal készült interjúkból származnak. Az a célunk, hogy érzékeltessük a nők és gyerekek elleni erőszak áldozatainak és az őket segítőknak a valóságát. Azt reméljük, hogy a tudományosan megalapozott elméletek mellett a hús-vér, élő és lélegző érintettek szavai utat találnak az olvasóhoz.

Feltűnhet az olvasónak, hogy az idézetekben és a kiadvány egészében is túlsúlyban vannak a gyerekekkel, anyasággal, apasággal kapcsolatos példák és tapasztalatok. Úgy látjuk, hogy azok a nők, akiknek nincsen közös gyermeke a bántalmazóval, ritkábban szorulnak professzionális, átfogó támogatásra – kivéve, ha bántalmazójuk életveszélyes. Ezek a nők általában saját erőből, esetleg családi, baráti támogatással elhagyják a bántalmazó partnerüket. Ha el is szenvednek súlyos sérelmeket, a bántalmazást belátható időn belül maguk mögött tudják hagyni.

Azt a bántalmazottat azonban, akinek a bántalmazóval közös gyereke van, a hatóságok hosszú távra összekényszerítik a bántalmazóval. Ezt nagyrészt a jogalkalmazók érik el – ugyan a jogszabályok maguk sem tökéletesek – azzal, hogy a gyermekek

védelmére hivatott jogszabályokat a bántalmazó követeléseinek kielégítésére használják.

Mint az esetekből látni fogjuk, a bántalmazottnak az intézmények széles körű jogosultságai miatt nincs módja ezt elkerülni. A segítő tehát azzal kell hogy számoljon, hogy főként olyan bántalmazottakkal találkozik majd, akiknek a (volt) bántalmazójukkal van közös gyermekük. A rendszer pedig nemcsak a nőt zárja össze évekre a volt bántalmazójával, de az intézményi segítőt is összekényszeríti vele.

Ezért ebben a kiadványban csak kisebb terjedelemben térünk ki azokra a helyzetekre, amelyeket a nők maguk is meg tudnak és meg is szoktak oldani. Ehelyett azokra a helyzetekre fókuszálunk, amelyekkel a segítők nagy valószínűséggel találkoznak majd a munkájuk során.

Az utolsó, 5.2. alfejezetbe kerültek azok a tanulságok, amelyeket – a fenti ismereteket és tapasztalatokat beépítve a mindennapos munkába – a feminista traumatudatos segítés gyakorlati megvalósítása során fontosnak tartunk.

A *Zárógondolatokban* megfogalmazzuk azt a reményünket, hogy az olvasót sikerült meggyőznünk arról, érdemes a feminista traumatudatos szemléletet magáévá tennie, és a kiadványban bemutatott ismereteket beépítenie a munkájába.

Terminológia

Az ebben a fejezetben ismertetett fogalmakat általában szinonimaként használjuk. Ennek oka részben stilisztikai: ezzel próbáljuk elkerülni a folyamatos ismétlést. Másik oka az, hogy az olvasó ezekkel mind találkozhat a közbeszédben és a szakirodalomban. Jelen kiadványban nem vállalkozhatunk ezeknek a bevett fogalmaknak a részletes tisztázására, illetve annak pontos magyarázatára, hogy például a párkapcsolati erőszak áldozatait miért feltételezzük főként nőnek, és a bántalmazás elkövetőit főként férfinak.

Ezt megtettük számos korábbi kiadványunkban, melyekben ismertettük az ezzel kapcsolatos társadalmi hátteret, a statisztikai adatokat, és a témáról szóló kutatásokat. Ezek a kiadványok megtalálhatóak honlapjainkon,⁵ itt csupán olyankor térünk ki erre, amikor a sztereotípiáknak tetten érhető szerepük van a hatalmi helyzet kialakításában.

A bemutatott **bántalmazástípus elnevezése** lehet családon belüli erőszak, párkapcsolati erőszak, partnerkapcsolati erőszak, kapcsolati erőszak, vagy egyszerűen bántalmazás. Ezek a fogalmak jelölik a kiadványban a bántalmazásnak azt a formáját, amelynek során egy felnőttek közötti párkapcsolatban az egyik fél módszeresen és rendszerszerűen (ismétlődően és átfogóan) a másik fél feletti hatalmi helyzet kialakítására és megtartására törekszik, és ehhez – egyebek mellett – az itt ismertetett stratégiákat és módszereket alkalmazza.

Ezek a kifejezések a „mi” kérdésre adnak választ. Mi történik? Mi a neve? Mi ez a jelenség egyáltalán?

A használt fogalmak közül a magyar jog jelenleg csak a **kapcsolati erőszak** kifejezést használja (2012. évi C. a Büntető törvénykönyvről 2012/A. §). Ezt mi ritkán alkalmazzuk, általában csak akkor, ha ügyfelünket például feljelentéstételben kell támogatni.

A távoltartásról szóló 2009. LXXII. törvény a **hozzátartozók közötti erőszak** kifejezést használja. E kiadványban mi ezt sem

használjuk, mert néhány kiegészítéssel a Polgári Törvénykönyvben hozzátartozóként nevesített személyekre korlátozza a benne érintett felek körét. Ez nincs összhangban a párkapcsolati erőszak valós megjelenésével, hiszen például nem foglalja magában az olyan partnereket, akik sosem éltek együtt. Fontos azonban ezt a kifejezést is ismerni, ha az ügyfelet például távoltartás kérelmezésében szükséges támogatnunk.

A bemutatott bántalmazástípusban az **érintettek** elnevezése lehet áldozat, túlélő, sértett személy, nő, anya, partner, volt partner. Ebben a kiadványban ezeket a fogalmakat is felváltva használjuk.

Ezek a kifejezések a „ki” kérdésre adnak választ. Ki szenved el, és ki a célpontja a bántalmazásnak, hatalomgyakorlásnak, kényszernek és kontrollnak?

A használt fogalmak közül egy fogalom tisztázását tartjuk fontosnak. Tisztában vagyunk azzal, hogy vannak érintettek, akik nem szívesen gondolnak magukra **áldozatként**, és nem szeretnék őket megsérteni. Ugyanakkor tényként fogadjuk el, hogy ha valakivel szemben bűncselekményeket követnek el, vagy – még ha a büntetőjog nem is ismeri ezt el – alapvető jogait sértik, és ezzel sérelmet okoznak neki, akkor az a személy az elkövető áldozatává vált.

Álláspontunk – és általában a jogtudomány, azon belül is az emberi jogi szakirodalom – szerint ez nem felvett áldozati szerep, hanem egy sajnálatos tény. Ez a tény azonban nem jelenti azt, hogy az áldozatnak örökre annak kell maradnia. A kiadványban éppen amellettszük le a voksunkat, hogy ha az érintett szakszerű segítséget kap, ha a jogalkalmazó intézmények szakszerűen látják el az ügyét, elismerve ezt a tényt, akkor az áldozatból túlélő lesz, a sérelmek orvoslásra lelnek, és a traumák gyógyulni tudnak.

A büntetőjogban **sértettnek** nevezik azt a személyt, aki valamely jogsérelem áldozatává vált. Azonban ehhez az elnevezéshez szükséges az, hogy a büntetőjogi intézményrendszer – de legalább a rendőrség – elismerje a sérelmét, azaz azt, hogy bűncselekményt követtek el ellene, és hogy indulhat büntető- vagy szabálysértési eljárás. Márpedig ez gyakran nem történik meg.

A kriminológiában és a köznyelvben a jogsérelmet szenvedett személyt áldozatnak nevezik, és mi fontosnak tartjuk, hogy ez a kifejezés elismeri a sérelmet.

A statisztikai gyakoriság miatt az áldozatokat általában **nőként** emlegetjük. Ez nem zárja ki, hogy férfiak élnek meg olyan párkapcsolati bántalmazást, amelyben nőpartnerük (vagy meleg párkapcsolat esetén férfitpartnerük) a felettük való hatalomra és kontrollra törekszik az itt leírt bántalmazói stratégiák és taktikák alkalmazásával. Amennyiben erről megbizonyosodunk, akkor a férfi áldozatok ellátására ugyanazok az alapelvek vonatkoznak, mint a női áldozatokéra.

A segítőnek és a jogalkalmazónak feladata azonban, hogy meg tudja különböztetni az előjogai (nem pedig alapvető emberi jogai) elvesztését sérelmező személyt és a valódi áldozatot. Tapasztalataink szerint ez különösen fontos akkor, ha férfiak állítják azt, hogy bántalmazza őket a nőpartnerük. Az elkövetők ugyanis szinte kivétel nélkül élnek az ún. DARVO (deny, attack, reverse victim offender) technikával:⁶ cselekedeteiket tagadják vagy bagatellizálják, támadnak, és önmagukat állítják be áldozatnak. Egy jó segítő és egy lelkiismeretes jogalkalmazó nem engedheti meg magának, hogy a bántalmazó megtévessze ezzel.

A bemutatott bántalmazástípusok **elkövetőinek elnevezése** lehet elkövető, bántalmazó, volt partner, férfi, bántalmazó férfi.

Ezek a kifejezések a „ki” kérdésre adnak választ. Ki az, aki bántalmazó módon viselkedik? Ki követi el azokat a cselekményeket, amelyekről kellő odafigyeléssel észlelhetjük, hogy létrehozzák az elnyomás, kontrollálás, a másik fél kárára történő hatalomnövekedést?

A büntetőjog a bűncselekmények elkövetőjét nevezi **elkövetőnek**. A fentebb írtakból következik, hogy a partnere felett hatalomra törő és őt kontrolláló személyt elkövetőnek nevezzük, mivel álláspontunk szerint ezzel akkor is jogszerűtlenül cselekszik, ha az aktuális magatartását a jog (még) nem szankcionálja.

Bár a kapcsolati erőszak tényállása a hatályba lépése (2013. július 1.) óta is hiányos, és a szükségesnél sokkal kevésbé is alkalmazzák, mégis tény, hogy legalább elkövetőnek tekinti a párkapcsolati erőszak elkövetőit. A Távoltartásról szóló 2009. LXXII. törvény **bántalmazónak** nevezi az elkövetőket.

A bántalmazó nemére vonatkozóan a statisztikáknak megfelelően általában **férfiként** hivatkozunk. Ahogy fentebb is írtuk, ez nem zárja ki, hogy nők viselkedjenek bántalmazóként heteroszexuális vagy azonos nemű kapcsolatokban. A női elkövetők társadalmi támogatottsága azonban rendkívül csekély, és emiatt nem tudják hatékonyan alkalmazni a fentebb ismertetett DARVO technikát sem.

A bemutatott bántalmazástípus végrehajtásához alkalmazott stratégiák és módszerek a **„hogyan”** kérdésre adnak választ. Hogyan éri el a bántalmazó, hogy szert tegyen arra a többlethatalomra, amely biztosítja számára a kontrollt az áldozata felett?

Hogyan és mit kell és lehet tennie ahhoz, hogy – legegyszerűbben és legpontosabban megfogalmazva – szinte mindenkor az történjen, amit ő akar, és ne az, amit az áldozat, kiterjedően a pár életében bármire (a tevékenységektől a gondolatokig). A bántalmazó célja, hogy az áldozat ne tudjon és ne akarjon neki ellentmondani. Hogyan tudja ezt biztosítani?

Nem érdemes azt feltételeznünk, hogy ilyesmit csak nyílt erőszakkal lehet elérni. Stratégiáit és egyedi módszereit a bántalmazó a saját és a partnere körülményeinek, pillanatnyi családi, közösségi, társadalmi támogatottságának, saját magáról alkotott képének megfelelően válogatja össze. Viselkedésének kizárólag ezek a korlátai.

Nem feltételezhetjük azt sem, hogy mindenáron el akarja kerülni a számonkérést. Ezt is az befolyásolja, hogy az ő személyes életében pillanatnyilag milyen árat túl magas megfizetni egyes cselekedetért, illetve mely következményeket nem tudja elfogadni.⁷

Számos korábbi kiadványunk részletesen bemutatja a bántalmazás különböző formáit. Az elmúlt harminc évben folytatott

felvilágosító tevékenységünknek is köszönhető, hogy ezek a bántalmazási formák és káros hatásaiak immár széles körben (el)ismertek.

Jelen kiadványban öt olyan bántalmazói módszert és egy olyan intézményi bántalmazói módszert mutatunk be, amelyekről eddig magyarul viszonylag kevés áttekintés volt elérhető. Ezek közül hármat stratégiának nevezünk.

A kényszerítő kontroll, a fenyegető zaklatás és a bosszúzaklatás olyan átfogó stratégiákat fednek le, amelyek a bántalmazó kapcsolatban létrehozott és fenntartott hatalmi különbségeket és ezek szisztematikus kiaknázásának lehetőségét teremtik meg vagy tartják fenn a bántalmazó számára, illetve ezek sikertelensége esetén a megtorlás eszközeit biztosítják.

Ez az a kontextus, amelyben az adott bántalmazó kapcsolat értelmezhető és felismerhető. Ennek a kontextusnak a figyelembevétele nélkül – tehát kizárólag az elkövető aktuális egyedi cselekedeteire fókuszálva – az áldozat és a környezete is (beleértve az intézményeket) értetlenül és tehetetlenül, vagy a bántalmazottra és gyerekeire nézve veszélyes „megoldásokat” szorgalmazva áll a bántalmazó kapcsolat előtt.

A másik két, itt részletezett bántalmazói viselkedést (a gazdasági erőszakot és a kényszer-kapcsolattartást) módszereknek nevezzük, melyeket a bántalmazó vagy alkalmaz, vagy nem, attól függően, hogy mennyire voltak sikeresek a kényszerítő kontroll kialakításában a korábban általa alkalmazott különböző módszerek (gazdasági, érzelmi, szexuális, társas kontroll), és mihez van kedve.

És végül az eddigi kiadványainkhoz képest bővebben kitérünk az intézményi árulásra, mely a bántalmazás következmények nélkül hagyásával, és számos esetben a bántalmazott szankcionálásával felkínálja a bántalmazónak a párkapcsolati erőszak elkövetéséhez és fenntartásához a társadalmi kontextust.

I. Hogyan bántalmaz?

A bántalmazás rendszerének felépítése

1. A párkapcsolati erőszak mint egységes rendszer megértése

A párkapcsolati erőszak az interperszonális erőszak speciális és kiismerhető formája. Speciális, mert az elkövető és az áldozat közötti viszony általában tartós, az életük szinte minden területét megosztják, gyakran együtt is élnek, így az elkövető sokkal többet tud az áldozatról, mint idegenek közti erőszak esetén. A párkapcsolati erőszak elkövetője ezt arra használja, hogy az információkkal visszaéljen.

Speciális azért is, mert a (heteroszexuális) párkapcsolatokat számos hagyományos (hierarchikus) nemi szerepeket tükröző társadalmi elvárás és jogintézmény szabályozza. Ezek jellemzően engedékenyebbek a férfiakat (az apákat) illetően, és korlátozóbbak a nők (az anyák) esetében. Ez további visszaélésekre ad lehetőséget a párkapcsolat ideje alatt, és azután is, mint azt a további fejezetekből látni fogjuk.

A párkapcsolati erőszak felismerhető: célja a partner feletti hatalom és kontroll megszerzése. Látni fogjuk, hogy ennek azonosításához nem elsősorban azt kell vizsgálnunk, mennyi nyílt erőszakot alkalmaz valamely fél, hanem hogy a különféle viselkedésformái és tettei összeállnak-e egy olyan rendszerre, amelyben az egyik fél hatalma, cselekvési szabadsága, gazdasági előnye, szavának súlya egyre növekszik, míg partneréé egyre csökken.

Ha ilyen hatalmi egyenlőtlenséget észlelünk, akkor bántalmazó kapcsolattal állunk szemben. Ha a bántalmazó sikerrel jár, akkor esetében ezeket az előnyöket tudjuk azonosítani. A partnerét illetően pedig az érzelmi, fizikai és gazdasági, valamint személyes szabadságát és személyes autonómiáját érintő károkat állapíthatunk meg.

A fentiekből következik, hogy a párkapcsolati erőszak elkövetőjének és áldozatának megkülönböztetése nem annak alapján történik, hogy melyik fél tűnik „erőszakosabbnak” egy felületes vizsgálat esetén. Hiszen előfordul, hogy a bántalmazott látványosan harcol a bántalmazóval az elnyomás ellen, és az alapvető jogai elismeréséért, a bántalmazó pedig csendes, suttogó elnyomó.

Hasonlóképpen, az sem mérvadó, hogy kívülállóak számára ki a kevésbé szimpatikus fél. A bántalmazottat a bántalmazó viselkedése traumatizálhatja, és traumatünetei, ha nem értjük azokat, „nehéz esetté” vagy „ellenszenvessé” tehetik őt a kívülállóak számára.

A párkapcsolati erőszakot épp az teszi ki- és felismerhetővé, hogy rendszerjellegű működésnek köszönhetően könnyű megállapítani, hogy az a bántalmazó, aki módszeresen törekszik a másik fél feletti hatalom megszerzésére.

Nem lehet neki nemet mondani, mert azt fájoan és sérelmeket, károkat okozva megtorolja. Tőle függ, hogy ki mit tehet meg a családban, ő irányíthat mindent, ha úgy tartja a kedve, a partnerének pedig ezt tudomásul kell venni. Ha akarja, a kontrollját kiterjesztheti az élet bármely, vagy akár minden területére, kedve szerint akár a család minden tagjának vonatkozásában. Ami nem érdekli, azzal nem foglalkozik. Az irányítást olyan végletekig viszi, hogy ha valamely területet, személyt vagy élethelyzetet épp nem kíván kontrollálni, akkor a többiek hálásak neki érte, amit ő el is vár.

Funkciójában olyan, mintha bíró és börtönőr lenne egyszerre. Autoritása mindenki feletti, ezt saját belátása szerint gyakorolja, és az ennek való megfelelést kedve szerint jutalmazza. Ennek elmáradását néha kiszámíthatatlanul, néha kiszámíthatóan, szigorúbban vagy enyhébben bünteti.

Kiszámíthatatlansága része az autoritásának: áldozatait állandó készenlétben tartja. Az ehhez való jogát csak addig merik megkérdőjelezni az alatta álló családtagok, amíg megfelelően időzített és megfelelő mértékű büntetésekkkel ezt el nem fojtja.

A kiadványban következetesen ebben a keretezésben fogjuk vizsgálni a párkapcsolati erőszak jellemzőit, és az idézetekben kimutatható bántalmazást és intézményi árulást. Abban a reményben tesszük ezt, hogy ezzel elősegítjük a lelkiismeretes segítő szakemberek és laikus segítők számára az elkövető és az áldozat megkülönböztetését, a párkapcsolati erőszak kiismerését, és ezzel végső soron a jó segítséget.

Az alábbi ábra a könnyű átláthatóság reményében összefoglalja ezt a rendszert, és bemutatja, hogyan épülnek egymásra az elemei.

Ehhez a piramist használjuk metaforának, hogy érzékeltessük: a bántalmazás inherensen hierarchikus rendszer, benne az egyes elemek egymásra épülnek, és csúcsán a bántalmazó hatalom- és kontrollgyakorlási célja van, mely mindent meghatároz.

A piramismetáforát már alkalmazzák a nők elleni erőszak különféle formáinak, különösen a szexuális erőszaknak a megértéséhez. Azt hivatott érzékeltetni, hogy egy adott erőszak különböző káros és sérelmes cselekményekből áll össze (lásd a 17. lábjegyzetet az erőszak kontinuumának fogalmáról). Ezek összefüggenek, és egymás hatását erősítik. Mindez a nőkre káros sztereotípiák talaján áll.

A mi piramismodellünk inkább a párkapcsolati erőszak rendszerének megértéséhez nyújt támpontot. Nem annyira az egyes cselekményeket vagy hatásokat rendszerezi, hanem inkább a céljait, módszereit és taktikáit helyezi rendszerbe, és segít megérteni a köztük lévő összefüggést.

Az itt felvázolt piramismodell a bántalmazás legalsó szintjén található, annak társadalmi és személyes alapját képező attitűdöket, sztereotípiákat és nemi szerepekre vonatkozó hiedelmeket sem tartalmazza. Ennek praktikus okai vannak: ezek részletes kifejtésére ebben a kiadványban nincs mód, és a segítő napi munkáját ugyan támogatja, ha ezt figyelembe veszi, és ezekről tudomása van, de ezek alapos ismerete nélkül is tud jó és hatékony támogatást nyújtani az ügyfelének, ha a kiadványban ismertetett tudást alkalmazza.

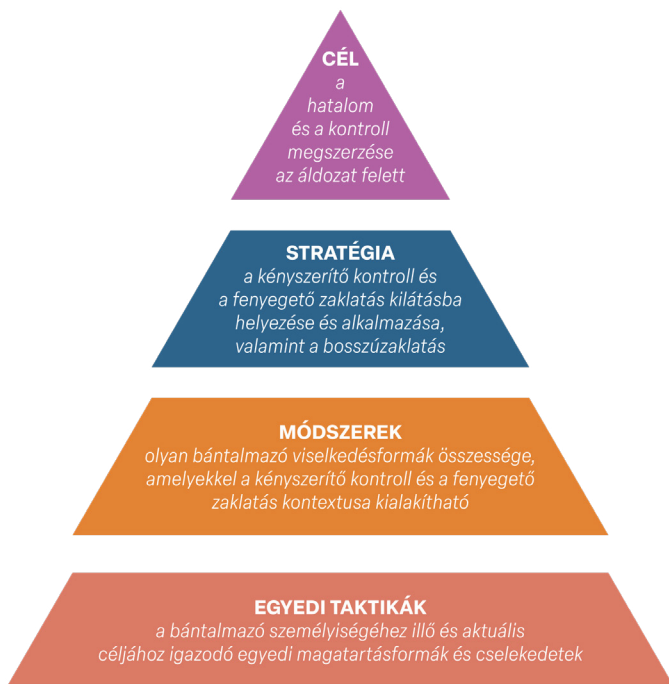
A párkapcsolati erőszak áldozatával találkozó segítők és hatóságok jellemzően csak a piramis alján felsorolt egyedi viselkedésekről értesülnek. Az áldozat maga sem látja mindig tisztán, hogy ezek hogyan épülnek fel fokozatosan egyre inkább elnyomó, kontrolláló, bántalmazó, kényszerítő kapcsolattá.

A segítők és hatóságok feladata, hogy tisztában legyenek ezzel a kerettel, és fel tudják ismerni, hogy az egyedi bántó, sértő vagy akár erőszakos magatartásformák és tettek céloznak és eredményeznek-e hatalomeltolódást a felek között: azaz kialakítják-e az egyik fél kontrollját a másik felett, és összeállnak-e egy bántalmazó rendszerré. Ekkor beszélhetünk párkapcsolati erőszakról, és a bántalmazó által fogságba ejtett bántalmazottnak joga van

ahhoz, hogy minden intézmény és minden segítő az ő (és gyermeke) jogvédelmét és biztonságát tekintse elsődlegesnek.

A párkapcsolati erőszaknak immár széles körben ismert jelensége az ún. ciklikusság.⁸ A bántalmazás rendszerében ezt horizontálisan tudjuk elképzelni (az egyes bántalmazó viselkedéseket összekötő, a bántalmazás lehetőségét fenntartó elemként). Az itt bemutatott keret pedig vertikálisan, az egész rendszer egyes elemei közötti kapcsolatot mutatja be.

A piramis szintjeinek egymásra épülése alakítja ki és tartja fenn a bántalmazó hatalmi és kontrollhelyzetét. Bemutatja, hogy a legalsó szinten álló egyedi viselkedések módszerekké állnak össze. Ezekből láthatóvá válik a következő szinten a stratégia. A piramis csúcsán a mindezt meghatározó bántalmazói cél, a bántalmazott feletti hatalom és kontroll áll – éppen úgy, ahogyan a bántalmazó áll a család hatalmi piramisának csúcsán.

CÉL

A bántalmazás mint rendszer célja, hogy a bántalmazó hatalmat és kontrollt szerezzen a bántalmazott felett.

A hatalomgyakorlás (kontroll) kiterjedhet a bántalmazott ideje, pénze, kapacitásai, energiája, javai, gondolatai, tevékenységei, társas kapcsolatai, mozgásszabadsága, testi integritása közül bármely területre, akár mindegyikre is. A bántalmazó hatalma végső soron megkérdőjelezhetetlen. A megkérdőjelezést vagy ellenállást csak akkor nem követi büntetés, ha a bántalmazó átmenetileg eltekint ettől.

STRATÉGIA

Mivel a kényszerítő kontroll és fenyegető zaklatás a bántalmazás mint rendszer hosszú távú elérését szolgálja, a bántalmazó stratégiája a fokozatosság, a kiszámíthatatlanság, a leleplezhetőség elkerülése, valamint a rendíthetetlen és folytonos újrapróbálkozás.

A stratégiának megfelelően a bántalmazó a kényszerítő kontrollnak mint mindent átszövő közegnek a kialakítása felé tervszerűen, a különböző módszerek és taktikák váltakozó – és jellemzően súlyosbodó – használatával halad. Tervét néha felfedi, máskor nem, ám az viselkedéséből és annak hatásából kikövetkeztethető.

A leleplezés elkerülése megkívánja, hogy módszereit és azokon belül taktikáit, azaz egyedi magatartásformáit váltogassa. A kiszámíthatatlanság biztosítja, hogy az áldozat állandó készenlétben legyen. Ha a büntetés elmarad, akkor hálát érezzen, és igyekezzon ezt máskor is kiérdemelni. A bántalmazó eltántoríthatatlanságának jele, amikor a fenyegető zaklatást kilátásba helyezi vagy megvalósítja, és azzal vagy visszakényszeríti áldozatát a kapcsolatba, vagy megbosszulja, ha ez nem sikerül.

MÓDSZEREK

A kényszerítő kontroll és a fenyegető zaklatás módszerei olyan bántalmazó viselkedésformák, amelyekkel a bántalmazó enyhe vagy súlyos mértékben korlátozza, aláássa, megkérdőjelezi, ellehetetleníti az áldozat érzelmi, testi, szexuális, gazdasági önrendelkezését és társas kapcsolatait, valamint az anyaságra vonatkozó önrendelkezését is.

A módszerek azok a kategóriák, amelyekkel más kiadványokban az olvasó a bántalmazás formáinak felsorolásakor találkozhatott. Ezek az érzelmi, szóbeli, fizikai, szexuális, gazdasági és szociális erőszak. E kiadványban külön módszerként nevezzük meg a nő anyai kompetenciáinak aláadását, megkérdőjelezését, valamint az intézmények intenzív használatát a bántalmazott ellen.

A piramismodellben a módszerek azok a nagy kategóriák, amelyek a végső cél – a hatalom és a kontroll – elérését szolgálják. Alattuk állnak azok az egyedi viselkedések, amelyeket a bántalmazó taktikusan alkalmaz.

A módszerek nem mind erőszakosak, ezért fontos észben tartanunk az erőszak kontinuumának⁹ fogalmát. A megtorlásszerű visszaélések ugyanúgy alkalmasak a kényszerítő kontroll közegének a kialakítására és fenntartására, mint az erőszakos módszerek.

A módszereket a bántalmazó felváltva alkalmazza. Szinte soha nem csak eggyel operál, de ritkán alkalmazza mindegyiket. A módszer megválasztása elsősorban a bántalmazó egyéni szempontjain és lehetőségein múlik. Az általa alkalmazott módszereket változó gyakorisággal és intenzitással alkalmazza.

EGYEDI TAKTIKÁK:

A bántalmazó személyiségéhez illő és aktuális céljához igazodó egyedi magatartásformák és cselekedetek bekegategorizálhatók a fenti módszerekbe, és alkalmasak a kényszerítő kontroll és a fenyegető zaklatás kialakítására és fenntartására. Ezek az egyedi viselkedések széles alapot adnak a bántalmazónak, melyekből felépítheti módszereit.

A bántalmazók egyedi taktikáinak tárháza szinte végtelen. A finom és alig tetten érhető manipulációktól a nyílt erőszakig a bántalmazó a saját személyiségétől, körülményeitől és az áldozata általa érzékelt aktuális határaitól függően válogat ezek közül. Az alábbi lista értelemszerűen nem lehet kimerítő. Csak az áldozat tud iránymutatással szolgálni arról, melyik taktikákkal találkozott.

Ezekből megrajzolható az adott bántalmazó képe, és bizonyos mértékben előre jelezhetőek a jövőbeli taktikái, módszerei és stratégiája. A biztonság megtervezésénél elengedhetetlen a taktikák alapos feltérképezése.

Néhány taktika, egyedi viselkedésforma a bántalmazás nagyobb kategóriáin belül

Érzelmi és szóbeli bántalmazás:

semmibevétel, figyelmen kívül hagyás, hazudozás, összezavarás, ijesztgetés, fenyegetés, kiszámíthatatlanság, megbízhatatlanság, szeretetbombázás, érzelmi zsarolás, öngyilkossággal való fenyegetőzés, DARVO (cselekedetek tagadása vagy bagatellizálása, támadás, a bántalmazó áldozatként való fellépése), megőrzítés, gázlángolás, szidalmazás, lekicsinylés, megkérdőjelezés, alázás, lenyomás, elbizonytalanítás, megfélemlítés

Fizikai bántalmazás:

bezárás, mozgásszabadságot érintő egyéb fizikai korlátozás vagy ellehetetlenítés, testi integritást sértő cselekmények

Szexuális bántalmazás:

testi-szexuális önrendelkezés megsértése, határátlépés, nemi erőszak, szexuális zsarolás, intim képekkel való visszaélés, gyerekkel való szexuális visszaélés, szexualizált légkör teremtése felnőttel vagy gyerekkel szemben, idegennel flörtölés a partner jelenlétében, külső szexuális kapcsolatok erre irányuló megegyezés hiányában vagy az arra megállapodott szabályok be nem tartásával, pornófogyasztás és a pornó követendő mintaként állítása, pornófogyasztásra kényszerítés vagy belezsarolás

Technológia alkalmazása:

technológiai eszközök használata megfigyeléshez, ellenőrzéshez, követéshez, számonkéréshez

Anyasággal kapcsolatos bántalmazás:

a gyermek mint eszköz használata, az addig elhanyagolt gyermek felé támadt hirtelen nagy érdeklődés, gyerekbántalmazás, bántalmazott szülőnek való állandó ellentmondás, szülői minőségének alaptalan kritizálása és aláásása, szülői felügyeleti jogra irányuló nyilvánvalóan megalapozatlan igény bejelentése, kényszerláthatás, kényszer-kapcsolattartás, illetve a bántalmazott szülővel való kapcsolattartás megakadályozása

Az intézmények bántalmazó használata:

bontóperben, családjogi perben, vagyonmegosztásban, büntető- vagy szabálysértési eljárásban, közigazgatási – családjogi, önkormányzati – eljárásokban időhúzás, az intézményi árulás felhasználása a bántalmazott vegzálására, idejének, pénzének, egyéb erőforrásainak kimerítésére

1.1. A bántalmazás mint rendszer kiépítése – a bántalmazó stratégiái

1.1.1. Kényszerítő kontroll (Coercive control)

A hatalomra és a partnere feletti kontrollra törő bántalmazónak ki kell alakítania a megfelelő közeget ahhoz, hogy célját meg tudja valósítani. Az emberek általában nem szeretik, ha más gyakorol uralmat és ellenőrzést az életük legkülönbözőbb aspektusai felett, és ha észlelik az erre való törekvést, akkor igyekeznek kiszabadulni abból a helyzetből. A bántalmazónak tehát stratégikusan kell eljárni ahhoz, hogy ezt a közeget létrehozassa.

Kevés olyan bántalmazó van, aki „ajtóstul ront a házba”. Kezdetben általában a kontroll enyhébb formáival próbálkozik, és csak fokozatosan terjeszti ki ellenőrzését mindazokra a területekre, amelyek neki fontosak. Módszereit (lásd a következő alfejezetben) fokozatosan súlyosbítja, általában egyenes arányban azzal, ahogy az áldozata érzékelni és nehezményezni kezdi az elnyomást.

A legerőtlenebb ellenállás is veszélyezteti a hatalmát, és azt jelzi a számára, hogy az eddig alkalmazott, kevésbé látványos módszerek (érzelmi zsarolás, hazugság, megkérdőjelezés stb.) már nem működnek. Azokon tehát változtatnia kell.

Akkor is újít, ha új élethelyzet áll elő, és ő magabiztosabbá válik, mivel úgy ítéli meg, hogy a partnere ebben a helyzetben nem hagyná el. Ilyen élethelyzet lehet, ha összeházasodnak, partnere állapotos lesz, vagy úgy alakul, hogy gondoskodni kell egy másik családtagról, akiről a bántalmazó nem akar, de az számára presztízsvesztéssel járna. Ezeket a fordulópontokat egy hatalomra törekvő személy általában nem akarja kihasználatlanul hagyni, hiszen alkalmat nyújtanak arra, hogy kiszélesíthesse a kontrollját.

Ha a pár már nagyon sok éve van együtt, és a bántalmazó úgy érzi, hogy a hatalmát már senki és semmi nem veszélyezteti, akkor felhagy egyes látványosabb vagy erőfeszítést igénylő egyedi taktikák alkalmazásával.

A hatalom tudatos kiépítését a bántalmazó kapcsolatokban kényszerítő kontrollnak nevezzük.

A kényszerítő kontrollt mint stratégiát így foglalhatnánk össze: a korlátozó, elnyomó, fenyegető, félelmetes, elbizonytalanító, megkérdőjelező taktikák bonyolult szövete, melynek ritkán része a fizikai erőszak (különösen annak külsérelmi nyomot hagyó formája). Ezeket váltogatva alkalmazza a bántalmazó, ezért azok egymást erősítik, a hatásuk összeadódik. Célja a partnere feletti hatalom és uralom megteremtése, növelése és fenntartása.

A kényszerítő kontroll következménye és célja az áldozat személyes szabadságának és méltóságának sérelme, és önrendelkezésének csökkenése. A bántalmazó a partnere életét fokozatosan börtönné alakítja, mintha fogságba ejtette volna az áldozatot. Minden kitörésre irányuló kezdeményezést megtorol.

Ez a kontroll azért kényszerítő, mert a megtorlásra utaló nyílt vagy burkolt fenyegetést az áldozatnak komolyan kell vennie. Tapasztalatból tudja, hogy ha nem veszi komolyan ezt a fenyegetést, annak fokozatosan súlyosbodó következményei lesznek a saját vagy a gyerekei személyes cselekvési szabadságára és biztonságára nézve, különösen akkor, ha fizikai erőszak is van a kapcsolatban.

A kényszerítő kontroll kifejezés helyett pusztán lelki és gazdasági erőszakról beszélni azért pontatlan szóhasználat, mert a köznyelv és sajnos a jog sem tekinti az ezekbe a kategóriákba tartozó összes viselkedést erőszaknak. Az erőszak szó eltereli a figyelmet a bántalmazás céljáról és az áldozatra gyakorolt hatásáról.

A kényszerítő kontroll akár látványos erőszak nélkül is képes beépíteni az elkövetőt az áldozat fejébe. Az áldozat megpróbálja elkerülni azokat a viselkedésformákat, tevékenységeket és cselekvéseket, melyek az elkövető szerint nem megfelelőek, és amelyekért büntetés jár. Mindennek a következménye az, hogy az áldozatnak csökken a cselekvési, mozgási és önrendelkezési szabadsága.

A kényszerítő kontroll minden bántalmazó kapcsolat része.

A kényszerítő kontroll leginkább a fogság és a börtön hasonlatával írható le. E közeg kialakításához a bántalmazó specifikus módszereket, és azokon belül speciális taktikákat használ. Úgy a fogsághelyzetnek, mint e módszereknek, melyekkel egy ilyen kontrollhelyzet kialakítható, vannak jellemzői. Ezek meg- és felismerhetők.

Ahogy fentebb írtuk, egy adott bántalmazó nem feltétlenül él az összes módszerrel vagy eszközzel, és az is előfordulhat, hogy egy-egy módszer sosem fordul elő a repertoárjában. Azokkal él, amelyekkel minimális erőfeszítéssel a kontroll és hatalom közegét ki tudja alakítani, illetve amelyek megfelelnek a személyiségének és a körülményeinek.

Alább összefoglaljuk a fogsághelyzet kialakítására alkalmas főbb módszereket és taktikákat, amelyeket a bántalmazók alkalmazni szoktak. A módszerek, bántalmazási kategóriák és egyedi taktikák átfedésben vannak egymással, és nem is mindig könnyű – vagy szükséges – őket elkülöníteni. Mint minden felosztás, ez is csak a könnyebb felismerést szolgálja, és reményeink szerint megkönnyíti a megértést.

A bántalmazó viselkedésformáira és módszereire irányított figyelem azért fontos, hogy a segítő ne álljon értetlenül a „miért csinálja?”, vagy „az ugyan már miért tenne ilyet?” kérdés előtt. Helyette érdemes észben tartani, hogy a bántalmazó viselkedése mögött felismerhető szándék húzódik meg: létre akarja hozni a kényszerítő kontroll (fogság) közegét és körülményeit. **Segítőként (és túlélőként) tehát nem a „miért csinálja?” a kérdés, hiszen a bántalmazás célját ismerjük, hanem a „hogyan csinálja?”.** Ez utóbbira adott válasz segít abban, hogy fel lehessen lépni ellene, és számon lehessen kérni.

A kényszerítő kontroll főbb módszerei és taktikái, melyek változó mértékben és kombinációban biztosítják az áldozat fogságban tartását:

- **elszigetelés:** a bántalmazó eltávolítja az áldozatot a barátaitól, családjától, korlátozza a társas kapcsolatait;
- **gazdasági ellenőrzés:** az áldozat nem rendelkezhet saját pénzzel, nem dolgozhat, minden kiadását ellenőrzik;
- **az áldozat önértékelésének leépítése:** az áldozatnak el kell hinnie, hogy a bántalmazó mindent jobban tud, és hogy ő maga egyedül semmire sem alkalmas, inkompetens;
- **az idő, a tér és a cselekvési, illetve választási szabadság kontrollálása:** a bántalmazó meghatározza, hogy az áldozat mikor hová mehet, mit viselhet, mikor kelhet vagy fekkhet le, mit csinálhat, és mit nem;
- **az önállóság, függetlenség jeleinek megbüntetése és ellehetetlenítése:** az ellentmondás vagy akár egyet nem értés, illetve a saját tervek megtorpedózása, vagy ha ez nem sikerült, azok megtorlása;
- **kiszámíthatatlanság:** a megengedő, sőt akár kedves, szeretetteljes viselkedés látszólag kiismerhetetlen váltakoztatása a büntető, megtorló, számonkérő, rideg elutasító viselkedéssel;
- **hiteles fenyegetés az ellenállás bármilyen jele esetére:** egyes fenyegetések beváltása, vagy tárgyak elleni jelzésszerű erőszak, hogy az áldozat megtanulja, a bántalmazó valóban veszélyes, és a további fenyegetéseit hitelesnek fogadja el;
- **megtorlás, bosszú:** súlyos szóbeli, érzelmi, fizikai erőszak, mozgásszabadság nyílt és egyenes korlátozása, fenyegető zaklatás, bosszúzaklatás, kényszer-kapcsolattartás kierőszakolása.

A kiadvány 2.1. és 2.2. alfejezetében ezek közül kiemelünk két módszert: a **gazdasági kontrollt vagy erőszakot** és a **kényszer-kapcsolattartást**. Ezeket a bántalmazói eszközöket a hazai szakirodalom egyelőre kevésbé ismerteti, illetve sok a velük kapcsolatos tévhit, így hasznosnak gondoltuk, ha ezekre fókuszálunk.

Az ügyfelek az ismertebb erőszakfajták mellett ezekről is gyakran beszámolnak, így a segítőnek fontos tisztában lennie ezeknek a megjelenési formáival és súlyával.

A 3. fejezetben pedig bemutatjuk az intézményi árulást, azt a sajátos módszert, amelyet nem a bántalmazó alkalmaz, azonban örömmel hasznosít, mivel lehetővé teszi számára a kialakított fogsághelyzetnek, a kényszerítő kontroll közegének intézményi jóváhagyással és támogatással való fenntartását.

Néhány példa a kényszerítő kontroll módszereire, és a megvalósításhoz alkalmazott egyedi taktikákra:

- gyakori érzelmi zsarolás és manipuláció

Nem teheted meg a gyerekekkel, hogy felrúgod a családot!

A gyerekeknek apára van szükségük.

Nem tudnék élni nélküled.

Ha tényleg szeretnél, akkor nem beszélgetnél anyáddal rólunk.

Milyen anya vagy te, hogy bölcsődébe akarod adni a gyereket?

- az áldozat önbizalmának és önbecsülésének szisztematikus lerombolása

Semmire nem vagy jó!

- folyamatos vagy vissza-visszatérő fenyegetés, megfélemlítés

Ha elhagysz, elveszem a gyereket!

Ha elhagysz, öngyilkos leszek!

- a partner félelemben tartása közvetlen és rejtettebb módon

Felvettem az őrjöngésedet, mindenki örültnek fog nézni, ha megmutatom neked.

Bevitetlek a pszichiátriára, ha ezt nem hagyod abba.

Tudod, hogy bárhol megtalálalak, vannak kapcsolataim.

Nehogy azt hidd, hogy el tudsz menekülni előlem, megvannak a módszereim, hogy megtaláljalak!

Ismersz, tudod, hogy bármire képes vagyok!

Emlékszel azokra a fotókra, amiket még az elején küldtél nekem? Megvannak ám!

Legközelebb kinyírlak!

- szóbeli erőszak, kritizálás, megfélemlítés, leértékelés, az áldozat önbizalmának és önbecsülésének szisztematikus lerombolása

Mindenki hülyének néz, csak én tűrlek meg.

Még egy rohadt vacsorát se tudsz rendesen megcsinálni.

Te rohadt kurva, azt hiszed, hogy bármire jó vagy?!

Ha nem fogod be a pofád, én fogom be neked!

- fizikai erőszak, azzal való közvetlen vagy közvetett fenyegetőzés, tárgyak erőszakos és látványos összetörése, háziállat elleni erőszak, az áldozat mellett a falba öklözés

Örülj, hogy nem veled csináltam!

- szexuális erőszak, szex kikényszerítése, gyerekekkel való szexuális visszaélés

Ha igazán szeretsz, megteszed ezt a kedvemért.

Úgyse tehetsz semmit, a gyerekek a szomszéd szobában alszanak.

Anya és én is börtönbe kerülünk, ha ezt elmondod!

Anya megöl, ha ezt megtudja.

Tudod, hogy senki sem fog hinni neked.

- gyerek felhasználása az áldozat kapcsolatban tartására, a kapcsolat megszakadását követő zaklatásra és a bosszúra

Te mehetsz, de a gyerek marad!, El fogom perelni téled a gyerekeket, csak meg kell mutatnom, milyen örült vagy.

- gazdasági visszaélés kereteinek létrehozása, majd az ebből következő anyagi kiszolgáltatottság kialakítása, később anyagi kontroll, és végül a gazdasági erőszakot is magában foglaló bosszú

*Én gondoskodom rólad, nem kell dolgoznod!
 Ugye tudod, hogy te vagy az ügyvezető a cégben?
 Minden az én nevemen van, te mehetsz, ahova akarsz.
 Tudod, hogy három gyereket vállaltunk a babaváráshoz! Nem fogom egész életemben azt fizetni, csak mert te állandóan nyavalyogsz.
 Csak nem képzeled, hogy gyerektartást fogok neked fizetni!
 Na persze, majd pont ahhoz a pszichológushoz fog járni a gyerek, akit te találtál. Azt nem fizetem!*

- perek, alaptalan eljárások indítása kizárólagos szülői felügyeleti jogért, gyerekelhelyezésért, egyre szélesedő kapcsolattartásért, ezek sikere esetén gyerektartásért a bántalmazó javára jelentős anyagi egyenlőtlenség esetén is.

A modern idők vívmányainak köszönhetően a kényszerítő kontroll során számos technológiai eszköz is bevetésre kerül. A bántalmazó ellenőrzést gyakorolhat az áldozat telefonja, közösségimédia- és e-mail-fiókjai felett, GPS-szel követheti, vagy kamerákat használhat az áldozat megfigyelésére, tükrözheti a számítógépét és a telefonját. Ezekről az áldozat gyakran nem tud, csak értetlenül áll az előtt, hogy a (volt) partnere minden lépését ismeri, tudja, miről beszélget szóban vagy írásban a barátaival, rokonaival, váratlanul felbukkan olyan helyeken, ahol ő tartózkodik. Ilyen esetekben az elkövető általában hazudik valamit, véletlennek állítja be aényt, de akár ráerősíthet arra is, hogy ő mindentudó és mindenható (hiszen megmondta, hogy az áldozat nem menekülhet előle).

A segítő az áldozat elbeszéléséből azonosítani tudja, és további konkrét kérdésekkel még alaposabban fel tudja tárni, hogy a bántalmazó milyen tevékenységekkel vagy mulasztásokkal alakította ki fokozatosan a kényszerítő kontroll közegét. A kérdések arra irányulnak, hogy mikor mi történt, ki mit csinált, és arra mi volt a másik fél reakciója.

Ahogy fentebb írtuk, nem érdemes motivációra kérdezni. A bántalmazó a legritkább esetben vallja be, hogy a célja a kontroll, a bántalmazott pedig még a kapcsolat megszűnése után is sokáig mentegetheti a bántalmazót.

Nincs is szükségünk a bántalmazó és az áldozat értelmezésére ahhoz, hogy meg tudjuk állapítani a viselkedések jellemzőiből és irányából, a hatalmi erőviszonyok következetes egyoldalú alakításából, a felek által elszenvedett károkból és elnyert előnyökből, hogy a kényszerítő kontrollt valamely fél kiépítette-e, vagy sem.

Az áldozat megfelelő támogatásához végső soron nem fontos, hogy személyes véleményünk szerint a bántalmazó valójában ezt rossz szándékból érte-e el, vagy csak „ügyetlenül kommunikál”. A hatalomgyakorlása nem jogos, és ha csak ügyetlenül kommunikál, akkor is ő a felelős azért, hogy abbahagyja-e, amit csinál. Mi azért vagyunk felelősek, hogy az áldozatát minél hatékonyabban megvédjük ettől.

Az alábbi két példában egy segítő idézi fel, hogyan volt azonosítható a kényszerítő kontroll az ügyfele életében. Ha segítőként hasonló esettel találkozunk (márpedig ez szinte elkerülhetetlen), bizonyosak lehetünk abban, hogy bántalmazó áldozatával van dolgunk.

[A férfi] olyan szinten kontrollálta, hogy ezt már a nő szülei is észrevették. Látták, hogy így nincsen rendben. Például a közös családi ebédeknél megmondta a férfi a nőnek, hogy mennyit szedhet a különböző ételekből, miből vehet, és miből nem vehet.

Babett, pszichoszociális segítő

Ha a nő elment valahova, akkor [a férfi] utánament, és ellenőrizgette, hogy mit csinál. Például osztálytalálkozóra is követte, és ott, a hely előtt figyelte, hogy mit csinál a nő. Folyamatos kontrollt gyakorolt rajta. Amikor [a nő] telefonon beszélt valakivel, utána számonkérő kérdésekkel zaklatta. Részletesen be kellett számolnia, hogy kivel és miről beszélt. Volt olyan is, hogy nem engedte, hogy a nő egyedül menjen az osztálytalálkozóra. Mindenképpen vele akart menni. A férfi aztán ott flörtölt más nőkkel nyilvánosan.

Babett, pszichoszociális segítő

Ha a kontrollálás az áldozat életét ilyen formában átszövi, további kérdésekkel rávilágíthatunk az életének a többi területét is lefedő kontrollra. Ez segít felmérni a mozgási és cselekvési szabadságának mértékét, határait és lehetőségeit. Ezzel elkerülhetjük, hogy olyasmit várjunk el tőle, amit nyilvánvalóan nem tud megtenni, ugyanakkor pontosabban tudunk neki támogatást nyújtani a mindennapos biztonságának tervezésében.

1.1.2. Fenygető zaklatás (Stalking)

A bántalmazót nem könnyű elhagyni. Bár ő maga előszeretettel panaszodik a partnerére, mégis azt érzékelteti, ő tesz szívességet, hogy egyáltalán vele van. Sőt, nemritkán el is küldi, vagy egyenesen elkergeti, de azt általában nem tűri el, hogy a partnere elhagyja.

Ennek hátterét könnyen megérthetjük, ha abból a tudásból tekintünk erre az ellentmondásosnak tűnő viselkedésre, hogy a párkapcsolati erőszak lényege a kontroll. Az áldozat önálló döntése, saját akarata, autonómiájának gyakorlása megengedhetetlen a bántalmazó számára. Ha mégis megnyilvánul, akkor a bántalmazó mindent elkövet azért, hogy ezt az autonómiát az áldozat ismét feladja. Ha pedig az áldozat erre nem hajlandó, akkor ezt a bántalmazó megtorolja.

A fenygető zaklatás stratégiája azokból a viselkedésekből áll össze, amelyeket az elkövető általában akkor kezd el, amikor komolyan felmerül a lehetősége annak, hogy az áldozat elhagyja.

Ez tudomására juthat úgy is, hogy az áldozat bejelenti a szétválásra irányuló szándékát, és úgy is, hogy az áldozat elköltözik.

A fenyegető zaklatásra¹⁰ azért érdemes stratégiaként tekinteni, mert végső soron ezzel éri el a bántalmazó, hogy a kapcsolat ne szakadjon meg. A bejelentéskor a bántalmazó ezzel tudja a legbiztosabban elérni, hogy a bántalmazott mégse menjen el. Ha pedig már elment, akkor ez a legbiztosabb mód, amivel el tudja érni, hogy visszatérjen, tehát a kapcsolat megmarad.

A stratégiák közé illeszkedik azért is, mert a bántalmazó számára a fenyegető zaklatás lehetővé teszi a kényszerítő kontroll távolból való fenntartását még akkor is, ha az áldozat egy ideig nem tér vissza hozzá.

Fenyegető zaklatásnak hívjuk tehát azoknak a cselekedeteknek az összességét, amelyek a kapcsolatból való kilépési szándék első komoly bejelentése után jelennek meg az áldozat életében. Ezek ellehetetlenítő, korlátozó, kontrolláló, a hétköznapi életet nagyban zavaró és felborító cselekedetek, melyek gyakran nem járnak közvetlen fizikai erőszakkal, de komolyan veszélyeztethetik az áldozat lelki jóllétét, sőt testi épségét is. Szinte mindig extra anyagi kiadásokat generálnak számára. Célja, hogy visszaterelje a bántalmazottat a kapcsolatba, vagy bosszút álljon, ha ez mégsem sikerült volna.¹¹

Bár ellentmondásnak tűnik, de álláspontunk szerint a fenyegető zaklatás körébe sorolható az is, amikor a bántalmazó mulhatatlan és őt felemésztő „szerelmével”, öngyilkossági bejelentésekkel, megjavulásra és terápiás segítség kérésére tett ígéretekkel ostromolva éri el, hogy partnere ne hagyja el, vagy térjen vissza hozzá. Ez a viselkedés természetében megegyezik a fenyegető zaklatással: általában ugyanolyan megszállott, kitartó, ellentmondást és menekülést nem tűrő, számonkérő, manipulatív, csak éppen az előjele átmenetileg „pozitív”, azaz nem tartalmaz közvetlen fenyegetéseket – egy ideig.

Célja és hatása az áldozat visszaterelése a kapcsolatba, és közvetkezménye viszonylag rövid időn belül általában az, hogy amint az áldozat visszatér, az elkövető a kényszerítő kontrollt szorosabbra

fogja. Amennyiben az áldozat nem tér vissza, akkor az elkövető negatív előjelű, tehát nyíltan fenyegető zaklatásra vált.

Hibának gondoljuk, ha egy segítő nem ismeri fel ennek a fajta *pozitív előjelű* zaklatásnak a veszélyes jellegét. Miközben a társadalmi megszokás ezt a viselkedést a szeretet kifejezésének igyekszik láttatni, fontos felismerni benne a bántalmazásra jellemző elemeket. Az elkövető nem fogadja el, hogy a partnerének saját akarata lehet; nem fogadja el, hogy a partnere bármire nemet mondjon; megköveteli, hogy a partnere megbocsásson neki, akármit is tett, vagy el sem ismeri, hogy lenne miért megbocsátania; érzelmi zsarolással igyekszik elérni, hogy a partnerének – aki a biztonságáért, a gyerekei biztonságáért és a szabadságáért menekül – lelkiismeret-furdalása legyen amiatt, hogy „szétszakítja a családot” (ez a DARVO alkalmazása, lásd 19. oldal).

Előfordulhat, hogy a fentiek hatására a bántalmazott visszatér a kapcsolatba. Észszerű feltételeznünk, hogy a bántalmazottak ugyanolyan racionális mérlegelés alapján hozzák meg a döntéseiket, mint bárki más. A kényszer-kapcsolattartásról szóló fejezetben látni fogjuk, hogy a bántalmazó elhagyása nem feltétlenül a legbiztonságosabb alternatíva.¹²

Ha a fenyegető zaklatás a bántalmazott által racionálisan elképzelhető veszélyeket vetít előre, akkor a bántalmazott joggal érezheti úgy, hogy ezeket elkerülheti, ha a bántalmazó akaratának megfelelően cselekszik. A segítő feladata ilyen helyzetben nem az, hogy erről véleményt nyilvánítson, vagy fantáziálásokba bocsátkozzon azzal kapcsolatban, hogy az áldozat valójában maga sem tudja, mit akar, vagy „csak játszmázik”. Ezzel szemben feladata, hogy mindent elkövessen annak érdekében, hogy a bántalmazott nő által elképzelhető összes veszélyt együtt alaposan feltárják, biztonsági tervet készítsenek. Ha teheti, és erre az ügyfele is nyitott, akkor valóban biztonságos alternatívákat kínáljon fel.

Az ellehetetlenítés (munkahelyen, társas kapcsolatokban, az elkövető – és akár az áldozat – saját családjának körében) a zaklatásnak gyakori eszköze, amely indokolja az óvatosságot kapcsolatból való kilépéskor.

Különösképpen közös gyermek esetén olyan eszköz ez a bántalmazó kezében, amit ritkán hagy kihasználatlanul. Egy a munkahelyén ellehetetlenített, minden támogatójától megfosztott áldozat könnyen tűnhet úgy, mint aki nem rendelkezik erőforrásokkal ahhoz, hogy önmagát és gyerekeit ellássa. Az elkövető célja éppen az, hogy a kívülállók – többek között a gyermekvédelmi intézményrendszer és a bíróság – szemében az áldozat alkalmatlannak látszódjon az életfeltételek önálló megteremtésére. A bántalmazó azzal kényszeríti vissza partnerét a kapcsolatba, hogy válóssá válik annak veszélye, hogy az áldozat elveszíti a gyerekek felügyeleti jogát.

Ha ez mégsem sikerül, akkor ennek bizonygatásával áll bosszút, és perli el a gyerekeket. Minden bántalmazott tisztában van azzal, hogyan fest a helyzete a párkapcsolati erőszakban nem jártas kívülállók számára. Észszerű feltételezni, hogy számol ezzel, amikor ahelyett, hogy vakon bízna a rendszerben – ami addigra már valószínűleg néhányszor bizonyította neki, hogy nem megbízható –, a visszatérés mellett dönt.

A bántalmazó számos formában alkalmazza a fenyegető zaklatás különféle formáit.

Zaklathat:

- telefonon, online vagy személyesen,
- megbízottak és a hatóságok bevonásával,
- kapcsolattartásra vonatkozóan, vagy bármely más közös ügyet használva ürügyként,
- közvetve vagy közvetlenül (az áldozatot vagy annak családtagjait, barátait, ismerőseit, munkatársait, főnökeit, munkahelyét megcélozva),
- saját társas közegében is az áldozat lejáratására irányuló kampányokkal, vagy azért, hogy a barátai álljanak ki mellette.

Káros tevékenysége irányulhat az áldozat tárgyaira. A bántalmazott saját vagy az elkövetővel közös javait megrongálja, elhanyagolja, megsemmisíti, főleg akkor, ha azok fontosak a bántalmazottnak, vagy ezzel jelentős kiadást lehet neki generálni.

Ez érintheti az áldozat társas kapcsolati közegebe tartozó személyek tárgyait is.

Idetartozik az áldozat autójának megrongálása, hátrahagyott tárgyainak a megsemmisítésével való fenyegetőzés. Az áldozat menekülését támogató rokonok is ki lehetnek téve a zaklatás ilyen formájának. Ennek egy formája például, ha az elkövető betöri az áldozatnak átmenetileg szállást nyújtó rokon ablakát, az áldozat visszatérését követelve.

A bántalmazó gyakran használja a gyerekeket a zaklatás ürügyeként.

Hamar kitapasztalja, hogy ha látszólag a gyerekkel kapcsolatosan érdeklődik, akkor az intézmények és hatóságok nem vonják felelősségre zaklatás miatt. Akkor sem, ha ezt naponta, szélsőségesen, sok alkalommal teszi, üzenetei hemzsegnék a sértegetésektől, rágalmaktól és fenyegetésektől, és mindannyiszor választ követel.

A fenyegető zaklatás tehát elsősorban a bántalmazott és a bántalmazottat támogató személyek kifárasztására, ellehetetlenítésére, valamint anyagi-gazdasági nehézségek okozására irányul.

Félelmet és szorongást igyekszik kelteni, hogy csökkentse az áldozat biztonságérzetét, és gazdasági nehézségeket okozzon, így kényszerítve az áldozatot arra, hogy megváltoztassa a kilépésre irányuló döntését, és visszatérjen a kapcsolatba. Azt sem bánja, ha saját ismerősei is kifáradnak, mert az a tapasztalata, hogy mindenki a könnyebb ellenállás felé igyekszik. Egy idő után azok is ráhagyják, hogy igaza van, akiknek valójában kétségei vannak ezzel kapcsolatban. Az áldozatot fogják megpróbálni rávenni, hogy bocsásson meg, térjen vissza a bántalmazóhoz, és „adjon még egy esélyt”.

A bántalmazó azt pedig végleg nem bánja, ha az intézmények fáradnak bele a zaklatásba, mert tudja, hogy ha azok is elkezdenek félni tőle, vagy ha csak szabadulni akarnak az ügytől, akkor a bántalmazottat fogják zaklatni, és megbocsátásra, „békére” és „megegyezésre” felszólítani.

Az alábbi idézetből kitűnik, hogy a bántalmazó az első szétválás-kor hogyan alkalmazta sikerrel a fenyegető zaklatásnak, az eljárási zaklatásnak, a nő perbeli esélyeinek hazugságokkal való csökken-tésének és a segítő kifárasztásának a kombinációját.

Az első szétválás után egy évig tartott a per. Élettársak voltak, tehát nem házasok, ezért csak a gyerekelhelyezés indult el. Az akkori eljárás során a férfi kitartóan terrorizálta a nőt. A visszatérő kedvenc témái ezek voltak: a nő alkoholista, drogfüggő és drogtermesztő, egyébként elmebeteg és prostituált. Ezekkel a rágalmakkal szórja tele az ellátórendszert a mai napig. A nő első ügyvédje nem volt képbén a párkapcsolati erőszak jelenségével, elvívós és ottalvós láthatást javasolt neki, és azt, hogy mindenbe egyezzen bele, hogy békülgesse, ne élezze tovább a helyzetet. Mármint a nő.

Vanda, pszichoszociális segítő

A magyar nők 22,2%-a tapasztalt meg fenyegető zaklatást élete során. Az elkövetők közel fele korábbi partnerük.

A fenyegető zaklatás egyszerre jelzi azt, hogy a kapcsolat már a megszakadása előtt bántalmazó volt, és azt, hogy növekedni fog az erőszak veszélye. Ugyanakkor a kapcsolat bántalmazó volta egyúttal nagyban valószínűsíti, hogy a bántalmazó fél fenyegető zaklatást fog alkalmazni, ha elhagyják.

A fenyegető zaklatás jelenléte a kapcsolat megszakítása után akár háromszorosára is növelheti a volt partner megölésének kockázatát.¹³

Rendkívül fontos megállapítása az erre vonatkozó kutatásoknak, hogy az áldozatok hajlamosak alulbecsülni az életveszélyt. Bár bőven vannak nők, akik segítségkérésük során jelzik, hogy félnek attól, a bántalmazó volt partnerük meg fogja ölni őket – és ezt ritkán veszik komolyan a hatóságok –, mégis többségben vannak azok a bántalmazottak, akik nem nézik ki a bántalmazójukból, hogy akár ölné is.

A szakszerű és alapos kockázatelemzés a segítő felelőssége.

Mindezeket a tényeket figyelembe véve a segítő akkor jár el szakszerűen, ha egy bántalmazó kapcsolat esetén felkészül az ügyfelével az esetleges fenyegető zaklatásra. Az ügyfél biztonságát szem előtt tartva, és különösen a bántalmazó által, valamint az áldozat által előrevetített, várható ártalmakat komolyan véve kell áttekinteni az összes szükséges biztonsági intézkedést. Nem szabad azt feltételezni, hogy a bántalmazó „úgysem gondolja komolyan”, sem azt, hogy magától visszakozni fog. Abban az esetben pedig, ha ügyfele zaklatást tapasztal volt partnerétől, a segítőnek abból érdemes kiindulni, hogy a kapcsolat akkor is bántalmazó volt, ha erről neki magának nincs tudomása. Tehát a bántalmazó valószínűleg számos, a segítő számára nem látható módon tartotta és tartja kontroll alatt a bántalmazottat.

A fenyegető zaklatás átlagos időtartama 2,2 év,¹⁴ ha nincsen jogi eljárás a felek között.

Ha van, azt a bántalmazó eszközként fogja használni az áldozat ellen. Ez esetben – különösen, ha vannak közös gyermekek – a fenyegető zaklatást a bántalmazó akár évtizedekig is fenn tudja tartani.

Az alábbi idézetben a fenyegető zaklatásnak az erőszakos változatára találunk példát:

Nekem ez a második nekifutás volt, hogy elhagyjam ezt az embert. Hát, elsőre nem sikerült. Ott annyira meg tudott roppantani a napi ordítással még a telefonba is, a fenyegetéssel, a félelemben tartással, hogy úgyis elvesztem őket [a gyerekeket], hogy már nem láttam a reális képet, a valóságot, és elhittem azt, amit ő mond. Hogy egy rohadék, egy szemét, egy szörny vagyok, és úgyis elvesztem a gyerekeimet, és nem fogom őket látni. Akkor én azt feladtam... Másodjára a segítők nélkül, egyedül esélyem nem lett volna.

Lilla, ügyfél

A fenyegető zaklatás tehát nem a „szerelmes férfi kitartó törekvése a nő visszahódítására”, hanem egy súlyos és gyakran veszélyes bántalmazási forma, amely hosszú távon traumatizál, pszichésen, gazdaságilag és jogilag is képes ellehetetleníteni az áldozatot és a gyerekeit, és ezért az is előfordul, hogy vissza is kényszeríti őt a kapcsolatba.

1.1.3. Bosszúzaklatás (Post-separation harassment vagy Revenge stalking)

A bosszúzaklatás a fenyegető zaklatáshoz hasonlatos, de ahogy a nevéből is kitűnik, célja a megtorlás. Az elkövető ekkor már tisztában van azzal, hogy visszatérési zaklatása nem járt sikerrel, a volt partnere nem fog visszatérni a kapcsolatba. Ha tehát a bántalmazó ezután sem hagy fel a kontroll gyakorlásával és a zaklatással, viselkedését a bosszú fogja vezérelni.

A bántalmazó célja, hogy megbüntesse az áldozatot a „szembefordulásért”, mellyel „megszegte a szabályokat” (azaz az elkövető akarata ellenére véget vetett a kapcsolatnak), visszaszerezze az irányítást az áldozat élete felett, továbbra is félelemben tartsa, és megakadályozza, hogy új életet kezdjen, és a gyógyulás útjára lépjen.

Bosszúzaklatásnak hívjuk tehát azoknak a módszereknek és egyedi taktikáknak az összességét, amelyeket a kapcsolatból való végleges kilépés után tapasztal az áldozat a bántalmazó vagy annak megbízottjai részéről. Ezek hétköznapi életvitelét ellehetetlenítik, korlátozzák, nagyban zavarják, felborítják. Bár gyakran nem járnak közvetlen fizikai erőszakkal, de komolyan veszélyeztethetik az áldozat lelki jóllétét, sőt testi épségét is, és szinte mindig extra anyagi kiadásokat generálnak.

A bosszúzaklatás módszerei nagyrészt megegyeznek a fenyegető zaklatás erőszakosabb formáival. Kiegészülhetnek néhány olyan egyedi taktikával, amelyeket az elkövető esetleg ritkábban alkalmaz.

Amíg van reménye, hogy az áldozatot sikerül visszaterelni a kapcsolatba, addig csak fenyegetőzik velük, ám ez épp elég lehet az áldozat megfélemlítésére. Ilyen a bosszúpornó vagy a hamis közösségimédia-profil létrehozása, például társskereső vagy szexuális szolgáltatást reklámozó oldalon.

A bosszúaklatás módszerei és taktikái:

- követés és megfigyelés (az elkövető megjelenik az áldozat munkahelyén, a gyerek iskolájánál, új lakóhely közelében, és jelenetet rendez)
- lehallgatás, nyomkövető telepítése, megfigyelés a közösségi médián keresztül
- hamis profil létrehozása, lejáratókampányok, álhírek terjesztése
- bosszúpornó (revenge porn)
- visszaélés a jogi eljárásokkal
- gazdasági erőszak fenntartása
- rossz hírnév keltése, „karaktergyilkolás”, rágalmazás

A fentiek közül a bosszúpornó szorulhat magyarázatra, mivel azt a magyar köznyelv még ritkábban nevezi néven.

A bosszúpornó azt a magatartást jelzi, amikor az elkövető a kapcsolat ideje alatt akár közös beleegyezéssel, akár kikényszerítéssel, akár titokban készített intim képek, videófelvételek nyilvánosságra hozatalával fenyegetőzik, vagy ténylegesen meg is osztja ezeket a tartalmakat másokkal.

Lehetnek azok többek között rokonok, barátok, a nő munkatársai, felettesei, a közös gyerek tanárai, kifejezetten erre szakosodott internetes csetcsoportok, pornóhonlapok.¹⁵

A zsarolás inkább arra az időszakra jellemző, amikor ezzel az elkövető még elérni remél valamit a kapcsolaton belül, a megvalósítás pedig inkább akkor, amikor már kizárólag a bosszú vezérli. Ez utóbbi esetben az áldozat gyötülésén, megalázásán, lejáratásán, személyiségi jogainak sárba tiprásán kívül az elkövető mást nem vár ettől.

A bosszúpornó alkalmazásához az elkövetőnek és az áldozatnak nem feltétlenül kell hosszabb kapcsolatban lennie. Az erőszakos férfiak gyakran formálnak jogot kapcsolatra akkor is, ha egy nő már a megismerkedés után viszonylag hamar világossá teszi, hogy nem óhajtja azt folytatni. Az ilyen jogosultságtudattal működő férfi számára az elutasítás elég ok a bosszúra.

A bosszúpornó könnyű használatát a technológiai fejlődés segíti. Már az sem feltétel, hogy az elkövetőnek valóban legyenek intim képek a birtokában, ezeket összeállíthatja egy profilkép alapján is. Az olyan visszaélésre, mint a hamis intim képek, a társadalomnak egyelőre nincs jó válasza. Ezekkel a bántalmazó komoly károkat tud okozni az áldozatnak.

Az alábbi idézet a bosszúpornóval való fenyegetés egy példája:

A bántalmazó zsarolása miatt [a nő] joggal aggódott azon, hogy meztelen fotókat fog róla nyilvánosságra hozni. Próbáltam enyhíteni az ezzel kapcsolatos büntudatát – amit a férfi folyamatosan erősített – és a szorongását, hogy a fotók megosztásától való rettegés ne bénítsa le teljesen. Közben maximálisan tekintettel voltam arra, hogy nem alaptalan a félelme, mivel a munkahelyén emiatt valóban kerülhetett volna nehéz helyzetbe.

A büntudatával kapcsolatban nem az volt a cél, hogy közösen elérjük azt, hogy ezt a zsarolást könnyedén vegye, de az igen, hogy ne a bántalmazója szemüvegén keresztül nézzen magára, és ne higgye azt, hogy ő az egyetlen nő a világon manapság, a 21. században, aki abba a hibába esik, hogy a partnere nyomására végül engedi, hogy az meztelen fotót készítsen róla.

A férfi persze féltékeny is volt, folyamatosan vádolta a nőt, hogy mindenkivel összeszűri a leveit, gyakran lekurvázta, és a neki mint kizárólagos és hosszú távú partnerének – nyomásgyakorlásra – készített fotókat használta bizonyítékként a nő „ledérségére”. Fontos volt, hogy megerősödjön a nő abban, hogy nem kell a bántalmazó szemével látnia önmagát.

Ágnes, pszichoszociális segítő

A zaklatás mindkét fajtája – a fenyegetés és a bosszú – esetén előfordul az anyagi ellehetetlenítésre irányuló taktika. Ennek során

az elkövető megpróbálja ellehetetleníteni az áldozatot a munkahelyén, szakmai hírnevét csorbítani a környezetében és szakmai közegében, hogy megfossza a bevételi forrásától. Ennek is lehet visszakényszerítő hatása, de sok bántalmazó akkor sem hagy fel ezzel, amikor az áldozat visszatérésére már nincs reménye.

Az elkövető által folytatott jogi bosszúzaklatás egyik fő célja szintén az, hogy fenntartsa az áldozat felett a kontrollt. Ennek segítségével továbbra is ő „szervezi” az áldozat minden napjait, aki kénytelen idézéseken és tárgyalásokon megjelenni, beadványokat írni és megválaszolni, és rengeteg időt fordítani a jogi, közigazgatási eljárások intézésére.

A bosszúzaklatás másik célja az áldozat feletti gazdasági kontroll fenntartása, hiszen az elkövető tudatában van annak, hogy ezzel az áldozatnak gazdasági nehézséget is okoz. Ha van közös gyermek, akkor a szétválást követően gyakori, hogy az elkövető a szociális, a gyermekvédelmi és az igazságszolgáltatási intézményrendszereket is a zaklatásra használja a bosszú érdekében. Alaptalanul tesz feljelentést, indít gyámhatósági és egyéb jogi eljárásokat, és megvalósítja a joggal való visszaélés egyéb formáit is.

Mivel ezeknek az eljárásoknak jelentős része tudatosan alaptalan, a bántalmazó gyakran mást nem is remélhet tőlük, mint a kényszerítő kontroll és a gazdasági erőszak fenntartását. Ha azonban mégis sikerrel jár, akkor természetesen egy harmadik célt is elér. Hosszú távra – vagy ha sikeresen elperelte az áldozat gyerekeit vagy a javait, akkor akár örökre is – tud gyötrelmet vagy súlyos nélkülözést okozni az áldozatnak. Mivel ezt a bántalmazói stratégiát a hatóságok nem ismerik fel és el, ezért ezt tekinthetjük az intézmények által az elkövetőnek nyújtott extra jutalomnak a bántalmazó viselkedésért.

A bosszúzaklatás tehát a kapcsolat lezárása után nem az „elhagyott szerelmes” férfi feldolgozhatatlan „szenvédésének” megnyilvánulása, hanem egy súlyos és gyakran veszélyes bántalmazási forma, amely hosszú távon traumatizál, pszichésen, gazdaságilag és jogilag is ellehetetlenítheti az áldozatot és a gyerekeit.

2. A bántalmazás rendszerének fenntartása – a bántalmazó módszerei

Ahogy a kényszerítő kontroll és a fenyegető, valamint a bosszúaklatás stratégiáinak ismertetésénél többször jeleztük, a bántalmazó közeg létrehozásának vannak főbb módszerei. Ezek közül ebben a kiadványban kiemelten kettővel foglalkozunk: a gazdasági erőszakkal és a kényszer-kapcsolattartással. Ez utóbbit a régebbi jogi terminológiához igazodva korábban kényszerláthatásnak neveztük. Előbbi akkor is rendelkezésre áll a bántalmazónak, ha nem származott közös gyerek a kapcsolatból, utóbbira akkor nyílik lehetősége, ha igen. A gazdasági erőszakról a 2.1. fejezetben, a kényszer-kapcsolattartásról pedig a 2.2. fejezetben írunk részletesebben.

2.1. Gazdasági erőszak

A gazdasági erőszak kifejezés a bántalmazónak azt a tevékenységét fedi le, mellyel anyagi erőfölénybe igyekszik kerülni az áldozatához képest. A fogalom talán megtévesztő, mivel ritkán tartalmaz kifejezetten erőszakos tevékenységeket. Ezekre ritkán van szüksége a bántalmazónak ahhoz, hogy az erőforrások egyenlőtlen hozzáférését és végső soron a saját gazdagodását és az áldozata elszegényedését elérje.

A folyamat általában alig feltűnő, társadalmilag teljesen elfogadott gazdasági visszaéléssel kezdődik. A bántalmazó általában merev nemi szerepekben gondolkodik. Számára adott, hogy mi a nő és mi a férfi dolga egy családon belül. Ezt elősegíti, hogy a házimunka egyenlőtlen elosztását az átlag háztartásokban is természetesnek szokás venni. A nő munkaereje, fizetetlen gondoskodó, ellátó, a partnerét támogató munkája és ideje majdnem mindenki szerint ingyenesen kihasználható.

A nemi alapú fizetéskülönbségek, a gyerekekkel való otthonmaradás, a beteg családtagok magától értetődő gondozása és számos további – társadalmi és egyéni szinten is megkérdőjelezetlen – gyakorlat természetes módon járul hozzá ahhoz, hogy az áldozat gazdaságilag kihasználható legyen. Ezzel a bántalmazó gyakran él.

Széles körben elterjedt hiedelem, hogy az anyagi erőviszonyok már a kapcsolat elején is a bántalmazó javára egyenlőtlenek. Egyszerűen fogalmazva, általános tévhit, hogy a férfinak mindig több pénze vagy tulajdona van, mint az áldozatául kiszemelt nőnek. Ehhez kapcsolódó tévhit továbbá az is, hogy a nők az anyagi jólét feladásának elkerülése céljából maradnak a bántalmazó kapcsolatokban. Utóbbi egyúttal kiválóan alkalmas az áldozathibáztatásra is:

Ha olyan rossz lenne neki, már rég elvált volna, de persze a pénzt nem akarja elhagyni.

Külön szavunk is van a gazdasági erőszakot megvalósító kényszerítő kontrollra: *aranykalitka*.

A kifejezés magában rejtja a kontextus lekicsinylését, mivel nagyvonalúan figyelmen kívül hagyja, hogy az „arany” a bántalmazóé, míg a „kalitka” a bántalmazotté. Ez azonnal láthatóvá válik, ha egy nő ilyen párkapcsolatból akar kilépni. Az sem jogosít fel ennek a téves kifejezésnek a használatára, ha a nő eredetileg nem volt a férfi egyenrangú anyagi partnere, és az együttélés ideje alatt részesült annak jólétéből.¹⁶

A bántalmazó kapcsolatok jelentős részében épp azt látjuk, hogy a bántalmazó kifejezetten a nő pénzét, anyagi javait, de minimum az ingyenmunkáját igyekszik megszerezni.

A bántalmazó mindkét esetben építhet – és épít is – a fent említett társadalmilag elfogadott sztereotípiákra, nemi szerepekkel kapcsolatos elvárásokra és megengedésekre. Ezeket a környezete, sőt, gyakran az intézmények szereplői is visszhangozzák. Ennek köszönhetően újra és újra visszaigazolást kap többek között a következőkről:

- **A partnere kizsákmányolása rendben van.**
- **Helyénvaló, ha egyedül hozza meg a kisebb-nagyobb gazdasági döntéseket.**
- **Nyilvánvaló, hogy a gyerekekkel az anyának kell otthon maradni, különben rossz anya.**

- **Az asszonynak az a dolga, hogy támogassa a férje vállalkozását azzal, hogy abba bejelentett munkaviszony, anyagi kompenzáció és társadalombiztosítási ellátás nélkül tesz munkát.**

Ebből fakad, hogy társadalmunkban egy férfinak rendkívül tág lehetőségei vannak a gazdasági egyenlőtlenség kialakítására. Ha bántalmazó, akkor ezeket kizárólag a saját javára fogja felhasználni, és gondja lesz rá, hogy a kapcsolat fennállása alatt – és ha szétválásra kerülne sor, akkor utána is – ő gazdagodjon. Az együttélés ideje alatt a partnere kiszolgáltatottabbá váljon, a kapcsolat megszakadása után pedig volt partnere lehetőleg elszegényedjen.

A bántalmazók ritkán hagyják ki, hogy éljenek a gazdasági visszaélés, majd a gazdasági erőszak eszközeivel. Tisztában vannak vele, hogy a gazdasági elgyengítés, ellehetetlenítés segítségével eredményesen nehezíthetik, sőt, akár meg is akadályozhatják a nő kapcsolatból való kilépését, függetlenedését, illetve megbosszulhatják, amennyiben a nőnek mégis sikerül kilépni a kapcsolatból. (Lásd a gazdasági erőszak mint a bosszúakarat része 50 oldal.)

A gazdasági erőszak a kontroll egyik legkézenfekvőbb módszere.

A kapcsolat alatt a bántalmazó biztosítani tudja vele a partnere szolgáltatásait ingyen, miközben a többi erőszakfajttával eléri, hogy ezt a partnere ne nehezményezze, és ne merjen ellenállni neki. Ez utóbbiakkal éri el azt is, hogy ha a kapcsolat elején a partnere volt jobb módú, akkor ez fokozatosan megváltozzon. Az áldozat anyagi javait felélik, azok lassan átvándorolnak a bántalmazó tulajdonába, vagy az ő projektjeit finanszírozzák belőle. Amikor az áldozat gazdasági erőforrások nélkül marad, vagy az erőforrásai jelentősen lepadtak, akkor a bántalmazó elkezd felépíteni saját anyagi fölényét.

Mindennek ismeretében arra számíthatunk, hogy a bántalmazó a kapcsolat fennállása alatt hasznot húz a kapcsolatból. Általában kimutathatóan is gazdagodik, de minimum azt csinál, amit akar, amíg a partnere elvégzi a szükséges házimunkákat, vagy egyéb –pl. a bántalmazó vállalkozásában rá osztott – munkát, és emellett esetleg még el is tartja a bántalmazót. A kapcsolat megszakadásakor

pedig a bántalmazó célja az, hogy az anyagi javak nagyrészt nála maradjanak, és általában majdnem ugyanennyire fontos neki az is, hogy a volt partnerének minél nagyobb anyagi nehézségekkel kelljen szembenéznie.

Bár a gazdasági erőszaknak számos megjelenési formája van, a módszerek általában az alábbi négy kategória egyikébe tartoznak: gazdasági kontroll, kizsákmányolás, szabotázs és bosszú.

Az alábbi idézetekben a gazdasági visszaélés és erőszak különféle megnyilvánulási formáival találkozhatunk. Bár az olvasó valószínűleg mostanra azonosítani tudja a különböző típusú és célú visszaéléseket, a könnyebb érthetőség kedvéért csoportosítottuk ezeket.

- Gazdasági szabotázs és bosszú

A gazdasági erőszak ebben az ügyben jóval a szétválás után is fennmaradt: a férfi a szinte havonta indított eljárásokkal persze komoly anyagi terhet rótt a nőre. Pénzben és időben is, utóbbiról nem szokás elismerni, hogy az is egy anyagi veszteség, amikor egy nő minden szabadidejét lefoglalják. Eközben egyedül nevelte a gyerekeit a közalkalmazotti fizetéséből, természetesen szinte nulla hozzájárulással az apa részéről (a gyerektartást az apa rendre elszabotálta azzal, hogy nincs pénze). Tehát a munka, a gyerekekkel való foglalkozás, a főzés-takarítás után minden estjét évekig azzal töltötte, hogy beadványokat készített elő az ügyvéd számára. Sorba rendezte az eseményeket a dokumentációhoz, összeszedte, hogy mikor mi történt pontosan, dátumokkal, iratokkal, bizonyítékokkal cáfolta a számtalan hazugságot, amit a bántalmazó könnyedén odavetett a saját beadványaiban – hogy ezekből aztán az ügyvéd el tudja készíteni a beadványt, és a bíróságok és egyéb hatóságok felismerjék végre a bántalmazásnak azt a rendszerét, amit ez a férfi kiépített és fenntartott jóval azután is, hogy a nő elhagyta. Ez amúgy sosem történt meg, egy intézmény sem mondta ki, hogy ez bántalmazás, és hogy a gyerekeknek jobb, ha egy napra sincsenek kitéve egy ilyen apának.

Ágnes, pszichoszociális segítő

Az idézetből az is kitűnik, hogy az anyagi ellehetetlenítésnek áttételes módjai is vannak. A bántalmazó pontosan tudja, hogy az átdolgozott éjszakák kihatással lehetnek az áldozat munkavégzésére, de természetesen cseppet sem bánja, ha az áldozat akár a munkáját is elveszti emiatt. Egyes bántalmazók tehát a munkatársak, főnökök egyenes zaklatásával, míg mások ezzel a gazdasági erőszakkal párosított eljárási zaklatással próbálják meg ellehetetleníteni volt partnerük munkavégzését, ezzel anyagilag nehéz helyzetbe kényszerítve a nőt.

- Gazdasági szabotázs és bosszú:

Az 50-50%-ban osztott felügyeletet is azért igényli folyton a férfi, hogy hivatalosan se kelljen gyerektartást fizetnie. Ezt meg is mondta a nőnek, nem kellett találgatni. Persze tisztában volt azzal is, hogy a nő ezzel szembeni heves védekező reakciója nem rá, hanem a nőre vet rossz fényt a hatóságok előtt. A hatóságok nem is nagyon próbálták rákényszeríteni arra, hogy vállaljon anyagi felelősséget a gyerekeiért, egyszerűen elfogadták, hogy munkanélküli, és nincs pénze. Feketén dolgozott, persze eltartotta magát, volt lakása, volt ideje és pénze társasági életet élni, tehát nyilvánvaló volt, hogy valahonnan azért van pénze.

Ágnes, pszichoszociális segítő

Ebben az ügyben is megjelenik, hogy amikor az elkövető a bántalmazó kapcsolatból már nem tud gazdagodni, a gyerektartás nem fizetésén túl arra törekszik, hogy a volt partnerét pénzügyileg is tönkretegye, vagy legalább olyan kiadásokba verje, amelyekre nincs forrása.

- Gazdasági kontroll és gazdasági szabotázs:

A valóságban elég nagy a jövedelemkülönbség a nő és a férfi között, de papíron nem. A férfinak van egy saját vállalkozása, amiből jól keres, viszont minimálbérre (vagy a körüli összegre, olyan havi 200 000 forintra) van bejelentve. A nő számára pontosan nem ismert, hogy mennyit keres a férfi, de amikor még rálátott erre, már akkor millió fölötte volt a férfi havi bevétele.

A nő szerint mostanra már ennél nagyobb összegről van szó. Miközben a nőnek meg körülbelül 500-600 000 forint a bevétele. A nő egyébként vezető beosztásban dolgozik, szóval nem rossz a fizetése. De a lényeg, hogy a férfinak ennél jóval nagyobb, papíron mégis az ellenkezője áll. Van tehát jócskán félelem a nőben a vagyonmegosztással kapcsolatban. A nő mostanában fog elköltözni otthonról, és a férfi közölte vele, hogy semmit nem vihet el. A nőnek egy bútorozatlan albérletet sikerült kivennie. A férfivel egy nagy házban laknak, ami a férfi nevében van. Ezt használja ki a férfi arra, hogy megtiltsa a berendezési tárgyak és a bútorok elvitelét a nőnek. A legkisebb gyerek valószínűleg az anyával költözik, beszéltek erről. Ez persze nem lesz egyszerű, hiszen ahol eddig laktak, az egy nagyon nagy ház volt, és most egy sokkal szűkösebb albérletbe kell költözni, ami nincs is bebútorozva. A nő nyilván megpróbálja ezt bebútorozni, de az biztos, hogy a gyereknek gazdaságilag ez nagy váltás lesz. A nő nagyon igyekszik, hogy olyan háztartást teremtsen, ami lehetővé teszi, hogy mind a három gyerek ott tudjon aludni, amikor szeretnének, de egyszerűen nem tud egy akkora albérletet kivenni, ahol mind a három gyerek elfér napi szinten.

Babett, pszichoszociális segítő

Az eset egy jellemző helyzetre világít rá. Nem ritka, hogy a magas jövedelemmel rendelkező bántalmazó eleve minimálbérre van bejelentve – akár a saját vállalkozásában –, vagy egyáltalán nincs bejelentve, és azt állítja, hogy nincs jövedelme. A kapcsolat fennállása alatt ezt a család számára előnyösnek tünteti fel adóelkerülési indokkal, hogy ezzel elfogadtassa a partnerével ezt az egyenlőtlenséget. Majd a szétváláskor arra használja fel, hogy kibújjon az arányos anyagi felelősség alól.

A történetben megjelenik egy másik gyakori szál is. A gazdasági erőszakból is menekülő anya által biztosítható életszínvonal, illetve a gazdasági erőszakot elkövető, következetesen gazdagodó apa által biztosítható életszínvonal különbsége, mellyel a bántalmazó azután a gyerekeket rendszeresen manipulálja is.

- Gazdasági kizsákmányolás:

Agyerek apjának soha nem volt bejelentett munkaviszonya. Mindig a nő jövedelméből éltek, ő tartotta el az egész családot. A nőnek jelenleg három állása van, ebből próbálja a családot fenntartani. Ez így volt végig a kapcsolat alatt is. Ő volt a családfenntartó, és a férfi nem dolgozott, azon a jogon, hogy ő alkotóművész. Nagyon ritkán esetleg eladott egy-egy dolgot, és akkor abból volt valami kis pénz, de stabil bevételt abszolút nem tudott biztosítani. Arról nem is beszélve, hogy közben a férfi a saját projektjeit is csinálta, például letette a jogsit, vett egy autót. Ez a válás után neki persze nagyon hasznos, de a nőnek ezekből semmi előnye nem származik.

Babett, pszichoszociális segítő

Bár ez ebből az idézetből nem derül ki, ez az ügyfél is párkapcsolati erőszak áldozata. Az idézet rávilágít arra, hogy vannak bántalmazó kapcsolatok, melyekben nem a bántalmazónak van több pénze, mégis sikerül neki a kényszerítő kontroll közegét kialakítani, és sajátjaként rendelkezni az áldozata pénzével.

- Gazdasági szabotázs és gazdasági visszaélés:

Az apa, ha a láthatás ideje alatt zajló szülinapi zsúrokra egyáltalán el is vitte a gyerekeket (gyakran mondogatta, hogy az az ő ideje, azzal ő rendelkezik, majd ő eldönti, hogy hova mehetnek a gyerekek), nem vásárolt ajándékot az ünnepeltnek. Megmondta, hogy ő nem hajlandó ajándékot venni. Ez a gyerekeknek egy állandó stresszfaktor lett, hogy mit gondolnak majd róluk a barátai. Az anya volt kénytelen mind a 4 gyerek esetében ezekről a kiadásokról is gondoskodni.

Vanda, pszichoszociális segítő

Az ebben az idézetben szereplő bántalmazó számos legyet üt egy csapásra. Egyrészt nyilvánvalóan megköveteli a kapcsolattartást a gyerekével, akinek igényeit és szükségleteit elképzelése szerint jogában áll figyelmen kívül hagynia. Másrészt olyan kiadásokba veri az anyát, melyeket neki kellene állnia, és tudja, hogy mivel az anya nem akarja figyelmen kívül hagyni a gyerek jogos igényeit

és szükségleteit, ezeket a kiadásokat akár áldozatok árán is fel fogja vállalni. Harmadrészt világossá teszi a gyereke számára, hogy tőle ne várja, hogy gondoskodjon róla, azonban érezze kötelességének, hogy mégis vele menjen ezekre az eseményekre, és az ezzel járó stresszt oldja meg, ahogy tudja. Mindezek fényében alappal feltételezhetjük, hogy ebben a történetben kényszer-kapcsolattartással van dolgunk (lásd a következő, 2.2. részben).

- Gazdasági szabotázs és gazdasági visszaélés:

Rendszeresen előfordult, hogy az apa nem fizetett gyerektartást. Az teljesen megszokott gyakorlat volt, hogy késett az átutalással, de nagyon gyakran előfordult, hogy egyáltalán nem fizetett gyerektartást. Az év elején az apa írt egy levelet azzal kapcsolatban, hogy nagyon magasnak tartja az inflációt, ami rossz hatással van az ő életére. Erről szeretett volna beszélni az anyával, hogy azért fog kevesebb gyerektartást fizetni, mert nagyon magas az infláció.

Vanda, pszichoszociális segítő

Rávilágít a történet a bántalmazó jogosultságtudatára. Meggyőződése, hogy joga van a gyerektartással kedve szerint variálni, és magától értetődőnek veszi, hogy ő határozza meg, fizet-e egyáltalán, és mennyit. A bántalmazók számára a gyerek jogai nem számítanak. A gyerek ellátásához való hozzájárulás általában nem szempont, különösen akkor nem, ha a gyermek a volt partner háztartásában nevelkedik.

A gazdasági erőszak és az egészségügyi elhanyagolás egyszerre van jelen ennél az esetnél. Az apa azokat a gyógyszereket, amiket az anya kivált, és részletes instrukciókkal mellékelve a láthatások idejére átad, nem megfelelően adagolja a gyerekeknek. Egy ízben, amikor a két gyereknek fertőzés kezelésére szolgáló gyógyszerre volt szüksége, ami nagyon drága, nem volt hajlandó kifizetni a rá eső részt az apa. Ezért a nő későbbi kapcsolatából származó gyerekének az apja fizette mindhárom gyereknek (a sajátjának és a másik két gyerkőcnek) a gyógyszerét, belátva, hogy ha a két nagyobb testvért nem kezelik, akkor az ő gyereke is folyton vissza fog fertőződni.

Vanda, pszichoszociális segítő

Feltűnő lehet, hogy az idézett esetek mindegyikében van közös gyermek.

A kényszerítő kontroll egyik módszereként alkalmazott gazdasági erőszakot a kapcsolat megszakadása után a bántalmazó legkönnyebben akkor tudja hosszú távon fenntartani, ha van közös gyerek.¹⁷

Ezekben az esetekben az elhúzódó kényszerítő kontroll, a gazdasági erőszak, a jogi és eljárási zaklatás, a kényszer-kapcsolattartás és az intézményi árulás általában szövevényes rendszert alkot, melyből az áldozat nem látja a kiutat.¹⁸ Ezért úgy az integrált ügyféllátásban, mint bármely más ellátásban, a családon belüli erőszaknak ezek az esetei vannak túlsúlyban. Ezért szükséges a szolgáltatásnak felismernie, hogy a bántalmazás összefüggő rendszer, mely a bántalmazó stratégiai célját, a (volt) partnere feletti kontrollt van hivatva biztosítani.

2.2. Kényszer-kapcsolattartás, kényszerláthatás

Kényszerláthatásnak¹⁹ – vagy az újabb jogszabályi elnevezést követően kényszer-kapcsolattartásnak – nevezzük azt, amikor az intézmények és a hatóságok arra kényszerítik a gyermeket, hogy a bántalmazó szülővel vagy nagyszülővel kapcsolatot tartson.

A kényszerláthatás egyúttal a nem bántalmazó szülőt is arra kényszeríti, hogy – a kapcsolattartáson keresztül – a gyermek nagykorúságáig rettegnie kelljen a volt bántalmazójától, akitől nagy nehezen sikerült külön kerülnie. Nem az összes kapcsolattartási ügyben kényszerű a kapcsolattartás, de azokban, amelyek bántalmazó kapcsolatot követnek, szinte mindig jelen van. Ezalól az a kivétel, ha a bántalmazó nem akar kapcsolattartást a gyerekekkel.

A hatóságok általában vakok a bántalmazásra, vagy nem tulajdonítanak neki a súlyának megfelelő jelentőséget. Így a bántalmazó további hatalomgyakorlását a kapcsolattartás megítélésével támogatják, különösen akkor, ha az jelentős időtartamú, és ottalvással is jár. A gyerekével nem együtt élő szülő jogát a kapcsolattartáshoz a gyerek jogaként állítják be. A gyakorlatban ez a bántalmazó esetében egyenlő azzal, hogy a gyerekével nem együtt élő, bántalmazó szülőnek kizárólag jogai, míg a gyerekeknek (és a vele együtt élő, nem bántalmazó szülőjének) kizárólag kötelességei vannak. Ezeken belül is elsősorban az, hogy tartsa a kapcsolatot a bántalmazó szülővel akkor is, ha az neki (a gyerekeknek) káros és veszélyes. Valamint, mint fentebb láttuk, viselje a felelősséget mindazokért a károkért, amelyeket a bántalmazó a gazdasági erőszak fenntartásával okoz nekik.

A kapcsolat megszakadása után a kényszerítő kontrollt a bántalmazó a leghatékonyabban a gyerekekkel való kapcsolattartáson keresztül tudja hosszú távon fenntartani.

A családdal foglalkozó szakembernek fel kell tudnia mérni, hogy a kapcsolatban jelen vannak-e a kényszerítő kontroll elemei.

Amennyiben jelen vannak, úgy tudnia kell, hogy a kapcsolat bántalmazó.

Ez esetben nem szabad abból az előfeltevésből kiindulnia, hogy az erőszakot a felek kölcsönösen vagy közösen hozzák létre, vagy hogy a nő és a férfi egyenlő lenne a párkapcsolatban. Ennek megfelelően szakmai hiba a bántalmazott nőt arra bátorítani, hogy legyen megbocsátóbb, javítson a kommunikációs képességein, támogassa a gyerekek kapcsolatát a bántalmazóval, vagy menjen vissza hozzá. Általában nem helyes abból kiindulni, hogy egy gyereknek jól tesz, ha a bántalmazóval kell időt töltenie.

A kisebbik gyereket egészen kamaszkoráig senki nem hallgatta meg arról, hogy szeretne-e találkozni a bántalmazó apjával. Amikor először meghallgatták, akkor óvatosan ugyan, de jelezte, hogy nem. Nem vették figyelembe, megítélték a kapcsolattartást. Ez, ugye, egy notórius pereskedő bántalmazó, szóval lettek újabb eljárások. A következőben a gyerek már nem mert az apával szemben nyilatkozni, mert addigra azt tapasztalta meg, hogy úgysem számít, hogy mit mond, és utána az apja szabadon bánthatja miatta. Na, ezt komolyan vették, megítélték a kapcsolattartást. Egy rá következő eljárásban már ismét jelezte, hogy nem szeretne kapcsolattartást. Ezt megint nem vették figyelembe. Ismert, hogy a gyerekek gyakran nem mernek a bántalmazók ellen nyilatkozni. De látható, hogy valójában tesznek olyan nyilatkozatot is, hogy nem akarnak kapcsolattartásra menni, vagy megosztják, hogy mi a bajuk a szülővel. A bántalmazókhoz ítélt, velük nevelkedő gyerekek közül is sokan mondják azt, hogy nem akarnak találkozni az anyjukkal, ezt hajlamosabbak tiszteletben tartani a hatóságok. Akkor is, ha ezt a gyerek nem tudja megindokolni, vagy olyan okot mond, ami ellenőrizhetően nem felel meg a valóságnak, ezeket a hazugságokat általában a bántalmazótól hallják. Amikor a bántalmazóról van szó, akkor rákérdésre kiderül, hogy vannak konkrét okok, a bántalmazó viselkedése, ami miatt a gyerekek nem akarnak vele lenni. Nem igaz tehát, hogy ne lehetne tudni, hogy befolyásolás eredménye-e a gyerek kérése, vagy saját élményen és meggyőződésen alapul. Ennek a különbségnek a bíróság vagy az igazságügyi szakértő simán utánamehetne, ha a tényekről,

eseményekről kérdezne. Szerintem jogos elvárás egy gyerek részéről, hogy ha nem akar találkozni a bántalmazójával, akkor azt vegyék komolyan, és hogy a felnőttek, főleg, ha szakemberek, meg tudják különböztetni a bántalmazót a nem bántalmazótól.

Ágnes, pszichoszociális segítő

A kényszerláthatás során a gyerek a következő **veszélyeknek** lehet kitéve:

1. Az apa merev, tekintélyelvű szülői magatartást gyakorol a gyerekekkel szemben.
2. Az apa szülői viselkedése elhanyagoló és felelőtlen.
3. Az apa újabb támadást intéz az anya ellen, melynek a gyerek esetleg tanúja.
4. Az apa pszichológiai bántalmazást és manipulációt alkalmaz a gyerekekkel szemben.
5. Az apa fizikai vagy szexuális erőszakot alkalmaz a gyerekekkel szemben.
6. Az apa viselkedése következetlen a gyerekekkel szemben.
7. A gyerek könnyen elsajátítja az apától a partnerkapcsolati erőszakhoz vezető nézetrendszert.
8. Az apa elrabolja a gyereket.
9. A gyerek tanúja, hogy az apa új kapcsolatában is bántalmazza a partnerét.²⁰

VESZÉLY #1

Az apa merev, tekintélyelvű szülői magatartást gyakorolhat a gyerekekkel szemben.

A legtöbb bántalmazót ez jellemzi, azonban a traumatizált gyerekek megértő, szeretetteljes, támogató és empatikus környezetre van szüksége az érzelmi élete helyreállításához. A bántalmazó erőszakos, megfélemlítő magatartása további ártalomnak teszi ki a gyereket amellet, hogy traumatikus emlékeket hozhat fel benne.

A bántalmazó apa által közvetített értékrend nem teszi lehetővé, hogy a gyerek megtalálja saját hangját, és önbecsülése kialakuljon vagy javuljon. A bántalmazó szavak és tettek szintjén is képviseli, hogy a nők és gyerekek másodrendűek a férfiakkal képest. Meggyőződése általában az is, hogy a nőknek és gyerekeknek azt kell csinálniuk, amit a családfő mond.

A gyerekekről általában azt tartja, hogy alapvetően rosszak, és a rosszaságot ki kell venni vagy akár ki kell verni belőlük, és jóssággal – értsd: engedelmességgel – kell helyettesíteni. Ezek az üzenetek nem bátorítják a gyerekeket arra, hogy megtapasztalják a saját értéküket, hogy önálló, kölcsönös és tiszteletteljes emberi kapcsolatban létező felnőtté váljanak.

A férfi soha nem nevelte Zsuzsit, soha nem élt vele, a születése előtt váltak el az anyával, nem tud semmit erről a gyerekről. Kéthetente két napot látja, miközben elég szilárd elképzelése van arról, hogy milyennek kell lennie egy ilyen idős kislánynak. És hát a kislány nem olyan, mint az apa fantáziájában élő kép.

Vanda, pszichoszociális segítő

VESZÉLY #2

Az apa szülői viselkedése lehet elhanyagoló és felelőtlen.

Tudományos egyetértés van arra vonatkozóan, hogy mivel a bántalmazó általában a saját maga igényeit, szükségleteit tartja szem előtt, nem képes hosszú távon a gyerek szükségleteire figyelni, és kiszámítható szülői viselkedést tanúsítani.²¹ Ez a tendencia csak erősödik a válás után, mivel a bántalmazóra jellemző, hogy meg akarja bosszulni az őt ért sérelmeket. Az anya ráadásul már nincs jelen, hogy ellenőrizze a viselkedését, és csökkentse annak negatív hatásait.

Sok bántalmazó készakarva hanyag a gyerekeivel, hogy magát szerethetőbbnek – például az evéssel és az alvással kapcsolatos szabályok betartásában engedékenyebbnek –, „jobb fejnek” láttassa a gyerekével. Ezért a bántalmazó férfi képtelen olyan következetes környezetet teremteni, ami a gyerek fejlődéséhez kell.

Sőt túlzottan engedékeny és elhanyagoló viselkedésével hátráltatja az anyának ezt a törekvését. Így aztán a gyerek gyakran már az anyától sem fogadja el a határszabást.

Egyes bántalmazók hanyag magatartása kimeríti a veszélyeztetést. A gyerekeket egyedül hagyják, nem megfelelő gondozóra bízák, erőszakos vagy szexuális tartalmú filmeket nézetnek velük, erőszakos vagy szexuális tartalmú számítógépes játékoknak teszik ki őket, a biztonságos közlekedés szabályait rendszeresen figyelmen kívül hagyják – pl. nagy sebességgel, gyerekülés nélkül, biztonsági öv nélkül utaztatják a gyerekeket a kocsiban –, amiktől a gyerekek gyakran hetekig nem tudnak megnyugodni.

A láthatások úgy zajlottak mindig, hogy a férfi akkor állított be, amikor éppen kedve volt. A hivatalos szabályozás nem számított, megszokta, hogy azokat soha senki nem tartatja be vele. Amikor náluk volt, akkor a gyerekekkel semmit nem foglalkozott, nem is volt velük egy helyiségben. Leült ott, ahol a nő volt, addig beszélt a nőhöz az élete különböző történéseiről, főként a sikereiről, amíg kedve tartotta, utána elment. Ezeket a látogatásokat teljesen a saját igényei szerint alakította, nem kérdezte, hogy alkalmas-e akár a gyerekeknek – mondjuk, az ügyis mindegy volt, mert velük nem is akart foglalkozni –, akár a volt feleségének, még csak nem is jelentette be előre, hogy jön.

Ágnes, pszichoszociális segítő

Az anya folyamatos aggodalmának a tárgya, hogy a férfi nem a gyerekek életkorának megfelelő tevékenységekbe vonja be őket, és aztán magára is hagyja a gyerekeket. Például elektromos kerti szerszámokat ad a gyerekeknek, motoros fűrészt, lombnyíró, és otthagyja őket. A kicsinek kalapácsokat és szögeket adott, hogy kalapáljon vele. A férfinak vannak motorkerékpárjai, és rendszeresen bukósikak nélkül, árkon-bokron át viszi a gyerekeket motorozni. Az egyik gyerek el is esett a motorral, szerencsére nem szorult alá. Amikor egy láthatás során egy vízi vidámparkba vitte őket, akkor ott sem figyelt rájuk, a nagyobbik figyelt a kicsire. Időnként elvesztek a gyerekek a strandon. A nőnek rengeteg félelme van azzal kapcsolatban, hogy valami történhet a gyerekekkel a

férfi elhanyagoló magatartása következtében. A medencében is rendszeresen magára hagyta az egyébként nem vízbiztos gyerekeket. Az is előfordult, hogy a láthatások során a gyerekek egyedül vágtak fát baltával. A láthatások alatt állandó rettegés volt az anya élete.

Vanda, pszichoszociális segítő

A férfi rengeteg esetben és módon veszélyeztette a gyerekeket a láthatások során. Sisak nélkül bicikliztette a gyerekeket, az ölébe ültette őket, miközben vezette az autót, biztonsági öv nélkül utaztatta őket a kocsiban, nem rögzítette a gyerekülést. Az óvodáskorú fiúnak láncfűrész adott játszani, a kisiskolásnak fejszét adott a kezébe. Amikor ideges lett vezetés közben, akkor elkezdett büntetőfékezni úgy, hogy a gyerekek a hátsó ülésen nem voltak bekötve, mindezt abban az utcában, ahol a gyerekek laktak, és a szomszédok végignézték.

Vanda, pszichoszociális segítő

A férfinak a Covid alatt a klóros fertőtlenítés volt a mániája, az orosz-ukrán háború kapcsán meg tovább feszült benne a fegyverbirtoklási mánia. Vannak fegyverei. A gyerekekkel hétvégeente rendszeresen jár löni, ahol fotózza a gyerekeket fegyverrel a kezükben.

Vanda, pszichoszociális segítő

VESZÉLY #3

Az apa újabb támadást intézhet az anya ellen, melynek a gyerek esetleg tanúja lehet.

Az erőszak valószínűsége akár növekedhet is a válás bejelentése és lefolyása alatt, valamint ez után az időszak után akár évekig is magas maradhat.²² Egyes kutatások szerint válás után megnő a volt partner elleni nemi erőszak valószínűsége.²³ A partneryilkosságoknak mintegy felét a válás után követik el.²⁴ A kapcsolattartás alkalmat ad a bántalmazó férfinak, hogy újra bántalmazza a nőt.²⁵ Az, hogy a gyerekek ennek gyakran tanúi, gyerek elleni pszichológiai erőszak elkövetésének minősül.²⁶

Volt, hogy hetente akár többször is jött láthatásra, és tette ezt azért is, hogy a láthatások alatt a volt partnerét bántalmazhassa. A másik szobában ott voltak a gyerekek, nyilvánvaló volt, hogy a nő nem fog hangosan vagy tettelesen védekezni. Állandóan attól rettegett, hogy a gyerekek meg ne hallják, mert az traumatizáló lenne a számukra. A nő feljelentette [a férfit], de mivel nem voltak hajlandók kivizsgálni az ügyet, ezzel felhagyott, mivel a bántalmazó ettől csak még jobban nyeregben érezte magát.

Ágnes, pszichoszociális segítő

VESZÉLY #4

Az apa pszichológiai bántalmazást és manipulációt alkalmazhat a gyerekekkel szemben.

Sok bántalmazó szóbeli erőszakot követ el a gyerek ellen, szidalmazza, kritizálja, teljesíthetetlen elvárásokat támaszt vele szemben. A bántalmazó általában sajnáltatja magát a gyerekekkel, úgy, hogy az anyát teszi meg a bajok forrásának. Bármi is volt a válóok, a bántalmazó azt a hamis képet kelti a gyerekekben, hogy a család még mindig boldogan élne együtt, ha az anya nem hagyta volna el őt.

Hazugságokat állít az anyáról, melyeket a gyerek nem tud és gyakran nem is mer ellenőrizni. Gyakori, hogy az anyát „örültnek”, „dilisnek” állítja be, és hasonló degradáló kifejezésekkel illeti. Ezzel a fegyverrel szinte minden bántalmazó él. Ha pedig az együttélés idején elkövetett bántalmazással sikerült elérnie, hogy az anya pszichés vagy pszichoszomatikus problémával szakemberhez forduljon, akkor különösen.

A gyerek támogatás nélkül nem tudja átlátni az összefüggéseket, hogy a bántalmazó viselkedése az ok, és az áldozat viselkedése ennek az oknak a következménye. Mivel a bántalmazók előszeretettel terelik el a figyelmet a saját viselkedésükről, mely az áldozat reakciójának a kiváltóingere, a környezet – benne a gyerek is – elsősorban az okozatra figyel. Ezáltal láthatatlanná válik számára, hogy a bántalmazó hozza létre és befolyásolja a helyzetet. Ha a hatóság sem lát át ezen a manipuláción, nem tárja fel azt, és

nem szankcionálja, akkor a gyerek elhiszi a bántalmazónak, hogy az anyja „őrült”.

Speciális esete a gyerek lelki bántalmazásának az, amikor a bántalmazó, gondviselői pozíciójával visszaélve, a gyerek nevében indít eljárásokat – akár a saját kapcsolattartási idejének kiterjesztését kérvényezve. A gyerek ebben a helyzetben tehetetlen, hiszen a bántalmazó az ő nevében jár el, de az akarata ellenében. Ezt úgy éli meg, hogy elvesztett minden irányítását az élete felett.

Az egyik gyereknek két utóneve van, a gyerek következetesen az első nevét preferálja, ezt használja az anyja, a testvére is, az iskolában a tanárok, az osztálytársak és a barátok is. Az apa és a mostani felesége ragaszkodnak a második utónévhez. Azt mondogatják a gyereknek, hogy ők „nem akarják Zsuzsit, ők Verát akarják”. Szerintük minden, ami rossz és nem tetszik nekik, azt „Zsuzsi csinálja, Vera nem tenné ezt”. Ha ez nem zavar össze és érvénytelenít egy hatéves gyereket, akkor semmi. A családgondozó e miatt a helyzet miatt delegál egy pszichológust a gyereknek, mert egyre rosszabbul van. Zsuzsi eldobja magát a villamoson, nem akar leszállni. Két hétig tart, mire egy láthatás után az anyja valamennyire újrarendezi a gyereket, akinek utána mennie kell vissza az apjához, és kezdődik minden előlről.

Vanda, pszichoszociális segítő

A gyerekek állandóan fellépnek, kórusban énekelnek és zenélnek, folyton járják az országot. Ezek a fellépések és a próbák is állandóan ütköznek a láthatásokkal. A férfit nem érdeklik ezek az elfoglaltságok, ha ütköznek az ő programjával, akkor nem viszi el őket a főpróbára, sem pedig a fellépésekre. Szabotálja ezeket a programokat is. Az elmúlt időszakban egy fellépésen volt ott, mert az egy rangos templomi esemény volt, és sok ember előtt meg tudta villantani, hogy ő milyen „jó és büszke apa”. A gyerekekhez egyébként nem ment oda.

Vanda, pszichoszociális segítő

VESZÉLY #5**Az apa fizikai vagy szexuális erőszakot alkalmazhat a gyerekekkel szemben.**

Számos kutatás kimutatta, hogy azok a férfiak, akik a partnerüket bántalmazzák, gyakrabban követnek el a gyerekük ellen is fizikai, súlyos érzelmi és szexuális erőszakot, mint azok, akik a partnerüket nem bántalmazzák.²⁷ Nincs bizonyíték arra, hogy a bántalmazó a válás után kevésbé lenne erőszakos a gyerekekkel. Sőt, az erőszak előfordulása fokozódhat a kapcsolattartás során, hiszen az anya már nincs jelen, és nem tud beavatkozni.

Nem zárható ki az sem, hogy a gyerekbántalmazás a válás után kezdődik. Egy kutatásban az incesztus elkövetők 10%-a azt állította, hogy a nő vagy a gyerek elleni bosszú motiválta a szexuális erőszak elkövetését.²⁸ Érdekes számításba venni, hogy a válás után a gyerekek nagyobb biztonságban érezhetik magukat, illetve – mivel a bántalmazó jelenléte immár nem folyamatos az életükben – jobban felhatalmazva érezhetik magukat, hogy határozottabban ellenálljanak a bántalmazónak. Ez is megnövelheti a fizikai erőszak valószínűségét.

Az első feljelentés a gyámhatóság felé ment amiatt, hogy az idősebb lány nem jár láthatásra. Tehát az apa feljelentette az anyát a gyámhatóságnál. Az iskola leírja, hogy a gyerekek menekülnek az apa elől. Szerepel a leírásban, hogy nem akarnak láthatásra menni, és hogy a két nagyobbik gyerek iskolapszichológushoz jár a fennálló helyzet miatt. Ezzel együtt továbbra is kötelezik őket a láthatásra. A tanítónő szeme láttára volt egy nagyon kemény dulakodás az iskolában, aminek során az apa rángatta a gyerekeket, hogy ő márpedig onnan el akarja őket vinni.

Vanda, pszichoszociális segítő

VESZÉLY #6**Az apa viselkedése következetlen lehet a gyerekekkel szemben.**

Visszatérő megfigyelés a partnerüket bántalmazó férfiakal kapcsolatban, hogy ki-be járkálnak a gyerekük életében. Gyakori, hogy a válás előtt alig jelenlevő, a gyerekéről szinte semmit nem tudó bántalmazó a váláskor hirtelen kizárólagos szülői felügyeleti jogot és minimum váltott elhelyezést követel.

Az is gyakori, hogy a bántalmazó hónapokig, évekig nem él a kapcsolattartási jogával, majd hirtelen követeli a kapcsolattartás kiterjesztését. A bántalmazó hosszabb távolléte alatt az anya és a gyerekek biztonságérzete kezd helyreállni, kezd beállni egy napi, heti rutin, elkezdik kialakítani a kiszámítható, tervezhető mindennapjaikat. Ilyen hosszabb távollétek után különösen gyakran ragaszkodik a bántalmazó ahhoz, hogy egybefüggően több napra, akár hetekre, szünidőre, ünnepre, születésnapra eső, ottalvást magába foglaló kapcsolattartást kényszerítsen ki. Azon túl, hogy figyelmen kívül hagyja, hogy gyakorlatilag idegenként kívánja magát rákényszeríteni a gyerekekre, érzelmileg is manipulálja – elhitetve vele, hogy az apja megváltozott –, ő pedig folytathatja a válás előtti következetlen, elhanyagoló viselkedését. Ha a hatóság teljesíti ezt a kérést, azzal azt közvetíti a bántalmazó és a gyerek felé, hogy az apának joga van a gyereket a saját változó igényeinek alárendelni, és nem a gyerek érdekei az elsődlegesek.

Az is előfordul, hogy a bántalmazó a viselkedésével világossá teszi, hogy a széles körű kapcsolattartás követelésével egyáltalán nem az volt a célja, hogy ténylegesen a gyerekekkel töltsön időt, hanem csupán azt akarta biztosítani, hogy minél nagyobb intervallumokat kontrollálhasson a volt partnere idejéből.

A november végi láthatás tíz percig tartott. Eljött a férfi, aztán nem vitte el a gyerekeket. Egyszerűen elment. Ez nem ritka eset. Ott áll haptákban, összecsomagolva négy gyerek egy komplett hétvégére, amire amúgy nem akartak menni. Megjelenik az apa, nyilván késik, és aztán elmegy a gyerekek nélkül.

Vanda, pszichoszociális segítő

Nyáron sem töltött amúgy időt a gyerekekkel. Elvitte ugyan őket, majd betette mindkettőt olyan napközis táborokba, ahova a gyerekek egyáltalán nem akartak menni, és aztán ott voltak reggeltől estig. A férfi tehát egyértelműen nem azért viszi el a gyerekeket, hogy együtt legyen velük, hanem hogy a gyerekek ne legyenek az anyjukkal. A férfi jelenlegi felesége egyébként fél-háromnegyed év után gyakorlatilag hátralepett a gyerekek életéből. Amikor náluk voltak hétvégén a gyerekek, akkor a nő elment otthonról, miután hosszan kifejtette, hogy mennyire problémásak ezek a gyerekek.

Vanda, pszichoszociális segítő

VESZÉLY #7

A gyerek könnyen elsajátíthatja az apától a partnerkapcsolati erőszakhoz vezető nézetrendszert.

A megfigyelések szerint a partnerbántalmazást elkövető apa mellett felnövő fiúk nagyobb valószínűséggel bántalmazzák később maguk is a partnerüket, mint azok, akiknek az apja nem bántalmazó. A partnerbántalmazásban felnövő lánygyermek pedig a megfigyelések szerint később nagyobb valószínűséggel lehetnek partnerbántalmazás áldozatai.²⁹

Ha például a hatóság úgy dönt, hogy a gyereket az apánál helyezi el, azt a gyerek értelmezheti úgy, hogy a hatóság támogatja az apa bántalmazó viselkedését, és az anyát tartja felelősnek. Ezért olyan döntést kell hozni, amely a bántalmazó apát nem kínálja szerepmoddellként a gyerek számára.

VESZÉLY #8

Az apa elrabolhatja a gyereket.

A partnerüket bántalmazó férfiak nemritkán azzal fenyegetőznek, hogy elrabolják a gyereket, és ezt a fenyegetőzést érdemes komolyan venni.³⁰ Az elkövető lehet maga az apa, vagy annak megbízottja. A gyerekrablás tipikusan nem azonnal a váláskor történik, hanem vagy válás, vagy két-három évvel a különköltözés után.

A gyerekrablások fele úgy történik, hogy az apa nem hozza vissza a gyereket a jogszerű kapcsolattartási alkalom végén. Mindez azt jelenti, hogy ha az elkövető fenyegetőzését a hatóság felméri, és komolyan veszi, akkor meg lehet védeni a gyereket és az anyát.

VESZÉLY #9

A gyerek tanúja lehet, hogy az apa új kapcsolatában is bántalmazza a partnerét.

A megfigyelések arra mutatnak, hogy sok bántalmazó több egymást követő kapcsolatában is erőszakos. Nem valószínű, hogy az új partner ezt felfedné, mert általában reménykedik, hogy a férfi megváltozik, vagy fél. Az is lehet, hogy a bántalmazó férfi az előző partnerét – azaz a gyerek anyját – kedvezőtlen színben tünteti fel, hazudik róla, illetve önmagát állítja be az előző partnere áldozatának. A gyermek számára az apa új partnerével szembeni erőszakos magatartása ugyanúgy félelmetes, mint ahogy korábban a saját anyjával szembeni erőszak is az volt.

3. A bántalmazás rendszerének intézményi fenntartása – az intézményi árulás

Az intézményi árulás az intézményi szakszerűtlenség egyik formája. A családon belüli erőszak hatóságokhoz forduló áldozata kiszolgáltatott helyzetben van, és bízik abban, hogy az adott intézmény vagy szerv hatékonyan jár majd el a védelmében.

Az intézménynek – mely jellemzően egy hatóság vagy más állami, vagy állami felhatalmazással működő szerv – a jogszabályok alapján az a dolga, hogy védelmet nyújtson a jogsérelem vagy az erőszak elszenvedőjének. Ezt a védelmet az áldozatnak senki más nem jogosult és képes biztosítani. A nők elleni erőszak, és főként a családon belüli erőszak áldozatai azonban gyakran azt tapasztalják, hogy az utolsó mentsvárnak tekintett intézmények nem szolgáltatnak igazságot nekik és gyerekeiknek, és nem nyújtanak védelmet a bántalmazóval szemben.³¹

Intézményi árulásnak nevezzük, amikor az intézmény a védelmi kötelezettségét elmulasztja, és a hatékony védelmet megtagadja, megtöri a hozzá forduló bizodalalmát abban, hogy az erre hivatott intézmények megvédik, és egyben fenntartja, illetve növeli az érintett kiszolgáltatottságát az elkövető felé. Ezzel a rendszer az elkövető cinkosává válik, s nemcsak nem segít, hanem egyenesen ront az áldozat helyzetén.

2021. december 19-én a láthatáson az apa fojtogatta ez egyik gyereket, ennek következtében az anya feljelentést tett. A folyamat úgy zajlott, hogy az iskolapszichológusnak mesélte el a gyerek a történetet, az iskolapszichológus jelezte az igazgatónak, és így lett egy gyámhatósági eljárás felügyelt kapcsolattartás javaslattal. Itt kapcsolódtam be én [a NANE pszichoszociális segítő munkatársa] ebbe a történetbe. Kirendelték az igazságügyi pszichológus szakértőt, és az anya abban reménykedett, hogy tekintettel a helyzet súlyosságára, ennek gyorsan lesz valami eredménye. Nem így lett. 2021 decemberében történt a fojtogatásos esemény, 2022 nyarán – amikor én elkezdtem dolgozni az anyával – csak egy szakértői

kirendelés volt a kezünkben. Tehát akkor nyolc hónapja történt a bántalmazás, és csak addig jutottak el, hogy ki volt rendelve a szakértő. A vizsgálat végül 2023 decemberében valósult meg.

Vanda, pszichoszociális segítő

A férfi egyik eljárást a másik után indította a gyerekek nevében – mint törvényes képviselő – a gyámhatóságnál, a bíróságokon. Azt követelte például, hogy több kapcsolattartása legyen. Olyan gyerekek nevében adogatta be ezeket a kérelmeket, akik nem akartak vele találkozni, időt tölteni, mert akkor vagy sértegette őket, vagy egyáltalán nem foglalkozott velük. Ha neki nem tetsző döntéseket hoztak, akkor szintén a gyerekek nevében megtámadta ezeket. Soha senki nem állította le. Soha senki nem mondta neki, hogy ilyen formában nem léphet fel a gyerekek nevében. Soha senki nem nevezett ki a gyerekeknek ügygondnokot, csak szépen végigtárgyalták ezeket a nyilvánvalóan alaptalan és visszaélő ügyeket – és nemritkán igazat adtak az apának.

Ágnes, pszichoszociális segítő

Az intézményi áruulás következtében ilyenformán a bántalmazást elszenvedettek az eredeti sérelmeik után újabbakat szereznek, ezúttal az elvileg a védelmükre és segítségükre hivatott rendszertől. Ennek következtében az egyébként is meggyötört és kimerült áldozatok a maradék reményüket is elveszíthetik azzal kapcsolatban, hogy külső szereplők bevonásával végre biztonságba kerülhetnek. A folyamatos vegzatúrák következtében az áldozatok egyre inkább visszahúzódnak, elnémulnak, és már csak a fizikai és mentális túlélésre fókuszálnak. Csalódottságuk, frusztrációjuk feszültté, akár indulatosá is teheti őket, így az intézményrendszer szereplői ujjal mutogathatnak rájuk, mint „kezelhetetlen és nem együttműködő” ügyfelekre. Eközben a helyzetet irányító és uraló elkövető a hatalmi helyzeténél fogva könnyedén lavírozik a rendszerben.

Intézményi árulás valósul meg akkor is, amikor a gyerekekkel vagy az anyával foglalkozó szakemberek a személyes találkozók, meghallgatások, szakértői vizsgálatok szöveg együttérzőek, akár sajnálkozásukat is kifejezik az anya vagy a gyermek nehéz helyzete miatt, biztosítják az anyát arról, hogy valóban látják, érzékelik a bántalmazást, megalapozottnak gondolják az ezzel kapcsolatos anyai vagy gyermeki beszámolókat – majd a leírt jegyzőkönyvben, jelentésben, szakvéleményben ennek nyoma sem látható.

Sőt, legjobb esetben is a szülők gyereknevelési képességeit egyformán állítják be, a bántalmazónál kialakított körülményeket a gyermek fogadására még akkor is rendben lévőnek találják, ha azok nyilvánvalóan alkalmatlanok arra. Ilyenkor a bántalmazott teljesen értetlenül áll a helyzet előtt. Sem azt nem érti, hogy a szakember miért csapta be, miért nem számít neki a gyerek védelme, sem azt, mi tartja vissza attól, hogy leírja a valóságot.

Nagyon gyakran találkozom azzal, hogy mást mondanak az ügyintézők, mint amit utána leírnak. Az ügyfelek pedig azzal terveznek, amit mondanak nekik, meg persze a benyomásaikra alapoznak, hogy személyesen milyen a benyomásuk az ügyintézőről. Elkezdnek reménykedni, bizakodni, és aztán megjön a határozat, ami homlokegyenest ellenkezik a reményekkel és a benyomásokkal. Például amikor az ügyintéző a meghallgatás után szóban azt ígérte az anyának, hogy az új lakóhelyük szerinti iskolát fogja kijelölni a Gyámhivatal, majd a határozatban jött a 180 fokos fordulat, miszerint a menekülés előtti lakóhely szerinti iskolába kell járniuk a gyerekeknek. Ez a hír teljes összeomlást eredményezett, és úgy kellett összekaparni az ügyfelet.

Vanda, pszichoszociális segítő

Az apánál évekig még ágya sem volt a gyerekeknek. Közben folyamatosan adogatta be a kapcsolattartási idő növelésére irányuló kérelmeket. Az anya újra és újra kérte, hogy menjenek már ki hozzá, és nézzenek körül, de ezt nem tartották fontosnak, hiszen

az apa elmondta, hogy minden rendben van, minden rendelkezésre áll, ami kell.

Ágnes, pszichoszociális segítő

A bántalmazó bevonása a gyerek fenytésébe szintén az intézményi árulás esete. A bántalmazóval élő gyerekek (akár öket magukat éri a közvetlen erőszak, akár csak az anyjukat) viselkedésükben gyakran tükrözik a bántalmazó viselkedést, vagy más módon mutatnak tüneteket. Ezeket a tüneteket a gyereken nem számonkérni érdemes, hanem a mögöttes okokat kell komolyan venni, és azokra hatékonyan reagálni. Adott esetben, ha az anya erre nyitott, megfelelő segítséget nyújtani ahhoz, hogy biztonságba kerüljön a gyerekekkel együtt.

Az egyik gyerek osztályfőnöke azzal fenyegette meg a gyerekeket, hogy ha nem viselkednek rendesen, akkor felhívja az apát, és majd az apa megbünteti a gyerekeket. Mindezt úgy, hogy pontosan tudták, hogy mi a háttér, hogy milyen súlyos erőszak elől kellett elmenekülniük a gyerekeknek.

Vanda, pszichoszociális segítő

A joggal való visszaélést elvileg a jog tilalmazza. Tapasztalataink szerint a bántalmazónak mégsem áll senki az útjába akkor, amikor rendre visszaélésszerűen gyakorolja a pereskedési, eljárásindítási jogait, beadványait egészen random hazugságokkal, rágalmakkal, nyilvánvalóan alaptalan követelésekkel tűzdelve.

Nem állítjuk, hogy könnyű helyzetben vannak a jogalkalmazók, hiszen nyilvánvalóan tiszteletben kell tartani az állampolgár jogát a tisztességes eljáráshoz. Ezt azonban kötelességük lenne úgy értelmezni, hogy indokolt esetben a nyilvánvalóan alaptalan kérelmeket elutasítják, szankcionálják, vagy legalább felismerik, és azt határozatban kimondják.

A döntésben álláspontunk szerint helye lehet annak, hogy figyelembe veszik, ha egy kérelem nagyrészt összehordott hazugságokból áll. Annak sem látjuk jogi akadályát, hogy a bántalmazót felszólítsák, hogy a kérelmeit tisztességesen és valós állításokkal indokolja meg.³² Különösen fontos lenne, hogy a hatóságok

törekedjenek annak biztosítására, hogy legalább az épületben ne kelljen a bántalmazottnak és gyerekének a bántalmazóval együtt várakozni, együttes meghallgatáson részt venni. Ezek hiányában a bántalmazottak tapasztalata az, hogy nemcsak a bántalmazó, hanem egyenesen az összes részt vevő intézmény áll vele szemben az eljárásokban.

Az intézményi áruulásnak szerintem része az is, hogy milyen eszközökkel és hogyan szabotálják az elkövetők az eljárásokat. Például, hogy indítanak eljárásokat, és aztán nem jelennek meg a meghallgatásokon. Ilyenkor újabb és újabb időpontokat kell kitűzni, és ők vagy megjelennek, vagy nem. Közben az ügyfél meg persze „csúcsra van járátva”, azaz folyamatosan tünetei, emlékbetörései vannak, és azon szorong, hogy milyen lesz majd újra és újra egy térben és egy helyen lennie a bántalmazóval. Ebben a joggal való visszaélésben a hatóságok egyszer sem állítottak korlátokat a bántalmazó elé, annak ellenére, hogy a joggal való visszaélést elvileg lehet különféle módokon szankcionálni.

Vanda, pszichoszociális segítő

Számtalan eljárás után, évekkel a szétválást követően [a bántalmazó] indított egy új eljárást a szülői felügyeleti jogért – az immáron kiskamasz közös gyerekekért. Bántalmazott nők is indítanak ilyen, persze, ha korábban a bíróság a bántalmazónak ítélte a gyerekeket, de erről az apáról eddigre fél tonnányi iratból lehetett volna tudni, hogy bántalmazó. Ebben az eljárásban aztán minden olyan nyilvánvalóan értelmetlen és alaptalan hazugságot bevetett, amivel időt lehet húzni, és (költséges) vizsgálódásokat lehet kieszközölni, és természetesen kitette a gyerekeket is az ismételt igazságügyi szakértői vizsgálat okozta stressznek. Ezeket a bíróság mind szépen végigasszisztálta, annak ellenére, hogy a gyerekek a bíróságnak kifejezték, hogy a korábbi viselkedései miatt nem akarnak az apával lakni.

Ágnes, pszichoszociális segítő

A közös munka során folyamatosan abban kellett támogatni az ügyfelet, hogy kibírja, hogy a hivatalos ügyek nem haladnak, hiába van kirendelve a szakértő, nincs kitűzve a vizsgálat időpontja. A férfi közben a rendszer egyetlen tagjától nem kapott visszacsatolást arra, hogy amit csinált, az rossz [fizikailag bántalmazta a láthatáson nála lévő gyerekeket]. Az eljárást a rendőrség egy ponton megszüntette. A szakértői vizsgálat még nem történt meg, a védelembevételi tárgyaláson állt mindenki széttárt karokkal. A gyerekek nem akartak menni az apjukhoz a történetek után, de muszáj volt nekik. Végig az volt a megélésük, hogy a férfi nyeregben van, és miközben ők szenvednek, senki nem segít nekik. A családsegítő ismét családgondozót váltott a családdal. Az anya eléggé frusztrált volt, mert attól félt, hogy majd megint családterápiára fogják őket kötelezni. Ő már nem akart semmit az egésztől.

Vanda, pszichoszociális segítő

Végezetül ehhez a fejezethez álljon itt néhány jó példa arról, hogy az intézményi árulás elkerülhető, valamint hogy a pontos, szakszerű, részletes dokumentálása a tényeknek és eseményeknek hogyan segíti a bántalmazott nők és gyerekek jogainak érvényesülését az eljárás során.

Nagyon erős pozitívuma ennek a történetnek a korábbi település gyerekjólétise, aki kezdetektől a menekülésig bezárólag brutális mennyiségű iratanyagot gyűjtött össze, egy hatalmas paksamétát. Mindenről készült feljegyzés, hogy hogyan tüneteltek a gyerekek, pl. a kisebb gyerek csikorgatta a fogát, meg dührohamai voltak, mit mondtak el a gyerekpszichológusnak. Az apa egyébként a gyerekpszichológussal is ellenséges volt. Ez is rögzítésre került, ahogy az anya együttműködési próbálkozásai is. Nagyon sok papír volt arról, hogy az apa milyen veszélyeztető magatartást tanúsított a gyerekekkel szemben. A gyerekjólétis tehát mindent leírt, és mindent rögzített. Ráadásul eljött tanúskodni a bíróságra. Ezek sokat számítanak ezekben az ügyekben.

Vanda, pszichoszociális segítő

A pszichiáter a vizsgálat során leírta, hogy az ügyfél nem alkoholist, hanem az esetében intenzív szituatív használatról volt szó, vagyis egy külső körülményre, az extrém stresszre reagált az ügyfél. Nem adott neki alkoholfüggő BNO kódot, és azt írta le a feljegyzéseiben, hogy az ambuláns kezelés hatására teljesen egyértelmű a javulás, és az orvos szerint egyértelmű, hogy az ügyfél megrendült önbecsülését helyre lehet állítani. Az egészségügyi ellátórendszer megtámogatta az ügyfelet azzal, amiket akkor ott leírtak, évekkel később a gyerekelhelyezési és a kapcsolattartási perben rendkívül sokat számított ennek az orvosnak a szakmai álláspontja.

Vanda, pszichoszociális segítő

II. Hogyan segítsünk?

A bántalmazás rendszerének lebontása

4. A párkapcsolati erőszak áldozatainak nyújtott integrált ügyféllátás modellje

Amikor 2005-ben először vezettük be az integrált ügyféllátási modellt Magyarországon, a program elméleti alapját azok a korábbi gyakorlati tapasztalatok és tudományos igényű vizsgálatok képezték, amelyek világossá tették, hogy a párkapcsolati erőszak áldozatainak komplex segítségre van szükségük. Az azóta eltelt húsz évben szerzett tapasztalataink visszaigazolták ezt a feltevést.

Az időközben kikristályosodott elveket és a gyakorlati megvalósítást segítő speciális szabályokat az alábbi három alfejezetben mutatjuk be.

Az integrált ügyféllátás négy alapvetésre épül, melyeket mindenkor szem előtt tartunk.

Az integrált ügyféllátás négy alapvetése

1. Az ellátás három egyenrangú partner együttműködésére támaszkodik. Ebben a modellben az ügyfél ugyanolyan hangsúlyos szerephez jut, mint a jogász és a pszichoszociális segítő. Az utóbbi lehet szociális munkás, pszichológus vagy más, mentális egészséggel foglalkozó szakember.
2. Az ellátás elismeri az áldozat jogi és pszichoszociális támogatásának szükségességét, és mindkettőt egyformán szolgálja.
3. A szolgáltató, azaz a segítő szakember mindenkor elsődlegesnek tekinti az ügyfél (és gyermekei) konkrét fizikai, lelki és mentális biztonságát, pontosabban a biztonságba kerülésüket és maradásukat.
4. A párkapcsolati erőszak áldozatainak nyújtott ellátásnak számolnia kell azzal a traumatizálódással, amelyet a bántalmazás a felnőtt és gyerek áldozatokban okozhat. A poszttraumás stresszszavarhoz (PTSD) köthető viselkedés nem vethető az ügyfél szemére.

A program húsz évében szerzett tapasztalatok igazolták, hogy azok a bántalmazottak, akik sikeresen vettek részt az integrált

ellátásban, bevonódtak saját ügyük vitelébe, sokkal magabiztosabbak és bátrabbak lettek. Lényegesen kevésbé érezték úgy, hogy az eseményekkel sodródtak.

Tekintettel arra, hogy az integrált ügyféllátás központi eleme az áldozat testi, érzelmi és anyagi biztonságának növelése, a visszatérő kockázatelemzés és biztonságtervezés növeli az ügyfél tudatos biztonságra törekvését. A biztonságba kerülés az eljárásokban való részvételét és benne maradását is elősegíti.

Ügyfeleink megélése volt az is, hogy képesek hatással lenni például az eljárások tempójára, vagy arra, hogy a hatóságok, intézmények komolyan vegyék a beadványaikat. Megerősítő volt számukra, hogy maguk is tettek azért, hogy kiharcolják saját igazságukat. A részben önálló ügyvitel ahhoz is hozzájárult, hogy a nők megtépázott önbizalma visszatérjen, ismét hinni tudjanak saját készségeikben és képességeikben, felismerjék a hatóságok tevékenységéből fakadó másodlagos viktimizáció rájuk gyakorolt hatásait, és ezek ellen tenni tudjanak.

Az elmúlt húsz évben az is kiderült, hogy természetesen ez a módszer sem működik mindenkivel. Nagyban függ attól, hogy az eljárás mióta folyik, vagy az ügyfél mennyire csalódott a jogalkalmazás szereplőiben.

Az intézmények súlyos károkat és sérelmeket tudnak okozni a párkapcsolati erőszak áldozatainak. Előfordul, hogy a jogalkalmazó vagy a hatóság az áldozat saját vagy gyermeke biztonságához, testi épséghez, anyagi javaihoz fűződő alapvető jogait nem veszi figyelembe, vagy ezeket messze a bántalmazó férfi „kapcsolattartáshoz” fűződő joga mögé sorolja. Sem egy aktív ügyfél, sem egy őt kompetensen támogató integrált ellátás nem tudja elérni, hogy egy-egy szélsőségesen szakszerűtlen jogalkalmazói eljárást vagy döntést az ügyfél pozitívan éljen meg. Mégis, az integrált ügyféllátásban szereplő jogász és pszichoszociális szakember együttműködése az ügyféllel, és utóbbi aktív részvétele a saját jogérvényesítésében, elősegíti az ügyfél belső megerősödési, gyógyulási folyamatát, ami jótékony hatással van még az ilyen csapások elviselésére is.

A párkapcsolati erőszakkal kapcsolatos ügyek jogszolgáltatásból való kiesési arányát Magyarországon eddig még nem mérték fel. Nemzetközi kutatások³³ azt bizonyítják, hogy az áldozatok jogi, szociális, pszichológiai, az emberi kapcsolatok újraépítésére irányuló, valamint gazdasági (munka, lakhatás, segélyek stb.) szükségleteit figyelembe vevő és azokra reagáló ellátás eredménye az, hogy az áldozatok lényegesen nagyobb arányban viszik végig az ügyeket. Ez összefügg azzal, hogy az őket ellátó szakemberek is nagyobb arányban akarják az ügyeket folytatni, nem pedig „megszabadulni” az áldozattól.

Ezekben az ügytípusokban – ismereteink szerint – eddig nem készültek a szakemberek szubjektív és objektív elégedettségi szintjét mérő kutatások a saját ügyellátási képességükkel és lehetőségeikkel kapcsolatban. Alappal feltételezhető, hogy az integrált ügyféllátási modell, illetve a megfelelő képzettségi szint jótékonyan hat a különféle szakemberek elégedettségi indexére, s a magát hatékonyabbnak, kompetensebbnek érző szakember nyilvánvalóan jobban tudja ellátni a rábízott ügyeket. Különös jelentősége van ennek az olyan ügyekben, amelyek során a magát frusztráltnak, sikertelennek vagy eszközhiányosnak érző szakember elsődleges célpontja maga az ügyfél, akinek hibáztatásával mintegy „sikerrel” bújhat ki a felelősség alól.

Nemcsak az áldozatot ért erőszak kontextusa összetett, de annak hatásai, és az arra adott – vagy még inkább nem adott – intézményi válaszok is. Az erőszakból való kivezető út végigjárásához ezért sokoldalú támogatás szükséges. A partnerkapcsolati erőszak és az esetleges intézményi áruulás az áldozatot testileg, lelkileg, egészségügyileg és anyagilag egyaránt károsítja.

Az integrált ügyféllátásban a hatékony segítségnyújtás érdekében egyszerre, egymással párhuzamosan szükséges csökkenteni a bántalmazó, valamint az esetlegesen megélt intézményi áruulás által okozta káros hatásokat, és egyúttal hozzásegíteni a bántalmazottat, hogy visszanyerje az önbecsülését és a saját élete feletti kontrollját.

A hatékony ügyféllátásnak elengedhetetlen feltétele, hogy az abban részt vevő szakember a családon belüli erőszak komplexitásával tisztában legyen. A nem megfelelően képzett szakember nem pusztán sikertelenül képviseli a bántalmazottat, legyen az felnőtt vagy gyermek, hanem kifejezetten árthat – és nemritkán árt is – a bántalmazott biztonságához fűződő érdekeinek. Ez természetesen nem egyeztethető össze a jogszabályok szellemével, valamint a különböző szakmák etikai kívánalmaival. Legalább ugyanekkora kár azonban, hogy a bántalmazó viselkedés megerősítéséhez és a bántalmazás fennmaradásához járul hozzá.

További káros következmény, hogy a nem kellően képzett szakember saját tudás-, illetve készséghiánya miatt hajlamos az ügyről lemondani, az ügyféllel való munkát az ügy befejezése előtt megszakítani. Ez nemritkán vezet ahhoz, hogy a bántalmazottak jogi, pszichés és szociális segítség nélkül maradnak – ügyükben akár többször is. Az ilyen ügyek gyakran ellehetetlenülnek, kiesnek a jogi és egyéb eljárásokból, azaz az eset kikerül mind a segítő szakmák, mind a hatóságok látóköreiből – hogy később általában még súlyosabb (eszkálálódott) formában kerüljön oda vissza.

Az áldozathibáztatás sajátos és különösen sérelmes formája, amikor a hatóságok az ügyfél „összeférhetetlenségére” utaló, vagy akár azt bizonyító jelnek veszik a jogi képviselő, illetve más szakember és az ügyfél közötti kapcsolat megszakadását, ahelyett, hogy fel- és elismernék ennek valódi, esetenként a szakember készséghiányából fakadó okait.

A bántalmazottnak gyakran számos jogi fronton kell helytállnia. Akár azért, mert próbálja kieszközölni a saját és a gyerekei biztonságát, akár azért, mert a bántalmazó minden lehetséges fórumon támadja. Ügyében folyhatnak – akár egyszerre is – büntető, polgári, családjogi, közigazgatási és gyermekvédelmi-hatósági eljárások. A szakszerűtlen ügykezelés a jogi eljárások során oda vezethet, hogy a bántalmazottnak a jogvédelemhez való hozzájutását nem csupán a képviselő és szakmai támogatás hiánya, hanem az emiatt történő kényszerű „szakemberváltás” negatív megítélése is hátráltatja.

Az integrált ügyféllátás tehát a fenti problémákat hivatott áthidalni a bántalmazottat ellátó különféle szakemberek közötti szoros együttműködéssel, egyszerre elősegítve az ügyfél, valamint az adott szakember megfelelő támogatását.

Magyarországon igen kevés olyan szakember van, aki a családon belüli erőszakkal kapcsolatos speciális és alapos képzésben részesült, mivel ilyen képzés nem része a felsőoktatási és kötelező továbbképzési tananyagoknak. E modell azonban akkor is használható, ha nem mindegyik szakember rendelkezik teljes körű ismeretekkel a családon belüli erőszakról. Az együttműködés feltétele az, hogy egymás kompetenciáit elfogadják, és azokat felhasználva, az ügyféllátás menetébe és módszerébe beépítve igyekeznek az ügyfelet képviselni és segíteni.

4.1. Az integrált ügyféllátás speciális szabályai

Minden komplex szolgáltatásnak vannak speciális, az adott szolgáltatás tárgya miatt betartandó szabályai. Igaz ez a párkapcsolati erőszak áldozatainak nyújtott integrált ügyféllátásra is. E speciális szabályoknak figyelembe kell venniük azokat a sajátos módokat, ahogyan jellemzően, illetve az adott egyedi esetben a bántalmazás megvalósul, a hatásokat, amelyeket az áldozatokra és az elkövetőkre gyakorol, és az intézményi lehetőségeket és hiányosságokat, amelyekkel a bántalmazott találkozik. Az ellátás speciális szabályainak alkalmazását tehát azokhoz az ismeretekhez kell kötnünk, amelyeket a bántalmazás sajátos módjait tárgyaló 2. fejezetben, illetve az intézményi lehetőségekkel és főként hiányosságaival foglalkozó fejezetekben (2.2. és 3.) mutatunk be részletesen.

A segítőnek tisztában kell lennie azzal, hogy a családon belüli erőszak áldozatainak viselkedése sokféle lehet.

Sokan³⁴ ún. poszttraumás stresszszavartól (PTSD) szenvednek, amelynek különböző tünetei³⁵ gyakran nehezítik a nem megfelelően képzett szakember számára az ügyféllel való együttműködést.

A családon belüli erőszak áldozatainak egy csoportja a szakember számára furcsa módon elfogadhatatlan határozottságot és

eltökéltséget tanúsít. Egyes szakemberek abba a hibába esnek, hogy ha egy áldozat látszólag nem szenved PTSD-ben, vagy határozott elképzelése van arról, hogy mit akar tenni, milyen ellátást, képviselőt fogad, illetve nem fogad el, akkor megkérdőjelezzik a szavahihetőségét, kétkedéssel fogadják az erőszakról szóló beszámolóit, figyelmen kívül hagyják a tapasztalatait.

Ám ugyanez megtörténik, amennyiben az áldozat éppen ezzel ellentétes viselkedést mutat. Őket gyakran éppen érzelmi állapotuk, esetleges látszólagos közönyük, váratlan hangulatváltozásai, vagy a PTSD egyéb jellemző tüneteinek fel nem ismerése miatt tekintik sokszor hiteltelennek, életszerűtlennek, vagy egyenesen manipulatívknak.

Változatos képet mutatnak a családon belüli erőszak egyedi megnyilvánulásai is. Idetartozik bármely olyan viselkedés és magatartás, amely a bántalmazó hatalmának és a bántalmazott feletti uralmának megteremtését, megerősítését vagy megtartását szolgálja.

A helyes elemzés tehát soha nem áll meg az egyedi cselekvés vagy esemény szintjén, hanem a viselkedésformákat és eseményeket az áldozatokra gyakorolt hatásukban és az elkövető által elért „eredmény” összefüggéseiben vizsgálja.

A családon belüli erőszak felnőtt és gyermek áldozatai ellátásának alapvető szabályai tehát a következők:

A szakembernek:

- tisztában kell lennie a bántalmazás természetrajzával, valamint az áldozatra gyakorolt hatásaival,
- ismernie kell a vonatkozó szakirodalmat,
- képesnek kell lennie az adott történetben vagy az ügyfél (akár az áldozat, akár az elkövető) viselkedésében a bántalmazásra utaló jelek felismerésére, valamint az áldozat és az elkövető megkülönböztetésére,
- és fel kell tudnia ismerni az áldozat PTSD-tüneteit, és ezeket nem az áldozat „rossz” természetének betudni.

Minél inkább megfelel a szakember ezeknek a feltételeknek, annál hatékonyabban tudja ellátni a családon belüli erőszak áldozatát, és konfrontálni az elkövetőt a viselkedésével. Hiszen felismeri az előbbi valódi helyzetét és szükségleteit, valamint az utóbbi hárítását, hazugságait és manipulatív viselkedését.

A családon belüli erőszak nemzetközi és hazai³⁶ látenciabecslései alapján az esetek nagy része nem kerül a hatóságok vagy a szakemberek elé. Az is gyakori, hogy a hatóságok tudomást szereznek róla, de nem kezdenek eljárást. És előfordul az is, hogy az eset nem kifejezetten mint családon belüli erőszak merül fel, és később sem azonosítják akként.

Annak okaként, hogy az áldozat miért nem fordul a hatóságokhoz és segítő szervekhez, elsősorban azt szokták megjelölni, hogy nincs bizalmuk az intézményekben.³⁷ Nem készült még felmérés arról, hány olyan eset van, amely eljut ugyan a szakemberek látókörébe, de nem családon belüli erőszak esetként, hanem például adósságkezelési problémaként, ismétlődő munkahelyvesztésként, iskolából való kimaradásként, vagy rövid időn belül ismétlődő szülések okozta egészségügyi problémaként. Mivel a szakember nem ismeri fel a jelenséget, vagy információk és készségek hiányában nem tud, esetleg nem akar vele mit kezdeni, a háttérben álló párkapcsolati erőszak feltáratlan és kezeletlen marad.

Előfordul az is, hogy a partnerkapcsolati erőszak áldozatai nem merik helyzetüket őszintén feltárni a szociális és gyermekvédelmi szolgáltatásokban dolgozók előtt, attól való jogos félelmükben, hogy a rendszer egyetlen válasza a gyermek családból való kiemelése lesz. Tehát attól tartanak, hogy a hatóságok ahelyett, hogy a bántalmazót igyekeznének viselkedésváltozásra bírni, az anyát büntetik majd azzal, hogy elveszik tőle a gyerekeit. Jelenleg az áldozatok nagy része nem kapja meg a szükséges segítséget, és feltehetőleg a neki mint állampolgárnak járó jogvédelmet sem. Az integrált ügyféllátás, amely több szakma együttműködésén alapszik, és amely az eddigi tapasztalatok szerint növeli a hatóságok, intézmények elé kerülő és az eljárásban benne is maradó ügyek számát, képes javítani ezen a negatív tendencián.

A fentiekén túl az áldozatok hatékony ellátásának egyik legfontosabb irányelve a biztonságra való törekvés. Ez az integrált ügyféllátás során három területen jelenik meg:

- a) az áldozat fizikai biztonsága
- b) az áldozat érzelmi biztonsága
- c) az ellátásban részt vevő szakemberek fizikai és lelki biztonsága

Mindhárommal meglehetősen részletesen foglalkoztunk a NANE Egyesület korábbi kézikönyvében.³⁸ E kiadvány 4., gyakorlati fejezetében azokra az elemekre térünk ki, amelyek az integrált ügyféllátás során kristályosodtak ki.

5. A traumatudatos segítő munka

Az integrált ügyféllátás során az egyéni ügyfélmunka a traumatudatos segítő munka elveinek figyelembevételével és tiszteletben tartásával valósul meg. A traumatudatos segítő munka során elvárás, hogy a segítő felkészült legyen nemcsak a nőket és gyerekeket sújtó strukturális, azaz rendszerszintű erőszak jellemzőivel kapcsolatban, hanem azzal kapcsolatban is, hogy ez az erőszak hogyan hat az áldozatokra.

A traumatudatos segítő tehát egyrészt ismeri a jelenség alkotóelemeit, és tud segíteni az ügyfélnek abban, hogy ő is megismerje és megértse a bántalmazás természetrajzát.³⁹ Valamint, amennyiben ezt az ügy előrevitele megkívánja, segít az ügyfélnek megismerni a jogérvényesítés útjában álló, a nők elleni erőszakot elnéző és fenntartó társadalmi kontextust is.

Másrészt abban is támogatást tud nyújtani, hogy ügyfele a traumatizáló helyzet rá gyakorolt hatását, esetleges traumatüneteit ne szégyenkezéssel, büntudattal élje meg. Abban segíti, hogy felismerje és elutasítsa az elkövető, a környezete és a hivatalos személyek áldozathibáztató megnyilvánulásait.

A traumatudatos segítő tisztában van azzal, hogy a bántalmazott PTSD-tünetei (pl. emlékbetörések, készenléti állapot és veszélyvárás, álmatlanság, állandó fáradtság, levertség, sőt akár depresszió, pániktünetek stb.) nem személyiségjegyek, hanem a kiszolgáltatottságban, kizsákmányolásban, fogságban, veszélyben élés normális következményei.

Tud bízni abban, hogy a veszélyből való kikerülés, a biztonság megteremtése csökkenti majd a tüneteket, és radikális javulást hoz majd ügyfele konkrét életfeltételeiben is. A traumatudatos segítő továbbá kifejezetten kerüli, hogy lekicsinyelje azokat a konkrét veszélyeket, melyeknek az áldozat valóban ki van téve, és hogy traumatünetként tekintsen az ezektől való félelemre.

5.1. A feminista traumatudatos segítő munka

A feminista traumatudatos segítő munka a feminista és a traumatudatos megközelítések ötvözése: olyan segítői gyakorlat, amely egyszerre ismeri fel a traumák hatását, és azok társadalmi, strukturális gyökereit – különösen a nemi alapú erőszak esetében.

A feminista nézőpont felismeri, hogy az ember okozta traumák – például a bántalmazás és az erőszak különféle formái – nem elszigetelt egyéni problémák, hanem gyakran a nemi egyenlőtlenségek, hatalmi visszaélések és strukturális elnyomás következményei. A segítő nem kérdőjelezi meg az ügyfél tapasztalatait, és nem őt hibáztatja a kialakult helyzetért. Például nem azt firtatja, hogy az ügyfél „miért nem hagyja ott a bántalmazót”. Hibáztatás helyett a helyzet jobb megértésére összpontosít, és a következő kérdéseket teszi fel: Mi tartja az ügyfelet a bántalmazó helyzetben? Mi segít neki túlélni?

A traumatudatos megközelítés elismeri, hogy az ügyfél viselkedése, érzései, reakciói gyakran a trauma természetes következményei. A segítő a közös munka során biztonságot és kiszámíthatóságot teremt, mivel a traumatizált személynek erre különösen nagy szüksége van. A cél nem az, hogy „megjavítsuk” az ügyfelet, hanem hogy olyan környezetet hozzunk létre, ahol fel tud épülni a vele történekből.

A segítő a közös munka során tiszteletben tartja az ügyfél döntéseit és önrendelkezését – akkor is, ha azok kívülről és elsőre nehezen érthetőek. A segítő munka nemcsak a konkrét élethelyzet előmozdításáról szól, hanem arról is, hogy a folyamat során az ügyfél visszanyerje a kontrollt az élete fölött. A segítő nem hatalomgyakorlóként, hanem szövetségesként van jelen. A segítő mindvégig figyelembe veszi, hogy a traumák megélését és a belőlük való felépülést számos olyan tényező befolyásolja, mint a szegénység, a rasszizmus, a fogyatékosság vagy a szexuális orientáció.

A bántalmazott nők tapasztalatai szerint a szakemberek – a pszichológusoktól a bírókig – nem kifejezetten szeretik, ha az áldozat maga is jól ismeri a bántalmazás jelenségének összetevőit és szakkifejezéseit. Sőt azt sem, ha az elkövető által neki okozott sérelmeket és az ellene elkövetett jogsértéseket összefoglalóan családon belüli erőszaknak vagy bántalmazásnak nevezi.

Álláspontunk szerint ez szakmai hiba. Nem az ügyfél szakszerű értelmezését kell kétségbe vonni, hanem a konkrét események tükrében megvizsgálni, hogy az helyénvaló-e. Különösen fontos ez azért, mert a bántalmazók is alkalmazzák ezeket az ismereteket, és ők is használnak szakkifejezéseket. Ezeket a szakemberek ritkábban szokták kétségbe vonni, holott azok jogos és pontos használatát a bántalmazó esetében is ellenőrizni kell.

5.2. A feminista traumatudatos segítő munka a gyakorlatban – ajánlások

Ahogy a bevezetőben is leírtuk, a feminista traumatudatos segítő munka olyan segítői gyakorlat, amely egyszerre ismeri el a traumák hatását és azok társadalmi, strukturális gyökereit – különösen a nemi alapú erőszak esetében.

Ebben a fejezetben a feminista traumatudatos megközelítés alapelvei mentén az integrált ügyféllátásban részt vevő ügyfelekkel és a pszichoszociális segítőkkal készített interjúkból kiemelt példákat felhasználva teszünk javaslatot arra, hogy konkrét helyzetekben hogyan tud a segítő leginkább hatékony munkát végezni.

Feminista segítő munka alapelvei:

1. A segítő rámutat a társadalomban jelen lévő hatalmi egyenlőtlenségekre.
2. A segítő egyenrangú kapcsolatot épít ki az ügyfelével.
3. A segítő együttérzéssel fordul az ügyfél felé, és megerősíti az önbizalmát.
4. A segítő az ügyfél személyes tapasztalatait társadalmi kontextusba helyezi.
5. A segítő elismeri a társadalmi különbségeket, és azokat a támogató munka részévé teszi.

1. A segítő rámutat a társadalomban jelen lévő hatalmi egyenlőtlenségekre

A segítő felismeri, hogy a nők (és más marginalizált csoportok) társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális hátrányokat szenvednek el, és ezek a tényezők állhatnak a személyes problémáik hátterében is.

Kivételesen valamennyire talán az is számított, hogy ebben az ügyben mindenki nő volt: a bíró, az ügyvédek, a szakértők, a gyerekjólétis, és a tanúk egy része is. Mivel a férfi mindenki, de különösen a nők fölé pozicionálja magát, elég nyilvánvalóan lelepleződött a viselkedése, ahogy beszólogatott a szakértőknek és a bírónak.

Vanda, pszichoszociális segítő

Volt egy csomó meghallgatás, mindenféle facilitált helyzetek, a férfi által indított eljárások miatt. Volt olyan gyámhatósági meghallgatás, ahol összesen nyolc résztvevő (családsegítő és gyerekjóléti, gyámhatóság, nevelési-oktatási intézmények stb.) mondta a férfinak, hogy az állításai megalapozatlanok. Mivel mindegyikük nő volt, a férfi szerint az ő véleményüket nem kellett figyelembe venni. Felállt, és kisétált a teremből. Ennek semmi szankciója nem volt.

Vanda, pszichoszociális segítő

 A segítő legyen tudatos azzal kapcsolatban, hogy a bántalmazó meg fogja próbálni kihasználni a segítő nemét. Igyekezni fog, hogy maga mellé állítsa, és ehhez nemi szerepek szerinti attitűdöket és taktikákat fog alkalmazni, azaz udvarol, kedveskedik, lenéz, semmibe vesz, haverkodik, férfiszolidaritásra épít.

A bántalmazó profin tapogatja le a hatalmi viszonyokat. Képes elérni, hogy a környezete neki akarjon megfelelni. Gyakorlata van ebben, hiszen erre irányuló készségeit az addigi áldozatain folyamatosan tökéletesítette. A segítőnek az a feladata, hogy ne próbáljon neki megfelelni, a manipulációit ne nézze el, ne támogassa,

ne vegyen részt benne, ne hagyja magát eltéríteni a konkrét tények, események, körülmények szakszerű vizsgálatától.

Önmagában az, hogy a családokkal foglalkozó intézményrendszer szereplői között felülreprezentáltak a nők – ami meglehetősen jellemző az alulfizetett és alacsony presztízsű szakmák esetében –, a tévhitekkel ellentétben nem segíti a bántalmazottak helyzetét. Gyakori tapasztalatunk, hogy a női szakértők és hivatalnokok attól való félelmükben, hogy „anyapártinak” vagyis az áldozatok felé elfogultnak fogják bélyegezni őket, igyekeznek túltenni akár a bántalmazón is az anyák ellenőrzésében és számonkérésében.

A segítő koncentráljon a szakszerű eljárásra, mely magában foglalhatja a bántalmazó szembesítését az ellentmondásaival, számonkérését a tények alapján, állításainak ellenőrzését. Hozzon olyan döntéseket, határozatokat, melyben rámutat a valótlanságokra, és indokolja a döntését a következetesen és alaposan feltárt valós adatokkal, tényekkel.

Előfordulhat, hogy az áldozat és a segítő munkáját, az áldozat biztonságba kerülését vallási tanításokkal szükséges összeegyeztetni.

A nő annyira sok évig élt abban, hogy ő alattvalója a férjének, hogy nehéz nem a férfi alá helyezni magát. Amikor most magukra gondol, akkor is valahogy úgy képzei el a helyzetet, hogy a férje fölötte áll. Újra és újra meg kell magában erősítenie, hogy nem áll fölötte a férje. Nagyon erős büntudata van a válás miatt, az átlagosnál is erősebb, mivel a vallásos hitével kell összeegyeztetnie a döntését. A férfi részéről van ezzel kapcsolatban is egy nagyon erős pszichológiai hadviselés, amelyben a vallási tanításokat is csatasorba állítja. Azt ismételve, hogy a nő teszi tönkre a családot, és ő teszi tönkre a gyerekek életét. Ez a folyamatos nyomasztás persze erősíti a nőben a büntudatot.

Babett, pszichoszociális segítő

A hit és egyházi doktrínák témájában érdemes hozzáértő szakemberrel konzultálni, aki ismeri a különböző egyházak azon tanításait, melyek elutasítják a bántalmazást és a családi hierarchiát. Ez segíthet felvértezni a segítőt a releváns vallási irányzattal kapcsolatban.

Az elnyomó, bántalmazó kapcsolatokban élő, illetve abból kimenekülő nők sokáig önmagukat hibáztatják a történetek miatt. Az elkövetők hosszú időn át tartó agymosásának következtében belsővé teszik azt a gondolatot, hogy a nők és a gyerekek alacsonyabb rendűek, mint a férfiak, és a férfiaknak jogukban áll megrendszabályozni a tulajdonuknak tekintett nőket és gyerekeket. Ebből a gondolatból az következik, hogy az áldozat viselkedése váltja ki a bántalmazást, és hogy a rajta uralkodó, őt bántalmazó fél jogosan cselekedett. Ezt az álláspontot gyakran az intézményrendszer is képviseli.

Az apa az egyik láthatáson beletérdelt az egyik gyerek hasába. Az anya feljelentést tett, de a rendőrség visszadobta a feljelentést. Az intézkedő rendőrnő azt magyarázta az anyának, hogy a fizikai erőszak afféle nevelő szándékú intézkedés volt az apa részéről, és hogy meg kell érteni, hogy négy gyerekkel borzasztó nehéz dolgozni az apának a láthatáson. Az volt a rendőrnő narratívája, hogy igazából az apa viselkedése érthető.

Vanda, pszichoszociális segítő

A segítőnek feladata rávilágítani arra, hogy senkinek sincs joga ahhoz, hogy kihasználjon vagy bántalmazzon egy másik személyt. Általánosságban elmondható, hogy a közös munka során a segítő akkor nyújt jó támogatást az érintettnek, ha nyitott, feltérképező kérdésekkel segít neki feltárni a jelenlegi helyzethez vezető utat.

Feltáró kérdések

- Kinek milyen cselekedetei hogyan járultak hozzá a mostani helyzethez?
- Mik voltak ezeknek a cselekedeteknek a közvetlen következményei és hatásai?
- Ki cselekedett, és ki reagált?
- Ki kezdeményezett, és ki volt, aki magát védelmezte az adott helyzetben?

Fontos, hogy a segítő ne cserélje fel az okot és az okozatot. A feltáró kérdések az áldozatnak is segítenek átlátni, hogy a bántalmazó viselkedésre adott reakciója érthető és odaillő volt. Ez a feltérképező, a hatalmi egyenlőtlenséget és a felelőst nevén nevező megközelítés teszi lehetővé, hogy az áldozat is felismerje, ő a bántalmazó viselkedése miatt akar kilépni a kapcsolatból.

Az is könnyen belátható, hogy a férfi nem azért viselkedik bántalmazóként, mert szomorú amiatt, hogy az áldozat el akar válni tőle, mivel már a korábbi viselkedéseiben is tetten érhető volt a bántalmazás és a kontrollálás. A pontos vizsgálódás megmutatja, hogy a bántalmazó csupán a korábbi viselkedését fokozza, a szétválás miatt emeli a tétet. Ezzel ugyanúgy kimutatható célja van (a bántalmazott visszakényszerítése és a bosszú), mint ahogy célja volt a kapcsolat alatti bántalmazással is (a saját szabadságának és gazdagodásának növelése, a partnere függetlenségének csökkentése).

Fontos abban erősíteni az érintettet, hogy ő csak a saját viselkedéséért és döntéseiért tartozik felelősséggel. Nem feladata a bántalmazó „meggyógyítása” és a viselkedésének megváltoztatása. A párkapcsolati erőszak hatalmi egyenlőtlenségéből adódóan erre amúgy sincs lehetősége.

A bántalmazott által is vallott nemi sztereotípiák két módon is nehezíthetik a segítő dolgát. Egyrészt akadályozhatják, hogy a bántalmazott megszabaduljon a büntudattól és alkalmatlanságérzettől. Másrészt a következő generációban újratermelhetik a bántalmazás ciklusát.

Az ügyfél egyébként éppen annyira szexista gondolkodású, mint egy átlag magyar. A férfiakat erősnek, hatalommal rendelkezőnek látja. Sokat kellett vele erről beszélgetni, merthogy fiúkat nevel. A segítő beszélgetések során kitértünk arra, hogy a fiúk és lányok nevelése során ne erősítsük a gyerekekben a társadalmi sztereotípiákat, miszerint a nők gyengék és védelemre szorulnak, a férfiak pedig erősek, és ők alkalmasak irányításra és problémamegoldásra. Az ügyfél konkrét élethelyzete volt a legjobb példa, így ezt lehetett használni arra, hogy demonstrálni lehessen, mit ért el nőként, és hogyan. Kimentette a gyerekeit egy

potenciálisan életveszélyes helyzetből, minden erejével harcol, hogy biztonságban legyenek, védelmezi a fiúkat, miközben megfontoltan és körültekintően hoz a jövőjüket meghatározó döntéseket.

Vanda, pszichoszociális segítő

Ahogy az idézet kiválóan példázza, a segítő rá tud mutatni a sztereotípiákkal ellentétes tényekre. Támogatni tudja ügyfelét abban, hogy saját életéből hozott bizonyítékok által megerősödjön abban, hogy maga és gyermekei is rendelkeznek azokkal a pozitív tulajdonságokkal, melyet a társadalom és a kultúra általában kizárólag a férfiaknak tulajdonít. Ezek a következők: kompetencia, belső erő, teherbírás, nehézségekkel való megküzdés képessége, döntési és biztonságteremtési képesség. Ezért nem szorul a bántalmazóra.

2. A segítő egyenrangú kapcsolatot épít ki az ügyfelével

A feminista segítő nem „felülről segít”, hanem partneri viszonyt alakít ki az ügyféllel, tudatosan kerül az alá-fölé rendeltséget.

Ő [a pszichoszociális segítő] volt az első, aki nem kérdőjelezte meg, amit mondtam, nem engem minősített, nem engem kritizált, hanem valóban segített, és egy percig se kérdőjelezte meg, hogy mindaz, amit elmondtam, az igaz volt, úgy, ahogy mondtam. Ez volt az első találkozásnak az első negyedórája, én illet még előtte nem tapasztaltam.

Flóra, ügyfél

Valahogy egy ilyen partnerséget éltem meg, amihez azt érzem, hogy föl kellett nőnem, hogy lássam, hogy én hogy vagyok ebben a csapatban [az ügyvéddel és a pszichoszociális segítővel]. Mondjuk, miközben nem vagyok semminek a szakértője, tehát én nem tudom a jogot, vagy nem tudom ezt vagy azt, de hogy tudunk egymás keze alá dolgozni.

Imola, ügyfél

A segítő az ügyfél történetének figyelmes végighallgatásával, feltáró (és még véletlenül sem áldozathibáztató) kérdésekkel tudja leginkább kifejezni, hogy partnernek tekinti az ügyfelet. A történetből kibontakozó részleteket összeveti a párkapcsolati erőszakról való tudásával, és így nem fenyegeti az a veszély, hogy összehordott rágalmak alapján vakon fog hinni bárkinek, aki bántalmazásról panaszskodik.

Az a tény, hogy a segítőnek átfogóbb és általánosabb tudása van a bántalmazás jellemzőiről, nem helyezi őt az ügyfél fölé. A konkrét eset konkrét részleteiről csak a bántalmazottnak van tudása, és ennek a két tudásnak az egymás mellé illesztésével alakul ki az egyenrangú együttműködés.

A segítő nemcsak szavakkal fejezi ki, hogy az ügyfelet tartja a saját élete szakértőjének, hanem aszerint is viselkedik. Az ügyfélnél van minden szükséges információ, tudás és tapasztalat a bántalmazóról, a gyerekekről és a kapcsolatról. Így a lehetséges kockázatok felmérése során a segítő a nő információira támaszkodik, nem alul- vagy túlbecsülve azokat, bármennyire is „furának” hangzanak azok egy kívülálló számára.

A lehetséges és szükséges lépéseket igyekszik előzetesen egyeztetni a nővel, figyelembe véve azt, amit a nő az adott lépés kapcsán érez és gondol, komolyan véve az ügyfél által előre látott kockázatokat is. A segítő általános tudása és tapasztalata kiegészíti a nő konkrét tudását és azt, ahogy megéli a helyzetet.

Én [pszichoszociális segítő] ott kerültem képbe, amikor a családsegítő mediációt javasolt. A PATENT-es ügyvéd az aggodalmát fogalmazta meg, ahogy én is. A nemzetközi jó gyakorlat az, hogy párkapcsolati erőszak esetében a mediáció egy ellenjavallt beavatkozás. Az ügyfél azt remélte, hogy ez egy jó dolog lesz, mert a mediátor majd látni fogja, hogy mit művel vele és a gyerekekkel a férfi. Az volt az elképzelése, hogy ezzel a felismeréssel egyszer és mindenkorra vége lesz ennek az ügynek. Mondtuk neki, hogy a praxisunk során elének került ügyekben ez nem jellemző kimenet. Ha nagy ritkán fel is ismerik a mediátorok, hogy valami nem stimmel, jellemzően akkor sem szokták leírni, és a folyamatot

sem állítják le. Több körben külön-külön is jeleztük az ügyfélnek az aggályainkat, felvázolva a lehetséges kimeneteket. Nem öröm, hogy igazunk lett. A mediátor az első körben megpróbálta visszajelezni az apa néhány viselkedése kapcsán, hogy az milyen hatással lehet a gyerekekre, aki erre rendkívül hevesen és ellenségesen reagált. Akkor a mediátor stratégiát váltott, és az anyát kezdte arról faggatni, hogy miért nem törekszik a megegyezésre, és miért nem kommunikál ügyesebben az apával, hogy le lehessen zárni az ügyet.

Vanda, pszichoszociális segítő

Előfordulhat, hogy a segítő szempontjai (akár a kockázatelemzéssel, akár mással kapcsolatban) nem tudnak érvényesülni. Ennek oka lehet az is, hogy az ügyfél nem fogadja el azokat, de akár oka lehet olyan külső körülmény is, mint a példában a hatósági nyomásgyakorlás. A segítő megalapozott álláspontja ettől nem veszíti érvényét, az ő feladata ilyen esetben az, hogy onnan kísérje tovább a folyamatot, ahol éppen tart.

Alapelv: Az ügyfél a saját életének és a bántalmazónak a legjobb ismerője.

A szemrehányást – amennyiben az ügyfélnek lett volna válasza „jobb” döntést hozni – már csak azért is érdemes elkerülni, mert az a bizalmi kapcsolat további alakulására negatív hatással jár. Annak az elvnek a gyakorlati alkalmazása, hogy az ügyfél a saját életének – és a bántalmazónak – legjobb ismerője, azt jelenti: abból kell kiindulni, hogy az ügyfélnek volt valamilyen racionális oka arra, hogy mégsem a segítő megindokolt elképzelése szerint cselekedett. A segítő tehát akkor jár el helyesen, ha inkább megkísérli feltárni ezt az okot, hogy a jövőben azt is figyelembe tudja venni a tervezés során.

3. A segítő együttérzéssel fordul az ügyfél felé, és megerősíti az önbizalmát

A segítő által alkalmazott empátia megerősíti az ügyfelet, és segíti őt abban, hogy felismerje saját erejét, jogait és lehetőségeit.

Nagyon nehéz volt az anyának, hogy magából indult ki, és azt gondolta, a férfi meggyőzhető, ha jól elmagyarázzák neki, hogy amit csinál, az rossz, és akkor majd a férfi ezt érteni fogja. A nő folyton oda kanyarodott vissza, hogy biztos az a gond, hogy ő nem magyarázta el eddig elég jól. Én következetesen képviseltem, hogy a bántalmazás nem egy kommunikációs probléma. A bántalmazó fél pontosan tudja, hogy a viselkedésével milyen hatást vált ki, és a céljainak, illetve a lehetséges következményeknek megfelelően választja meg a viselkedését.

Többször előfordult, hogy a férfi jó sokat késett a láthatásról, ezért egy idő után az anya már nem adta át a gyerekeket. A folyamatnak ezen a pontján, amikor a nő már mindent megpróbált – kedvesen, rugalmasan reagált, emlékeztetőket küldött a férfinak a láthatást megelőzően, mentette őt a gyerekek előtt, újrászervezte a közös programokat –, elkezdtünk határokat húzni. Továbbra is vártuk az igazságügyi szakértői időpontot, a gyerekek ellen a láthatáson az apa által elkövetett fizikai erőszak akkor már egy éve történt, a rendőrség közben megszüntette a nyomozást. Ekkorra lett világos, hogy ha az anya nem tesz lépéseket a gyerekek megvédése érdekében, a rendszer nem fog segíteni.

Vanda, pszichoszociális segítő

Tehát emlékszem arra a pillanatra, amikor azt mondta az ügyvéd: most jött el a pillanat, hogy meg kell mondanod neki [az apának, akinél a gyerek el volt helyezve], hogy ha a kijelölt időben nem adod át a gyereket, akkor végrehajtást kell indítanom. És emlékszem az első pillanatra, amikor azt gondoltam: úristen, ilyet én nem tudok kimondani, és ebből megtanultam, hogy ennek az a formája, hogy bele kell állni, és támaszkodnom kell a belső erőmre. De én ezt egyedül nem tudtam volna végigcsinálni, nem tudtam volna.

Imola, ügyfél

A bántalmazott nők asszertív kiállását sok szakember szorgalmazza (terapeuták, szociális munkások, néha még rendőrök is), a tapasztalatok szerint általában hibásan, néha egyenesen katasztrofális következményekkel. Ennek a hibás megközelítésnek a hátterében az áll, hogy a bántalmazást tévesen kommunikációs problémaként azonosítják. Nem pedig – a valóságnak megfelelően – hatalmi törekvésként.

A bántalmazó megtorolja az asszertív fellépést, a jogosérdek-érvényesítést a bántalmazott részéről. Ezért, bár egyetértünk azzal, hogy a bántalmazott önbizalmát fontos erősíteni, és azzal is, hogy ennek kiváló módja, ha elkezdi merni határokat húzni, nyomatékosan azt javasoljuk, hogy a segítő tartsa be az ezzel kapcsolatos biztonsági szabályokat. Minden esetben mérlegelje, milyen következményekkel járhat, ha az anya elkezd meg húzni határait, hogy megvédje önmagát és a gyerekeket.

Ez körültekintő kockázatelemzést kíván, ügyvédi közreműködéssel és az anyával együtt gondolkodva. Számításba kell venni az apa lehetséges reakcióját, a rendszerrel kapcsolatos korábbi tapasztalatokat. Mérlegelni kell, hogy a rendszer szereplői a konkrét ügyben mennyire látják át a helyzetet, tudják-e azonosítani, kinek mi a szerepe a helyzet létrehozásában és fenntartásában, ki támad, és ki védekezik.

Kockázatelemzés nélkül észszerűtlen és veszélyes elvárni az áldozattól, hogy határokat húzzon, és azokat asszertíven megpróbálja betartatni a rajta uralkodni próbáló bántalmazóval.

A megfelelően elvégzett kockázatelemzés következtében meghozott döntéseknek köszönhetően az anya valóban megélheti, hogy kezdi visszanyerni az irányítást az élete felett. Nem arra van kényszerítve, hogy az események után fusson, hanem cselekvő, alakító szereplőjévé válik a saját és a gyerekei életének. Mivel a határállításra vonatkozó döntését megfelelő és körültekintő támogatással hozta meg, így az valódi biztonságot teremt számára és a gyerekei számára. Ez a folyamat az önbizalmának is további megerősödéséhez vezet.

Az elmenekülés után az anya biztosított láthatást a férfinak a nagymama lakásán, ahol az anya és a nagymama egy másik szobában várakoztak, amíg a férfi a gyerekekkel volt. Már ezek alatt a láthatások alatt is fokozódtak a férfi erőszakkitörései, így elkezdtünk az ügyféllel és rajta keresztül a gyerekekkel forgatókönyveket írni arra, hogy mit fognak csinálni, hogyha a dolgok rosszra fordulnak: hova menekülnek az ingatlanon belül, kihez tudnak fordulni nyilvános helyeken, kit szólítsanak meg, kitől kérjenek segítséget, mit tudnak tenni egymásért. A gyerekek ekkor még nem találkoztak felügyelet nélkül az apával, de tartottunk tőle, hogy a folyamat során ez majd megtörténhet. A lehetséges forgatókönyvek felvázolása segítette az ügyfelet abban, hogy kevésbé kiszolgáltatottnak, és ezáltal felkészültebbnek, magabiztosabbnak érezhesse magát.

Vanda, pszichoszociális segítő

Nem könnyű a segítő dolga, amikor érzelmileg és gyakran fizikailag is megterhelő helyzetben kell az ügyfelet arra biztatni, hogy képzeljen el újabb és újabb forgatókönyveket, melyekre biztonsági terveket lehet gyártani.

Az empatis és megerősítő támogatás lényege, hogy az ügyfél ne maradjon egyedül se a feladatokkal, se a nehéz érzésekkel, se a veszélyekre való felkészüléssel.

A segítő feladata biztosítani, hogy a veszélyeket komolyan véve megértést és támogatást nyújtson azokban a helyzetekben is, ahol az ügyfélnek magának kell megoldani azok elkerülését, mivel az intézményi árulás jelensége miatt a rendszer más szereplőitől ehhez kevés vagy semennyi támogatást nem kap.

4. A segítő az ügyfél személyes tapasztalatait társadalmi kontextusba helyezi

Az „ami személyes, az politikai” elve szerint a személyes problémákat nem lehet elválasztani a társadalmi körülményektől. Ez a feminista és társadalomkritikai eredetű gondolat azt jelenti, hogy az egyének mindennapi tapasztalatai nem csupán magánügyek, hanem társadalompolitikai kérdések is. A családi,

a társadalmi nemi szereppel kapcsolatos elvárások, a munkahelyi viszonyok alakulása, vagy akár a test feletti kontroll a társadalmi struktúrák és hatalmi viszonyok részei. Ennek értelmében tehát a párkapcsolati erőszak nem magánügy, hanem strukturális probléma.

*Feladta a leckét számomra, hogy egy csomó illúziót kellett [az ügyfélnél] lebontani. Én értem, hogy nőként nagyon nehéz szembesülni ezzel a helyzettel. Szültél valakinek négy gyereket, és azt gondoltad, hogy ez a kapcsolat örökké tart majd. Együtt fogtok élni békében és szeretetben, és ennek a férfinak fontosak lesznek a gyerekek, és felelősséget fog vállalni értük. Még ha a párkapcsolatnak vége is, a gyerekek miatt majd pontosan érkezik, igazat mond, és meg lehet vele értetni, hogy ha például valami, amit csinál, az rossz a gyerekeknek, akkor majd nem fogja többet csinálni. Mivel fontosak neki a gyerekek, változtatni fog a káros viselkedésén. Ezek mind illúziók. Ennek a felismertetésével sok munkánk volt. A közös munka elején refrénszerűen ismétlődő kérdés volt a nő részéről, hogy „De miért csinálja ezt?” A mai napig nagyon hálás vagyok Lundy Bancroftnak, hogy megírta a könyveit, a NANE-nak meg, hogy lefordította, jó szívvel tudtam ajánlani az ügyfélnek a **Mi jár a bántalmazó fejében?**-t, a **Lehet-e jó apa a bántalmazó?**-t és az **Apa bántja anyát** egyaránt. Így nem csak tőlem hallja mindig ugyanazt.*

Vanda, pszichoszociális segítő

A bántalmazott nőkkel való munkát medikalizáló, egyéni és intrapszichés módon megközelítő elméletekkel szemben a feminista segítő munka lényege, hogy a segítő az ügyfél megéléseit, tapasztalatait helyezi a tágabb társadalmi kontextusba. Információnyújtással, szakirodalom ajánlásával és akár ezek közös feldolgozásával segít megérteni az ügyfélnek, hogy az egyéni körülményein túl milyen társadalmi berendezkedés, milyen társadalmi nemi szerep elvárásoknak való megfelelés következtében vált kiszolgáltatottá a bántalmazójának.

A társadalmi kontextusba helyezés azt is segít értelmezni, hogyan lehetséges, hogy az erre hivatott intézmények mégsem

a bántalmazott nők és gyerekeik biztonságát tekintik elsődlegesnek. Az ügyfél így önmaga hibáztatása helyett felismeri a rendszerszintű problémákat. És végül megtanulja, hogy mindezeket felismerve hogyan tudja visszanyerni a kontrollt az élete felett, és a jövőben azonosítani és elkerülni a bántalmazó attitűddel rendelkező férfiakat.

5. A segítő elismeri a társadalmi különbségeket, és azokat a támogató munka részévé teszi

A segítő figyelembe veszi az interszekcionalitást, vagyis azt, hogy az ember élethelyzetéből, tulajdonságaiból és körülményeiből adódóan többféle elnyomást is meg tapasztalhat egyszerre – többek között nem, etnikum, szexuális orientáció, társadalmi osztály alapján. Az ügyfél fizikai, mentális, intellektuális adottságai, iskolázottsága, gazdasági, társadalmi helyzete alapvetően meghatározza, hogy milyen típusú támogatásra lehet szüksége.

A nő középfokú végzettségű, egy kertészetben dolgozott, ásott, kapált, gereblyézett, virágládákat emelgetett. A férfi orvos, doktori titlussal, amit előszeretettel használ mindenhol. Van egy nagy luxusháza, amiben a kapcsolat alatt együtt éltek, nagy garázs, autó, motorok, medence. A férfi tehát nagyon jó anyagi háttérrel bírt. A házimunkával és a gyerekekkel kapcsolatos tevékenységekben soha nem vett részt, akkor sem, amikor a nő egyébként szintén dolgozott. Ha a nő segítséget kért tőle a gyerekgondozás kapcsán, akkor mindennek elmondta és lehordta a nőt, így az hamar leszokott erről. Amikor a nő elmenekült a gyerekekkel, az új lakóhelye környékén nagyon hamar elhelyezkedett. Azonban a környékbeli kertészetekben mindenhol átverték, nem jelentették be, és sokkal kevesebbet fizettek neki, mint amit megbeszéltek. A peres eljárás szempontjából nagyon fontos volt, hogy a nőnek bejelentett munkája legyen, egyedülálló anyaként a jelenlegi magyar munkaerőpiacon egy vidéki kistelepülésen. Végül elment a vendéglátásba. Először egy cukrászdában dolgozott, de mivel még nincs cukrász végzettsége, így első körben a háttérmunkákra alkalmazták, a sok-sok kilós liszteszsákok cipelésétől kezdve mindent csinált. Most feketén mosogat egy étteremben.

Itt brutális nehéz fazekak, lábasok, zsírszag van egész nap. Szóval elmondható, hogy nem büdös neki a munka egyáltalán. Nagyon keményen dolgozik. A rendszer szemében ő a nem kvalifikált fizikai munkás, a férfi pedig a saját vállalkozásában ülő diplomás doktor. Ez az első benyomás róluk, amikor megjelennek az eljárásban.

Vanda, pszichoszociális segítő

A segítő a támogató munka során mindvégig értelmezze az ügyfél számára a folyamat elemeit, szereplőit, segítsen neki megérteni, hogy mi miért történik, és mi lehet annak a következménye.

A hivatalok szóhasználata a kevésbé iskolázott ügyfél számára jelentősen megnehezíti az eligazodást a saját ügye előrevitelében, ezért rendkívül fontos, hogy a segítő egyfajta közvetítőként tudja „lefordítani” az ügyfele számára, ami körülötte és vele történik. Az ügyfélben élő félelmek és korábbi rossz tapasztalatok megnehezítik, hogy az intézményekkel, hatóságokkal szemben aszszertíven tudjon fellépni. Mivel nem feltétlenül igazodik el ezekben a helyzetekben, fontos, hogy a segítő előre fel tudja készíteni arra, ami nagy valószínűséggel rá vár.

Előfordulhat, hogy az ügyfél konkrétan megtapasztalja, hogy társadalmi státusza, mentális vagy fizikai állapota, származása miatt diszkriminálják, vagy hátrányos bánásmódban részesítik.

Az ügyfél egy roma származású, neurológiai betegség miatt leszázalékolt asszony, a nyolc osztályt nem fejezte be, egy súlyosan bántalmazó kapcsolatból próbál kimenekülni, az elkövető többszörösen büntetett előéletű, többek között egy rendőr megkéselése miatt is ült már.

Az ügyfélnek érvényes távollattási végzése volt a férfi ellen, amikor a férfi az ügyfél távollétében betört a nő lakásába. A hazatérő ügyfél ezt észlelte, ezért az utcán várakozva hívta a rendőröket összesen háromszor, 21:00 és 24:00 óra között, akik végül csak az utolsó hívásra jöttek ki, és vitték el a férfit.

Ezután fél évvel az ügyfél kapott egy hivatalos iratot, amiből az derült ki, hogy elmarasztalták a rendőrség felesleges kihívásáért.

A jelek szerint a rendőrség kezdeményezte ellene ezt a szabálysértési eljárást a bíróságon, anélkül, hogy az ügyfelet erről tájékoztatták volna. A levél kézhezvételétől számított 8 napon belül lehetett tárgyalás tartását kérni. A PATENT-es ügyvéd megírta a beadványt, amiben a tárgyalás tartását kérjük, hogy derüljön ki, pontosan mi ez az egész helyzet, mert a rendőrségi levélből nem derültek ki a részletek.

Ezután fél évvel (tehát a férfi által elkövetett betörést és a rendőrségi intézkedést követően 1 évvel) a bíróság megtartotta a szabálysértési ügy tárgyalását. A bíró nem büntette meg az ügyfelet, az indoklás szerint a rendőrök helytelenül jártak el, amikor a helyszínen rábírták, hogy írja alá a szabálysértés elismerését, miközben az ügyfél az állapota és a helyzet miatt nyilvánvalóan nem is értette, mi történik vele, és a bírói indoklás szerint a rendőröknek ezt észlelniük kellett volna. A bíró türelmetlenül, leereszkedően és kioktatóan beszélt az ügyféllel – Hogyhogy ezt sem érti? Hát hányszor monddjam én el ezt magának? Most ezen meg mit nem ért? –, majd heves gesztusokkal, az ügyfélre mutogatva adta a rendőrök tudtára, hogy a személyes véleménye szerint az ügyfél nem beszámítható, és az ilyennel minek íratnak alá bármit is?

Vanda, pszichoszociális segítő

A segítőnek érdemes alaposan megvizsgálnia, hogy ő maga biztosan mindig elkerüli-e a megkülönböztetést. Akkor is nehéz helyzetben van, ha igen, hiszen felemás érzés ilyen esetekben segítőnek lenni. Egyszerre tud örülni annak, ha esetleg az ügy jó fordulatot vesz. A példában annak, hogy egy ártatlan embert nem büntetnek meg jogtalanul, csak azért, mert származása, mentális vagy egyéb állapota miatt úgysem kell attól tartani, hogy jogérvényesítésbe kezd. Ugyanakkor felháboríthatja, ahogy a hatóságok bánnak az ügyféllel.

Természetesen jól teszi, ha ezzel kapcsolatos frusztrációit nem az ügyfélen vezeti le. Ehelyett még körültekintőbben, a legapróbb részletekre is gondolva, érdemes informálni és felkészíteni az ügyfelet arra, hogy mi várhat rá.

Felkészítő kérdések

- Tudja-e, hogy pontosan hova kell mennie?
- Hogy jut oda?
- Mikorra kell odaérnie?
- Milyen ruhát fog felvenni?
- Mi fog történni, amikor odaér?
- Kik lesznek ott?
- Mit szabad és mit nem szabad csinálni ezekben a helyzetekben?

Ha lehetséges, érdemes elkísérni az ügyfelet ezekre az emberpróbáló meghallgatásokra, legalább a folyamat elején, amíg rutinja nem lesz benne. Amennyiben ez nem lehetséges, akkor különösen fontos a felkészítése.

Az esemény után közvetlenül hasznos lehet, ha az ügyfél a saját szavaival el tudja mondani, hogy mit élt meg, mit tapasztalt. Ekkor a segítő támogathatja abban, hogy csatornázni tudja az érzéseit, erkölcsi állásfoglalással biztosíthatja az áldozatot a szolidaritásáról.

Amennyiben az ügyfél rögtön az esemény után elbírja, érdemes levonni a tanulságokat is. Feltérképezni, mi volt az, amit jól csinált, és mi az, amiben még fejlődnie kell. Segíteni kell, hogy megértse, min tud változtatni – az öltözködés, a szóhasználat, a türelem és a stressztűrés –, és mi az, amin nem tud, mint a bőrszíne, a fizikai adottságai, a tartós betegségei, és ezek tünetei.

A traumatudatos segítség alapelvei

1. A biztonság megteremtése
2. Bizalom és átláthatóság
3. Sorstársi támogatás
4. Együttműködés és kölcsönösség
5. Informált döntéshozatal, cselekvőképessé tétel
6. Kulturális, történelmi és társadalmi nemi szerepek mint tényezők tudatosítása

1. A biztonság megteremtése mind a segítő kapcsolatban, mind az ügyfél életében

A segítőnek mindig figyelembe kell vennie ezt a szempontot, a segítő folyamat első lépésétől – az ismerkedő beszélgetéstől – a közös célok meghatározásán át a folyamat lezárásáig. Minden beavatkozásnál az legyen az első kérdés, hogy az adott elem hogyan szolgálja a biztonságos légkör kialakítását, hogyan segíti elő a segítő és az ügyfél közti bizalmi kapcsolat mélyülését.

A segítőnek a folyamat során mindig figyelembe kell vennie azt, hogy a párkapcsolati erőszakban érintett ügyfele nehéz, érzelmileg megterhelő háttérrel rendelkezik. A segítő feladata, hogy a kockázatok elemzésével és a lehetséges biztonsági intézkedésekkel együtt maximalizálni tudják az ügyfél biztonságát.

A segítőnek a folyamat során végig tudatában kell lennie annak, hogy olyan érintettel dolgozik, akitől a bántalmazó partnere elvette az önrendelkezést és a saját élete feletti kontrollt. Ezért arra kell törekednie, hogy a támogatásának köszönhetően az ügyfele fokozatosan újraépítse az önmagába, másokba és a világba vetett hitét, és visszaszerezze az önrendelkezését.

A párkapcsolati erőszak áldozatának segítése során fontos a rugalmasság. A bántalmazó rendszeresen előáll valamilyen új, akár traumatizáló ötlettel vagy tevékenységgel. Ezért a bántalmazott biztonságának feltétele, hogy legalább a folyamat elején, amíg az áldozat magabiztosabbá nem válik ezeknek a helyzeteknek a kezelésében, a segítő a lehető legrövidebb időn belül elérhető legyen.

Tehát, ha a gyerekekkel van valami, őket éri valami, abban is adnak tanácsot, és megnyugtatnak, beszélünk arról, hogy a megélt félelmek, traumák hogyan hatnak, és hogy dolgozzam fel. Volt olyan, amikor nekem indult el a vesszőparipa, hogy úristen, most mi lesz, mi lesz, ha a gyerekek lemennek az emeletről, és az apjuk fegyvert fog rájuk, mert azt mondja, hogy betörő van a házban, amit megcsinált már, amikor még együtt laktunk. Én be tudom pörgetni magam a legrosszabba, mert már megéltem többször a legrosszabbat. És ezekből a pánikrohamokból vissza tudnak hozni a realitásba, segítenek, és

nem hagynak magamra benne. Tehát bármikor tudok rájuk számítani. És ez rengeteget számít, hogy nem a saját félelmeimbe kergettem bele magam, hanem ott voltak, és visszahúztak.

Lilla, ügyfél

És akkor ebben ez is egyfajta épülés volt, hogy kitanultam, mit kell megkérdezni, és mi az, amit meg már magamtól is tudok. Szerintem ebben egy folyamatos terelgetés volt, hogy megtanuljam mindazt, ami majd ahhoz kell, hogy később megálljak egyedül is a lábamon. Még itt vannak azért mögöttem, de mindig azt érzem, egy picit lehet már tágitani ezt a kört. Például eleinte heti rendszerességgel találkoztunk Petrával [pszichoszociális segítő], most már csak kéthetente találkozunk. Az is fontos, hogy azzal, hogy lezárul egy per az ítélettel, azzal azért az életnek ezek a folyamatai még mennek. És hogy nem az van, hogy ilyen elvágólagosan elengedik a kezem, hogy „helló, akkor itt vége, mostantól oldd meg”, hanem továbbra is itt vannak mögöttem, támogatnak, és fordulhatok hozzájuk.

Imola, ügyfél

A közös munkának a legnagyobb része az ő belső megerősítéséről szólt. Fontos volt továbbá a rendelkezésre állás. Ha szeretett volna beszélgetni, akkor bármikor fel tudott hívni, nem voltak megadott időpontok. Ha valami történt, vagy valami nagyon foglalkoztatta, akkor felhívott. Egy biztonságos alap létrehozására törekedtünk, amiben ki tudja mondani, hogy neki lehetnek szükségletei és határai.

Ágnes, pszichoszociális segítő

A párkapcsolati erőszakban érintett, többszörösen traumatizált nőknek és gyerekeiknek kiszámítható, tervezhető segítő folyamatra van szükségük, ami ellensúlyozni tudja a bántalmazó által korábban létrehozott kiszámíthatatlan, folyamatosan változó közeget.

Biztonságérzetet ad az ügyfél számára, ha tudja, hogy mikor, milyen intervallumban és milyen platformon tudja elérni a segítő.

Az integrált ügyféllátás tapasztalata az, hogy az ügyfelek nem élnek vissza az elérhető segítséggel, minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy a helyzetükhöz mértén tiszteletben tartsák a segítő határait. Ha csak tehetik, inkább „nem terhelik” a segítőt, félnek, hogy elveszítik az esetleges jóindulatát, ha „túl sokat” használják a segítő kapcsolatot.

Amikor túlradás, intenzív kapcsolatfelvétel jelenik meg a segítő folyamatban, az kivétel nélkül a bántalmazó által generált krízishelyzetre vezethető vissza. Érdemes tehát többször elmondani, leírni a túlélőnek, hogy mikor és milyen szolgáltatásokat vehet igénybe, folyamatosan bátorítva és megerősítve.

2. Bizalom és átláthatóság

A segítőnek nincs könnyű dolga, amikor a traumatizált ügyfele önmagába, másokba és a biztonságos világba vetett bizalmát igyekszik helyreállítani. Ez a szempont a gyakorlatban azt jelenti, hogy a segítő a folyamat során egy olyan közeg létrehozására törekszik, ahol az ügyfél megtapasztalhatja, hogy a segítővel közösen kialakított keretek az ő traumából való felépülését szolgálják.

A transzparens működés, a nyílt kommunikáció, a döntéshozatali folyamatok átláthatósága, a kiszámíthatóság és a stabilitás nagyban segíti a bizalom létrejöttét és megőrzését a segítő és az ügyfele között.

Ez a bizalom annak a közös feltételezését jelenti, hogy mindenki jó szándékkal van jelen a segítő kapcsolatban, nem akar ártani, kárt, sérülést okozni a másiknak. Onnan tudjuk, hogy a bizalmi légkör kialakítása jó úton halad, hogy az ügyfél mer megnyilvánulni, beszélni magáról és az érzéseiről. Már nem tart attól, hogy nevetség vagy megvetés tárgyává válik, hogy megszégyenül, és a segítő ítélkezni fog felette. Vagyis nem kell mindattól tartania, amit a bántalmazó kapcsolatban megtapasztalt.

Egy bizalommal teli légkörben lehet hibázni, felelősséget vállalni, bocsánatot kérni a hibákért, és lehet korrigálni is. Egy bizalommal teli közegben maximális az elfogadás.

A trauma megrengeti és el is pusztíthatja az egyén önmagába, másokba és a világba vetett hitét, bizalmát. Az ügyfél egy bizalommal teli közegben támogatást kap ahhoz, hogy fel- vagy újraépítse a bizalmát, és ismét megtanuljon élni a szociális kapcsolódások és a közösségi interakciók lehetőségével.

A segítők támogatóak, és hát igyekeztek, főleg az elején, amikor még, hogy is mondjam, még nagyon heves érzelmeim voltak, akkor nagyon megnyugtatóak tudtak lenni, sokat beszélgettek velem, és próbáltuk körüljárni, hogy mi lehet a legjobb megoldás az ügyemben, vagy hogyan tudom a legjobban kezelni az adott szituációkat.

Csenge, ügyfél

A bizalom és az átláthatóság szellemében az integrált ügyféllátás gyakorlatának része az összeolvasás, melynek célja, hogy az ügyféllel dolgozó összes segítő (a jogászok és a pszichoszociális segítők egyaránt) nagyjából ugyanazokkal az információkkal rendelkezzen.

Ez nem azt jelenti, hogy egyáltalán ne lenne titoktartás, és a különböző segítők ne kezelnék különös körülménnyel az ügyféllel kapcsolatos információkat. Az összeolvasás azt jelenti, hogy a segítők egymás között megosztják az ügyfél által elmondottakat, amennyiben az a másik segítő számára releváns – újabb erőszakesemény vagy jogi eljárási –, annak érdekében, hogy mindenki közel azonos információkkal dolgozzon, és így a lehető leghatékonyabban tudják támogatni a közös ügyfelet.

A segítő folyamat kezdetén informálják az ügyfelet erről a gyakorlatról, és kéri a beleegyezését. Az összeolvasás gyakorlati szinten azt jelenti, hogy az ügyfélnek nem kell segítőként újra és újra a nulláról kezdve elmesélni az eseményeket, vagy mindenkit külön-külön értesíteni bármely fejleményről. Így csökken az újratraumatisztódás esélye.

A pszichoszociális segítő feladata abban is segíteni az ügyfelet, hogy mindig, minden helyzetben mérlegelje, kinek milyen mennyiségű és mélységű információt oszt meg magáról. A társadalmi nemi

szerepelvárások része, hogy a lányokat és nőket arra szocializálják, legyenek nyitottak, adjanak magukról információt a környezetük számára, és szavazzanak bizalmat gyakorlatilag bárkinek.

Ezáltal azok a személyek, akik ezeket az információkat hatalmas előny megszerzésére, az információval való visszaélésre és bántalmazásra akarják használni, minimális erőfeszítéssel különösen nagy előnyre tesznek szert. A feminista traumatudatos segítő munka abban támogatja az ügyfelet, hogy miközben a folyamat során újraépíti a saját magába vetett bizalmát, megtapasztalja, hogy másoknak ki kell érdemelniük azt, és hogy joga van eldönteni, kinek szavaz bizalmat.

3. Sorstársi támogatás

Az elnyomó, kontrolláló, bántalmazó partner elszakítja az áldozat társas kötelekeit, elszigeteli őt a környezetétől és önmagától is. A segítő kapcsolat fokozatosan helyreállíthatja a világhoz tartozás érzését.

A segítő bátorítja az ügyfelet, hogy körültekintően és megfontoltan, de kapcsolódjon másokhoz. Segít számára olyan lehetőségeket feltérképezni, ahol biztonságos keretek között sorstársakkal találkozhat. A valahová tartozás érzésén keresztül az ügyfél megtapasztalja az összetartozás és a kölcsönösség élményét.

A másokhoz való kapcsolódás, a közös sorsban való osztozás enyhíti a magányt és az egyedüllétet. Egy biztonságos sorstársi közösség tagjai megosztják egymással nehézségeiket, gondolataikat és félelmeiket, ezáltal megtapasztalják, hogy nincsenek egyedül a problémáikkal. Ha az újonnan kialakult szociális háló megerősödik, az abból érkező támogatás és a közösségben tapasztalt elfogadás nyomán az ügyfél pozitív élményeket élhet át, elindulhat az ön-maga elfogadásához vezető úton. A hasonló megpróbáltatásokat megtapasztalt sorstársak életútjának megismerése, az egymással megosztott tapasztalatok segíthetik az ügyfelet abban, hogy feloldódjon az elszigeteltsége, a helyzete miatt érzett szűgyene, és erőt merítsen mások támogatásából. Ez lehetővé teszi, hogy ugyanezt a támogatást és bátorítást ő is képes legyen megadni a sorstársainak. Ez pedig növeli az önbecsülését.

A nő családja, azaz a szülei elég támogatóak, ami tök jó, hiszen ők is elég vallásosak. Szuper, hogy ezzel együtt is támogatják a nőt a válásban. Van egy nővére is, aki szintén támogató. Nem sok embernek beszél erről a problémáról, nem osztja meg sokakkal, hogy mi is van a kapcsolatában. Sokáig titkolta. Megpróbálta elfedni a helyzetet, megpróbált úgy tenni, mintha minden rendben lenne. Nem kényelmes neki erről beszélni mások előtt – ez utóbbi egy kiemelt közös témánk. Dolgozunk azon, hogy miként tud támogató kapcsolatokat építeni. Ki az, akiben megbízik, ki az, akiben megbízhat. Van egy barátnője is, aki támogató. Meg ott vannak neki Müller Péter spirituális tanításai. Nagyon megerősítők ezek számára, úgyhogy szereti olvasgatni meg hallgatni ezeket a tanításokat. Van egy kollégája, aki hasonló helyzetben volt, és vele is beszéltek erről, ami szintén nagyon megerősítő volt. Az, hogy a gyerekekkel közölje, hogy ő most akkor kilép és elválik, ez egy különösen nagy falat volt neki. Több erről szóló beszélgetés után aztán ezt is megugrotta. Nagyon félt elmondani a gyerekeknek, különösen a középsőnek. De felkészültünk rá, átbeszéltük, és végül jól vették a gyerekek a hírt. A legidősebb gyerek meg is támogatta azzal, hogy elmondta, őt is kontrollálja az apa, úgyhogy ő nagyjából tudja, hogy miről beszél az anyja. A középső gyerek visszajelzése vegyes volt, ő kicsit össze van zavarodva, ami nem csoda, lévén, hogy az apja elhalmozza mindennel, és folyamatosan az anyát hibáztatja és szidalmazza előtte.

Babett, pszichoszociális segítő

Pontosan tudtam, hogy amikor én valahol vagyok, mondjuk, amikor egy szakértőnél egyedül kellett megjelennem a gyerekeimmel, és végig ott volt a volt férjem is, és több órán át együtt kellett várakoznunk abban a kis előtérben, akkor az a tudat, hogy ők [a pszichoszociális segítő és az ügyvéd] tudják, hogy én most ott vagyok, és gondolnak rám, és amikor kijövök, akkor felhívhatom őket, és tudunk beszélni arról, hogy mi történt, és hogy vagyok. Tehát még azokban a helyzetekben is, ahova egyedül kellett mennem, még azokban is azt éreztem, hogy nem vagyok egyedül.

Imola, ügyfél

Az nagyon jó érzés volt, amikor az ügyvéd azt mondta, hogy beszélgessek egy másik nővel, aki hozzám hasonló helyzetben van. Hogy ő úgy látja, hogy ahogy én erősödtem, úgy tudtam én ezt adni másnak is. Vagy sokszor vettem észre, hogy én csak így meghallva valamit tőlük, azt a megjegyzést mondtam valakinek, akinek ez sokat jelentett. Volt olyan élményem, hogy a beszélgetés után tíz perc múlva odalépett hozzám, és azt mondta, hogy azon gondolkodom, amit ott mondtál, és ebből alakult az, hogy végül kölcsönadtam neki az egyik könyvemet. Vagy volt, aki néha felhívott engem, és én beszélgettem vele. Jó volt, ahogy így egyszer csak az én támogatásommal egy kicsit elindult valaki. Mintha azt mondták volna a segítők, hogy most már néha elengedjük a kezéd, és te fogj meg egy másikat.

Imola, ügyfél

A sorstársi támogatás része, hogy a pszichoszociális segítő bátorítja az ügyfelet, hogy csatlakozzon támogató és önsegítő csoporthoz. Erről így ír az *Erő a változáshoz* kézikönyv:

„A párkapcsolati erőszak társadalmi probléma, és ennek megfelelően kell kezelni. Amikor a párkapcsolati erőszak túlélőivel dolgozunk, nem összpontosíthatunk csupán az áldozat személyes nehézségeire, hanem a bántalmazást övező társadalmi kérdésekkel is foglalkoznunk kell.

A csoportmunka ezt a társadalmi megközelítést segíti elő. Biztonságos teret kínál a személyes kötődésekhez, ami képessé teszi a nőket arra, hogy beszéljenek a gyakran kimondhatatlannak érzett élményekről. Ez nyilvános és közpolitikai státuszt ad annak a tapasztalatnak, amelyet korábban magánügyként éltek meg.

A párkapcsolati erőszak hosszú távon aláássa az önbecsülést és a társas készségeket, lerombolja a meghitt családi légkört, káros hatással van a növekvő gyerekekre, gátolja a szülői képességeket, és megteremti a szégyen, a bűntudat, az elszigeteltség és a magány intenzív érzését. A bántalmazással szöges ellentétben a támogató csoportok csökkentik az elszigeteltséget, és társas kötelékeket teremtenek. Az élettörténetek megosztása segít megküzdeni a szégyen és bűntudat érzésével; a nőknek lehetőségük nyílik arra, hogy segítséget kapjanak, és olyan stratégiákat

tanuljanak, amelyekkel leküzdhetik a problémákat – például, hogy hogyan bánjanak traumatizált gyerekeikkel –, s ezzel egyidejűleg csökken bennük az alkalmatlanság érzése.”⁴⁰

4. Együttműködés és kölcsönösség

Aki emberi kapcsolatban traumatizálódott, az csak emberi kapcsolatokon keresztül tud felépülni. Ez azt jelenti, hogy a traumából való felépülés nem elszigetelten történik. Az, hogy ebben az összefüggésben ki hogyan határozza meg a kapcsolatokat, mindenki számára más lehet.

A segítő munka során az ügyfél megtapasztalhatja az együttműködés és a támogatás építő, helyreállító erejét. Az ügyfél megoszthatja az érzéseit, élményeit, gondolatait a segítővel, aki ezáltal értő tanújává válik az ügyfélnek. Segítő, bátorító, támogató visszajelzéseivel megerősíti az ügyfélben, hogy nincs egyedül, hogy olyan lehet, amilyen lenni tud, és hogy megérdemli a támogatást.

A biztonságos, támogató és kölcsönösen tiszteletteljes kapcsolat abban is segíti az ügyfelet, hogy felfedezze, megtanulja és gyakorolja, milyen érzés elfogadó, gondoskodó és biztonságos kapcsolatban lenni másokkal.

Az együttműködésen alapuló megközelítés lényege a hierarchiák lebontására való törekvés. Tagadhatatlan, hogy a segítő kapcsolaton belül is vannak különböző szerepek, különböző felelősségi szintekkel. A hatalmi különbségek azonban lebonthatók, és ebben segíthet a kölcsönösség és az együttműködés érvényesítése. A feminista segítő fontosnak tartja a partneri kapcsolat erősítését és a hatalmi különbségek kiegyenlítését maga és az ügyfelei között, ezáltal is elősegítve az érintettek traumákból való felépülését és fejlődését.

És hát ez nekik [a pszichoszociális segítőknél] nyilván nagy munka, mert ők este nyolckor is reagálnak, válaszolnak, tehát nagyon emberpróbáló, amit ők tesznek. Az ügyfeleikért, a nőkért. És mindent úgy átéreznek, hogy szinte velem sírnak. Biztos teher is tud lenni nekik, de látható, hogy mennyire lélekkel csinálják, és tényleg tökre látszik. És azért tudott működni, mert ők ilyenek, és

én azért tudtam megnyílni, és segítséget kérni. Hisznek nekem, és teljesen őszinték, együtt voltunk szomorúak, amikor elbuktuk az iskolakijelölést, és együtt örültünk, amikor a fellebbezés után mégis megnyertük. Ezt nem tudod megjátszani, nem tudsz csak úgy csinálni, hanem ők tényleg ilyenek. Ez nagyon nagy dolog, felbecsülhetetlen.

Lilla, ügyfél

És az is jó volt, hogy tudtam, hogy melyik kérdéssel kihez fordulhatok. Hogy ahogy át is fedi egymást a jogi meg a lelki segítség, de lehetett ebben egy kicsit orientálódni, hogy ez ide vagy oda tartozik. Még persze kicsit mind a kettő segítette a saját területén túl azt is, ami nem az ő területe volt, de mégis azért lehetett tudni, hogy akkor melyiket kivel és hol lehet nyugodtan megbeszélni. Hogy mikor melyiknek van tere. Az ügyvédek emberileg is nagyon támogattak, de azért az egyértelmű volt, hogy akkor ők a jogi oldal és a segítő meg a lelki, és akkor így ez karöltve tudott menni.”

Imola, ügyfél

Ahogy fentebb az összeolvasás kapcsán már írtuk, ahhoz, hogy a segítő folyamat során egy irányba tudják segíteni az ügyfelet, mind a jogásznak, mind a pszichoszociális segítőnek közel azonos információkkal kell rendelkeznie.

A szolgáltatás elején érdemes tisztázni, mi lesz a munkamegosztás az ügyvéd és a pszichoszociális segítő között.

A közös munkát elősegítő kérdések:

- Mire van szüksége az ügyvédnek a segítőtől, hogy eredményesen tudja képviselni az ügyfelet a különböző eljárások során?
- Pontosan melyik jogi eljárásnak mi a menete? Milyen felkészültséget kíván az ügyféltől? Hogyan tudja a segítő támogatni az ügyfél felkészülését?
- Mennyi idő van felkészülni az egyes meghallgatásokra?
- Mik a lehetséges kimenetek?
- A rendszeres információcsere és egyeztetés a hatékony munka elengedhetetlen feltétele.

A traumatizálással dolgozó szakembernek tisztában kell lennie azzal, hogyan hat a trauma az érintettre, hogyan befolyásolja a memóriáját, az észlelését és a gondolkodását.

A bántalmazónak való kitettség felnőtt és gyerek számára egyaránt krónikus stresszt okoz, ami állandó megemelkedett kortizolszintet (stresszhormon) eredményezhet. Az egyedi traumatizáló helyzetek – bántalmazói erőszakkitörés, bírósági vagy gyámhivatali tárgyalás, szakértői meghallgatás, megalázó vagy áldozathibáztató megjegyzés egy hivatalnok részéről – előidézhetik, hogy a traumatizált személy agyát elárassza az emlékezését, észlelését, gondolkodását és kifejezőképességét blokkoló kortizol.

A támogató szakembernek a kommunikációja során figyelembe kell vennie ezt a tényt, és nem kell meglepődnie azon, ha az ügyfél nem emlékszik valamire, érzékenyen reagál egyes megfogalmazásokra, vagy lefagy, ha faggatják. Ezt számításba kell vennie, és támogatnia az ügyfelet abban, hogy biztonságos közegben, a segítővel tudja gyakorolni a megterhelő helyzetekben való, lefagyástól mentes jelenlétet.

Az ügyvéddel és a pszichoszociális segítővel való biztonságos együttműködés során az ügyfél megtapasztalhatja a saját erejét, és kompetenssé válik a saját élete alakításában.

5. Az informált döntéshozatal és cselekvőképesség támogatása

Az informált döntéshozatal és cselekvőképesség támogatása (*empowerment*) a feminista traumatudatos szemléletben azt jelenti, hogy olyan környezetet és lehetőségeket biztosítunk az ügyfél számára, amelyek segítségével visszanyerheti az irányítást az élete felett, és saját erőforrásaira támaszkodva alakíthatja a sorsát, hozhatja meg a döntéseit.

Ennek alapja a fentebb kifejtett támogató és biztonságos környezet. A segítő ezen túlmenően lehetőséget biztosít az ügyfele számára, hogy a folyamat során beleszólhasson a segítő munka alakulását befolyásoló döntésekbe, legyen szó akár a beszélgetések témáiról, akár a körülmények alakításáról. Ez segíthet az ügyfélnek visszanyerni a kontrollt, és csökkentheti a tehetetlenség érzését.

A segítő dolga tehát nem az, hogy előírja, mit kell tennie az ügyfélnek, hanem az, hogy segítsen feltárni a rendelkezésre álló lehetőségeket, és biztosítsa a megfelelő információkat ahhoz, hogy az ügyfele képes legyen fokozatosan a saját életében aktív döntéshozóvá válni.

Azt az ügyvédnek köszönhetem, hogy elmondta, hogy nem vagyok köteles minden alkalommal felvenni a telefont, és végighallgatni az üvöltözését, erről nem tudtam. Az is nagy segítség volt, hogy az elején átbeszéltük, hogy az iszonyat sok és nyomasztó e-mail közül melyikre és mit válaszoljak. Borzalmas nyomás volt olvasni a sok fröcskölődést meg mocskolódást, megalázást. Nekem óriási stressz volt, hogy mire mit írjak, hogy válaszoljak? Ebben mind ő segített, hogy megtanuljam kezelni ezt a helyzetet. Hát most már, hogy 2,5 fél éve tart a közös munka, egyáltalán nem ír [a bántalmazó], nem hívogat, semmi, és ez a napi túlélésben nagyon sokat jelent, mert így csak a gyerekeimre koncentrálok, és nem azon agyalok, hogy most mit válaszoljak. Ez a segítség nagyon sokat jelentett.

Lilla, ügyfél

Az ügyvéd meg a segítő együttműködése tök tudatos és támogató volt. Amikor jött egy tárgyalás, akkor átbeszéltük, hogy tudtunk jogilag felkészülni, hogy tudtunk lelkileg felkészülni; mikre figyeljek, akár kiállásban, akár beszédben is, jogilag is, emberileg is. Tehát hogy ezen a ponton megnyilvánult ennek az összekapcsolódása.

Imola, ügyfél

Abban olyan finoman vezettek végig, hogy mindig csak egyet-egyet lépni. Bár látszott, hogy valahogy ennek lesz egy nagy íve, és valahova eljutunk, de szerintem az is jó volt, hogy mindig csak azt láttam, hogy most az a következő lépés, amit meg tudok lépni. Van egyfajta elgondolásunk, hogy mi felé haladunk, de nem tudhatunk még többet, mert még annyi körülmény van. Például ez az én természetemhez szerintem kifejezetten passzolt. Nem tudom, hogy ez alapmegélése a bántalmazott nőknek, vagy csak az én természetemmel függ össze, de ez a fokozatosság, ahogy így megtartottak benne, hogy mindig csak annyit pánikoljak, vagy arra készüljek, ami éppen előttem van, ameddig látunk, mert tovább nem is lehet.

Imola, ügyfél

Az alábbi két példát annak bemutatására illesztjük ide, hogyan jelenhet meg, illetve milyen hatással lehet a traumatizálásra az informált döntéshozástól való megfosztottság:

A családgondozó azon a településen, ahol a férfival együtt éltek, gyakorlatilag megfenyegette az ügyfelet, hogy ha nem tesz valamit, ha ő nem menti ki a gyerekeket ebből a helyzetből, ha nem megy el az OKIT-on [Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat] keresztül anyaoththonba, vagy nem bújik el a férfi elől, akkor kiemelik a gyerekeket. A gyerekjólétis maga ennyire súlyosnak ítélte a veszélyeztetést, majd az anyára hárította a megoldást. Az én megítélésem szerint nem ez volt a leghatékonyabb segítő intervenció. Mármint megfenyegetni egy egyébként életveszélyes helyzetben lévő nőt, és a gyerekeivel zsarolni, mert a férfi viselkedése súlyosan veszélyeztető.

Vanda, pszichoszociális segítő

Amíg a bíróság a férfit hallgatta meg, addig a férfi védőügyvédje azt kérte, hogy az anyát küldjék ki a teremből. Ebben az ügyész és a bíró is egyetértett, szóval így is lett. Ez egyrészt egy figyelmes lépés volt, mert így a nő nem hallotta, hogy a férfi miket hazudozik összevissza, miközben az arcán tükröződik, amit valójában gondol; másrészt viszont nehézséget is okozott. Bár a férfi védője részéről ez egy egyértelműen segítő gesztus kívánt lenni, mivel számukra is nagy meglepetés volt, hogy a nő elment az aznapi tárgyalásra, ugyanis arra a napra nem idézték. Az ügyész eltekintett az anya tanúként való meghallgatásától, ezt a bíró elfogadta, és a védő is jelezte, hogy nem akarja meghallgatni az anyát. Ezt mind tapintatból tették. A nehézség abból következett, hogy az anya viszont úgy értékelte, hogy megint kihagyják mindemből. Lám, lám, rá, az ő gondolataira, megélésére senki sem kíváncsi. Ő nem hallgathatja végig, amit a férje mond, őt ebből is kihagyják. Ez ismét egy tanulságos része volt a segítő folyamatnak, miszerint a legjobb szándék is igazságtalanságként csapódhat le a traumatizálókban, ha nincs beleszólása az őt érintő helyzet alakításába.

Vanda, pszichoszociális segítő

A bántalmazó a hatalmával való visszaélés során elveszi az áldozattól az élete feletti kontrollt, a döntésekbe való beleszólás lehetőségét. Amennyiben a környezet, a magát segítőnek hívó rendszer akár a legjobbnak tűnő szándéktól vezérelve maga is ezt teszi, valójában ugyanúgy kiveszi a túlélő kezéből a kontrollt, és továbbra is másodrendűnek tekinti őt a saját életében.

A PATENT-es ügyvéd és én is segítőként elmondtuk az ügyfélnek, hogy hogyan zajlik a mediáció párkapcsolati erőszak esetekben felkészületlen mediátorral, és hogy az ő speciális esetében neki nem kötelező részt vennie a folyamatban, mert ez csak egy javaslat, amit vissza lehetne utasítani. Az ügyfél mégis úgy döntött, hogy belemegy. Nem manipulálták bele teljesen, az ő döntése volt, reménykedett a pozitív kimenetben. Aztán eltelt négy-öt hónap, és – ahogy az a jegyzeteimben szerepel – teljesen kikészült a nő a mediátoroktól. Most már nemcsak a bántalmazó exé gyötörte,

hanem a mediátorok is. E-mailes mediációt választottak, így most már két levelezőpartnere lett (a férfi és a mediátorok), még hosszabbak lettek a levelek, még részletesebbek a gyalázkodások, még többet kellett reagálnia, még több energiája és ideje ment el, és a mediátorok egyáltalán nem keretezték az apát. Mindenki az anyát szólította meg, neki adtak feladatokat, őt csuklóztatták.

Vanda, pszichoszociális segítő

A feminista segítő munkában az egyik főszabály, hogy az informált döntéshozatal értelmében minden információt elmondunk az ügyfélnek. Ő meghozza a döntést, és mi tiszteletben tartjuk – akkor is, ha nem értünk egyet vele, akkor is, ha nem örülünk neki, mert tényleg nem értünk egyet vele. Nem mondjuk neki azt, amit szoktak más ügyvédek vagy segítők, hogy ebben az esetben, ha nem azt csinálja, amit mondunk neki, akkor magára marad, és csinálhatja egyedül. A feminista traumatudatos segítő ott van az ügyféllel, és végigviszi vele a folyamatot akkor is, ha más véleményen van. És amikor beüt a krach – mert tudjuk, hogy van olyan, hogy beüt –, akkor nem mondjuk azt, hogy ugye-ugye, hát nem megmondtam, és egyáltalán nem örülünk, hogy igazunk lett.

Vanda, pszichoszociális segítő

Az ügyfél szabad döntésének a tiszteletben tartásán túl az áll az informált döntéshozatal és cselekvőképesség támogatásának háttérében, hogy a segítő praktikusán tényleg nem rendelkezik az ügyfél életét érintő összes információval. Mindig van olyan morzsa, amit az ügyfél nem oszt meg a segítővel.

Az információátadás lehetséges korlátai:

- A segítő még nem érdemelte ki az ügyfél teljes bizalmát.
- Az ügyfél nem tartja fontosnak azt az információt.
- Az ügyfél elfelejtette elmondani.
- Az ügyfélnek rossz tapasztalata van azzal kapcsolatban, hogyan reagáltak arra a konkrét információra mások.

Komoly szereptévesztés a segítő részéről, ha abból indul ki, hogy külső szereplőként jobban tudja, hogy az ügyfelének mikor és mit kéne csinálnia, pláne hogyan.

A másik eleme ennek az elvnek annak a tudatosítása, hogy a döntés következményeivel mindenképpen az ügyfélnek kell majd együtt élnie. Amennyiben a segítő a szereptévesztése miatt elveszi az ügyfélről a döntés lehetőségét, azzal nemcsak leképezi a bántalmazó viselkedését, de közép- és hosszú távon olyan helyzetbe hozhatja az ügyfelet, amelynek a kezelésére ő még nem áll készen.

6. Kulturális, történelmi és társadalmi nemi szerepek mint tényezők tudatosítása

A segítőnek tudatában kell lennie, és fókuszban kell tartania, hogy az ügyfele feltételezhetően más társadalmi és kulturális elvárásokkal van jelen a segítő folyamatban, mint ő, és ezek az elvárások hatással lehetnek a közös munkára. Célszerű a segítő részéről megbizonyosodni arról, hogy az ügyfele milyen hiedelmekkel, feltételezésekkel rendelkezik.

A traumatudatos segítés során a kulturális, történelmi és társadalmi nemi szerepek tudatosítása azt jelenti, hogy a segítő figyelembe veszi azokat a szélesebb társadalmi és egyéni tapasztalatokat, amelyek hatással lehetnek az ügyfelére. Ez segít neki abban, hogy a munkája során érzékenyebb, elfogadóbb és hatékonyabb legyen.

Minden egyén egy adott kultúrában szocializálódik, amely meghatározza, hogyan értelmezi a traumát, hogyan kér segítséget, és mit tart elfogadhatónak az érzelmek kifejezésére. Egyes társadalmi csoportok számára a trauma „meg nem nevezhető”, a fájdalmat inkább testi tünetekben fejezik ki, míg máshol látványos, de a segítő számára nehezen értelmezhető jelekben nyilvánul meg. A segítőnek figyelnie kell a kliense nyelvi, vallási, öltözködési, családi és rituális sajátosságaira, hogy ne erősítse az elidegenedést.

Emellett magától értetődőnek tűnhet, de mégis szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy a segítő dolga illeszkedni az ügyfele nyelvhasználatához, segíteni neki értelmezni a folyamat során a

számára érthetetlen vagy nehezen követhető eljárási szakzsargont, szakkifejezéseket.

Külön kihívás marginalizált csoportok esetén a nők és gyerekek elleni erőszak tematizálása anélkül, hogy a segítő akár indirekt módon is kritizálja az adott társadalmi csoport szokásait. Különösen fontos a beszélgetések során hangsúlyozni, hogy a nemi szerepekhez kapcsolódó strukturális erőszak jelensége nem az adott közösség kultúrájának a része, hanem a teljes társadalmat átítató patriarchális attitűd elnyomó megnyilvánulása.

Ebben az időben nagyon sokat beszélünk a sérülékenységet kihasználó férfiakra, hogy hogyan legyen résen, hogyan tudja felismerni a figyelmeztető jeleket. Nem kérdeztem rá, ő maga kezdte el behozni, hogy hogyan ismerkedtek meg anno a férfival. Beszélt arról, hogy ott voltak a jelek, amiket most már utólag annak tart, de akkor még nem ismerte fel. Beszéltem neki ezekről a szuper romantikus gesztusokról, amik valójában maguk a jelek. Azért nem ismerjük fel őket, mert éppen hogy azt tanítják nekünk, nőknek, hogy ezek a szerelem ismérvei. Mesélte azt is, hogy milyennek látta a férfit. Ilyen mondatok hangzanak el például, hogy ő [a férfi] sohasem mondott olyat, amit később ne csinált volna meg. Tehát amikor a férfi elkezdett fenyegetődni, és arra utalgatott, hogy valami rossz fog történni, akkor azért parázott be a nő is, meg a gyerekek is, mert mindannyian tudták, a korábbi tapasztalataik alapján, hogy a férfi nem a levegőbe beszél. Ezt ugye nagyon nehéz elmondani egy kívülállónak vagy a hatóságoknak, ahol ugye az az alapbeállítás, hogy a nők mindent túldramatizálnak, a gyerekek meg fantáziálnak és hazudósak.

Vanda, pszichoszociális segítő

Aztán jött egy újabb érdekes segítői helyzet. Az ügyfélben felmerült, hogy jeleznie kéne a férfi új feleségének, hogy szerinte figyeljen oda jobban a férfira, mert azok az indirekt jelek, amiket az ügyfél észlel, azt a gyanút keltik benne, hogy a férfi megint iszik. Ezt a témát igyekeztem a gyerekek szempontjából keretezni, de alapvetően azt jártuk körül, hogy miért merül fel az ügyfélben az, hogy az ő felelőssége lenne, hogy jelezzen annak a nőnek, aki

egy háztartásban él a férfival, tehát sokkal többet és közelebbről észlel a férfiből. Kérdés volt bennem, hogy az ügyfél ezt azért gondolja a saját felelősségének, mert egyszerűen egy jó ember, esetleg szolidáris az egyébként őt és a gyereket is gyötrő új feleséggel. Esetleg azért, mert a férfi a közös gyerekeik apja, vagy a női szocializáció okán, aminek az egyik parancsa, hogy azokról is gondoskodnunk kell, akik pokollá teszik az életünket. Ennél az ügyfélnél lehetett még opció a vallásosság is. Arra akartam tehát rájönni, hogy miért merül fel benne, hogy neki bármi köze lenne ahhoz, hogy a férfi iszik. Ezeket a szempontokat mind be lehetett emelni a segítő beszélgetések folyamatába, és ezáltal reflektálni a társadalmi nemi szerepekhez kapcsolódó elvárásokra.

Vanda, pszichoszociális segítő

A beszélgetések visszatérő eleme, hogy a nagyfiúnak hiányzik az apja, és nagyon fáj neki, hogy az apja nem keresi őt, nem törődik vele. Amikor esetleg a gyerek rá mer erre kérdezni az apjánál, akkor meg is kapja, hogy nem érdemli meg. A társadalom által a gyerekek felé is erőltetett mítoszok egyike, hogy a szülők jók, és szeretik a gyerekeiket. Tehát amikor az adott szülő olyasmit csinál, ami nem jó a gyerekeknek, és nem a szeretetről tanúskodik, akkor biztosan a gyerekekkel van a baj. Erre a mítoszra a bántalmazó apák előszeretettel erősítenek rá. Tapasztalatom szerint erről a mítosztól nagyon-nagyon-nagyon sokat kell beszélgetni az anyákkal, hogy miként tudják segíteni a gyerekeket abban, hogy ők maguk jobban tudják értelmezni a bántalmazó szülő viselkedését. Fontos támogatni a gyerekeket abban, hogy megértsék, kinek mi a felelőssége, és hogy azt figyeljék, ki hogyan viselkedik másokkal. Különösen fontos számukra azt is hangsúlyozni, hogy a gyerek nem felelős a szülő viselkedéséért.

Vanda, pszichoszociális segítő

A segítő feladata rendkívül összetett. Miközben a jelenben zajló eseményekkel kapcsolatban igyekszik felkészíteni és támogatni az ügyfelét, aközben folyamatosan reflektálnia kell az ügyfél múltjára, segítenie kell őt abban, hogy megértse, hogy a jelenben tapasztalt

reakciói hogyan gyökereznek a társadalmi nemi szocializációjában, hogyan következnek a korábbi elnyomó, bántalmazó emberi kapcsolataiból, hogy mindezt a tudást felhasználva a jövőben változtatni tudjon a saját magáról alkotott képen és a másokhoz fűződő viszonyán.

Érzelmileg megterhelő lehet az ügyfélnek szembesülnie azzal, hogy mindaz, amiben korábban hitt, az a kulturális és társadalmilag beágyazott szabályrendszer, ami szerint alakította az életét, hozzájárult ahhoz a helyzethez, ami miatt a jelenben támogatásra van szüksége.

Ennek a hiedelemrendszernek a lebontása és az új működésmód kialakítása a segítő folyamattal párhuzamosan zajlik. Ennek a kihívásaira a segítőnek tekintettel kell lennie.

Zárógondolatok

Ebben a kiadványban elsősorban arra tettünk kísérletet, hogy segítsük a segítőt. Másodsorban abban bízunk, hogy az itt leírt ismeretek a bántalmazottak számára is hasznosak lesznek. Tapasztalataink arra mutatnak, hogy a bántalmazás jelenségének keretbe helyezése segít megérteni, mi is történik valójában az áldozattal, és segít túlélővé válnia. Segít a segítőnek is, mert így azokat a kérdéseket tudja feltenni, és azokat a válaszokat, intézményi reakciókat tudja adni, amelyek a bántalmazottak nagyobb biztonsága felé visznek.

A kézikönyv első felében arra a kérdésre adtunk választ, hogyan épül fel a bántalmazás rendszere. Ahogy kifejtettük, ennek megértése nélkül a segítő még annál is nagyobb sötétben tapogatózik, mint maga az áldozat – aki előbb-utóbb mindenképp ráébred arra, hogy egy rendszerszerű cselekvéssorozat áldozatává tették.

A kényszerítő kontroll, a fenyegető zaklatás és a bosszúzaklatás stratégiáinak mihamarabbi felismerése segít a segítőnek és az áldozatnak is abban, hogy észlelje a bántalmazás valódi célját: a hatalomszerzést, a kontrollgyakorlást. Így kezdődhet el mihamarabb az áldozat (és gyerekei) biztonságának megteremtése.

A piramismetáforával leírt modellben a bántalmazás rendszerének következő szintje a módszereké. A 2. fejezetben megemlíti az általában jobban ismert bántalmazói módszereket is, de a kiadványban kiemelten foglalkozunk közülük kettővel: a gazdasági erőszakkal és a kényszer-kapcsolattartással. A „piramis” alsó szintjén található a számtalan bántalmazói viselkedés, a taktikák, amelyekre a bántalmazás rendszere felépül. Végül kitérünk az intézményi árulásra, mely a bántalmazók támogatásának intézményi megnyilvánulása. A bántalmazó erejét sokszorosára növeli, mivel részben átvállalja, részben szentesíti az áldozat feletti kontroll gyakorlását, ezért elengedhetetlen, hogy a segítő tudatában legyen annak, ha ilyen eljárást észlel, és fellépjen ellene.

Az új ismeretek a korábbi kiadványainkban és mások által kiadott könyvekben megjelentekkel együtt kellőképpen fel tudják vértetni a segítőt is és az érintettet is, hogy ne álljon értetlenül a bántalmazó

viselkedése előtt, hanem le tudja leplezni azt. A segítőt pedig abban is megerősíti, hogy ne hagyja felülrni az áldozatok biztonságának elsődlegességét a bántalmazó érdekeinek előtérbe helyezésével.

A kézikönyv második részében arra a kérdésre igyekeztünk a gyakorlatba ültethető válaszokat adni, hogy hogyan lehet lebontani a bántalmazás rendszerét. Mit és hogyan tehet a segítő azért a célért, hogy az ügyfelét, a bántalmazás áldozatát, és az óhatatlanul szintén áldozattá váló gyerekeket a biztonság megteremtése és autonómiájuk visszanyerése felé támogassa. Mi az, amit akár akkor is meg tud tenni, ha ügyfele más intézmények részéről intézményi árulást tapasztal. Mégpedig úgy, hogy segítői tevékenysége során az áldozatot helyezi a középpontba, és minden igyekezetével azon van, hogy ne a bántalmazói működést ismételje.

A feminista traumatudatos segítő munka lényege az egymás tiszteletben tartása, a partnerségre törekvés a segítő munka során. Ezek segítségével az érintett a folyamat révén a korábbi elnyomó, bántalmazó kapcsolatokban tapasztaltaktól eltérően megélheti, hogy milyen egy biztonságos, kiszámítható, tiszteletteljes emberi kapcsolatban létezni. Ezáltal az emberi kapcsolatban traumatizálódott túlélő egy emberi kapcsolatnak köszönhetően indulhat el a traumából való felépülés útján.

A bántalmazók által meggyötört, majd a segítségükre hivatott intézményrendszer által cserben hagyott nőkkel és gyerekekkel dolgozó segítőnek nincs könnyű dolga, de a mindennapi munkája során komoly eredményeket érhet el, amennyiben a feminista traumatudatos segítő munka módszertana szerint jár el. Az átélt kiszolgáltatottság, a mások döntéseinek, ártó viselkedésének kitett, állandó készenléti állapotban ragadt és reakcióra kényszerített traumatizáló gondolkodásmódjának, a mérlegelési és kockázatelemzési képességeinek a figyelembevétele és tiszteletben tartása alapvető eleme az őt segítő szakember munkájának. A segítő a hozzáállásával és a viselkedésével mintául szolgálhat az ügyfél számára a jövőbeni emberi kapcsolatainak minőségét illetően.

Akár a bántalmazó, traumatizáló kapcsolat előtti állapot helyreállítása, akár teljesen új minták és értékrend létrehozása a segítő folyamat célja, a segítő felelősségét ebben a folyamatban nem

tudjuk eléggé hangsúlyozni. Egy traumatizált világképpel élő személy számára az önmagába, másokba és a világba vetett hitének a helyreállításában való közreműködés nem könnyű feladat, de ez az emberi jogi megközelítésű, szolidaritásra építő támogató munka egyik elsődleges célja.

Az ebben közreműködő szakembereknek sok erőt és kitartást kívánunk. Fontos, hogy emlékezzenek rá, hogy ők maguk sincsenek egyedül ezen az úton. Az ügyfeleiken kívül vannak más szövetségeseik, mindazok, akik maguk is egy mindenki számára biztonságosabb, a kibontakozást és fejlődést nyújtó világ megteremtésén fáradoznak.

Arra számítunk, hogy kézikönyv olvasója részben új, részben már ismert információkkal találkozott. Bízunk benne, hogy az új információk segítséget nyújtanak majd a még jobb és hatékonyabb segítséghez, a túlélőknek pedig ahhoz, hogy mihamarabb maguk mögött tudják a bántalmazás okozta szenvedést.

A szerzők

Hoffmann Kriszta szociális munkás és szupervizor, a NANE Egyesület munkatársa 2025. év végéig. Segítő szakemberként elsősorban szociális területen (hajléktalanellátás, szenvedélybeteg- és pszichiátriaibeteg-ellátás, gyermekvédelem) dolgozott és dolgozik, elsősorban párkapcsolati erőszak és gyerekkori szexuális abúzus áldozataival, traumatizáltakkal, valamint a velük dolgozó szakemberekkel. Szakterülete a traumafeldolgozás és az önbecsülés-helyreállító/növelő folyamatok facilitálása, egyéni és csoportos munkaformákban. A közvetlen ügyféllátás mellett képzőként és szupervizorként támogatja olyan segítő szakemberek munkáját, akik maguk is traumatizált személyekkel foglalkoznak. Hoffmann Kriszta a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett szociális munkás diplomát, majd a Károli Gáspár Református Egyetemen szupervizor szakirányú végzettséget.

Dr. Wirth Judit 1998–2025 között vett részt aktívan a NANE Egyesület munkájában mint jogász, tréner, coach, Somatic Experiencing Practitioner, és segélyvonalas önkéntes. Jogfejlesztő tevékenysége mellett kutatásokat végzett, szerkesztőként és/vagy szerzőként képzési anyagok, kézikönyvek megírásában, illetve összeállításában tevékenykedett, valamint a párkapcsolati erőszak és a munkahelyi, iskolai hatalmi visszaélések áldozatait támogató szakmaspecifikus protokollokat dolgozott ki. Közvetlen ügyféllátási tevékenysége keretében áldozatsegítő programokat vezetett és koordinált, és az egyéni és csoportos tanácsadó, támogató munkában vett részt.

Végjegyzetek

- [1] NANE Egyesület (1999): *Miért marad?– Feleség- és gyerekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk?* Budapest, NANE Egyesület
- [2] A nemi alapú erőszak kifejezés azokat az erőszaktypusokat jelzi, amelyek valakit vagy azért érnek, mert nő/férfi, vagy valamely nemhez tartozó személyeket statisztikailag annyival nagyobb arányban ér az erőszak, mint a másik nemhez tartozó személyeket, hogy joggal feltételezhető, ez nem véletlen. Ezeknek az erőszakfajtáknak a gyökerei a nemekhez kapcsolt társadalmi sztereotípiákban és előítéletekben, valamint a társadalmi hatalmi hierarchiákban találhatók.
- [3] Spronz Júlia – Wirth Judit (2006). *A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása.* Budapest, NANE Egyesület – HCM. https://nane.hu/wp-content/uploads/integralt_magyar_nane_hcm.pdfw
- [4] A szakkifejezést először Jennifer Freyd, az amerikai Oregoni Állami Egyetem pszichológiaprofesszora használta 2008-ban. Az intézményi áruhárról széló szórólápunkban (https://nane.hu/wp-content/uploads/intezmenyi_arulas-print_jav.pdf, letöltve 2025. 07. 23.), illetve a Nők Joga honlapon található írásunkban (<https://nokjoga.hu/alapinformaciok-a-nok-elleni-eroszakrol/az-intezmenyi-arulas/>, letöltve: 2025. 07. 23.) részletesebben kifejtjük a jelentését, formáit és hatásait. Ezt a témát már egy korábbi kiadványunkban is érintettük, lásd NANE–PATENT (2009). Rendszerbe zárva: Hogyan kezeli az igazságyügi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon? Budapest. (https://nane.hu/wp-content/uploads/rendszerbe_zarva.pdf, letöltve: 2025. 08. 12.), és a PATENT Egyesület bíróságyfigyelő programjának eredményeit bemutató kiadványt: dr. Sándor Beáta (2016). Bíróságyok monitorozása a párkapcsolati erőszakkal érintett esetek kezelésében. Budapest, PATENT Egyesület. (https://www.patent.org.hu/dokumentumok/kozpolitika_kutatas/zarotanulmany_magy_webre.pdf, letöltve: 2025. 08. 12.)

- [5] A honlapjaink elérhetősége: nane.hu, és nokjoga.hu. Egyes statisztikai adatok ezen belül: https://nane.hu/nokellenieroszak_statistikak/; <https://nokjoga.hu/wp-content/uploads/nane-fra-nepesség-enyubs-final-2014-w-w-2015jun19.pdf>. Régebbi statisztikák: <https://nokjoga.hu/alapinformaciok-a-nok-elleni-eroszakrol/statistikak/>. Azzal a sokszor felmerülő kérdéssel, hogy a nők nagyobb vagy ugyanakkora arányban válnak-e párkapcsolati erőszak áldozatává, mint a férfiak, ebben a kiadványban nem foglalkozunk. Arra biztatjuk az olvasót, hogy gondolja át az ügyfelei összetételét, valamint jellemző megéléseiket és tapasztalataikat. Alkalmazza következetesen és megalkuvás nélkül a kiadványban bemutatott ismereteket, és akkor egyrészt képes lesz megkülönböztetni a bántalmazottat a bántalmazótól, akkor is, ha utóbbi áldozatnak állítja be magát. Ha ezeket az ismereteket elsajátítja, akkor képes lesz érdemi segítséget nyújtani az esetlegesen elé kerülő férfi áldozatnak is.
- [6] Ezt a jelenséget is Jennifer Freyd írta le először, 1997-ben. (Freyd, Jennifer J., February 1997). „*II. Violations of Power, Adaptive Blindness and Betrayal Trauma Theory*”. *Feminism & Psychology*. 7 (1): 22–32. Archivált (PDF) (Letöltve: 2025. 07. 31.)
- [7] E kiadványnak nem tárgya a kockázatfelmérés és a biztonságtervezés. Ez két fontos szakmai iránytű. Egyrészt tudni kell, hogy lehet ismeretekkel rendelkezni, és azokra támaszkodni a bántalmazás általános jellemzőiről, másrészt csak a konkrét körülmények és a konkrét bántalmazó ismeretében lehet felmérni a bántalmazottra leselkedő veszélyeket. A bántalmazó veszélyességének felmérése során mindig támaszkodnunk kell az áldozat által nyújtott információkra. A veszélyfelmérésről és a biztonságtervezésről lásd a szakmai ismertető anyagokat és gyakorlati eszközöket a honlapjainkon. (Pl. https://nane.hu/wp-content/uploads/kockazatelemzes_final_online.pdf; letöltve 2025. 07. 23.; https://nane.hu/wp-content/uploads/Kockazatfelmero-eszkozok-a-nok-elleni-eroszak-eseteiben_RISKFREE-2023.-marcius.pdf, Letöltve: 2025. 07. 23.; vagy https://nane.hu/wp-content/uploads/szemelyesbizt_2022_web.pdf, letöltve: 2025. 07. 23.; NANE Egyesület – PATENT Egyesület (2012). Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre. Budapest. 23–28. o. és 158–162. o. (<http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/mu-fulltext.pdf>, letöltve: 2025. 07. 23.)
- [8] A ciklikusság fogalma azt a jelenséget írja le, amikor a bántalmazó (eleinte általában ígéretekkel, ajándékokkal, később büntudatkeltéssel) eléri, hogy a bántalmazott megbocsásson neki, újra bízson benne, vagy abban, hogy a kapcsolat jóra fordul, a bántalmazó megváltozott. Ezt a jelenséget a *Miért marad?* című kiadványunk 39–41. oldalán részletesebben is ismertetjük. (NANE Egyesület (2015). *Miért marad?* Családon belüli és párkapcsolati erőszak. Hogyan segíthetünk? Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára. Budapest.)

- [9] Ez a fogalom azt írja le, hogy a különböző, kisebb-nagyobb súlyú cselekmények egy folyamatba illeszkednek, összefüggenek, általában egymást erősítik, és nem elszigetelten jelennek meg.
- [10] Az angol kifejezést a vadászati terminológiából vették át. A stalking a becserkészés stádiuma, amikor a vadász tudatosan hajítja a kiszemelt állatot oda, ahol utána kényelmesen és számára biztonságosan leölheti. A cselekedet hasonlatossága miatt kezdték a bántalmazó viselkedésére alkalmazni. A legtöbb fejlett országban a fenyegető zaklatás önálló bűncselekményi tényállás, és leggyakrabban párkapcsolati erőszakból kilépő nőket ér. Idevágó szakirodalom: FRA, EIGE, Eurostat (2024), EU gender-based violence survey – Key results. Experiences of women in the EU-27, Publications Office of the European Union, Luxembourg; SPARC (2017) Stalking & Intimate Partner Violence: Fact Sheet. (<https://www.stalkingawareness.org/wp-content/uploads/2018/11/Stalking-IPV-Fact-Sheet.pdf>)
- [11] Mullen, Pathé, Purcell & Stuart (1999). *Study of stalkers*. *American Journal of Psychiatry*, 156(8) McEwan, Ogloff & Pathe (2011). Advances in stalking risk assessment. *Behavioral Sciences and Law* 29(2)
- [12] Ebben a kiadványban nincs mód annak a kifejtésére, hogy a bántalmazó kapcsolat felszámolását követő nő- és gyereköléseket is fenyegető zaklatás előzi meg. Ez szintén azt támasztja alá, hogy bármilyen fura is a segítőnek, lehetséges olyan helyzet és olyan bántalmazó, ahol racionális mérlegelés alapján, főként hatékony és tartós külső védelem hiányában, a kapcsolatba való visszatérés az adott pillanatban a legbiztonságosabb lépés.

- [13] Egy 2020-ban megjelent, 17 kutatást áttekintő ún. metakutatás azt állapította meg, hogy az ún. párkapcsolati ölések (a kapcsolat megszakításárányulókomolyszándékbejelentését vagy kapcsolatból való kilépést követően elkövetett emberölések) legfontosabb előjelei a következők: az elkövetőnek van hozzáférése fegyverhez, korábban fojtogatta, megerőszkolta a partnerét, fenyegetőzött fegyverrel, a kapcsolatban kontrollálós viselkedést tanúsított, és megfenyegette, hogy bántani fogja. A fenyegető zaklatás a kutatás szerint háromszorosára növeli a volt partner megölésének kockázatát (Spencer, C. M. – Stith, S. M. (2018). *Risk Factors for Male Perpetration and Female Victimization of Intimate Partner Homicide: A Meta-Analysis. Trauma, Violence, & Abuse*, 21(3), 527–540. <https://doi.org/10.1177/1524838018781101>, Letöltve: 2025. 07. 29.) Egy másik, 19 év összes fenyegető zaklatási ügyét áttekintő 2024-es ausztrál kutatás azt találta, hogy a fenyegető zaklatást „lezáró” öléseket az elkövetők minden alkalommal előre megtervezték. Az is kitűnt a kutatásból, hogy minél eltökéltebb a zaklató magatartás, annál veszélyesebb. Különösen, ha az elkövetőnek öngyilkossági gondolatai is vannak. Másfelől azt is megállapítja, hogy a kapcsolat megszakadását követő ölések legalább kétharmadát fenyegető zaklatás előzte meg. A fenyegető zaklatás Ausztráliában az esetek többségében nem végződött öléssel, de a kutatók szerint mindenképpen fokozott kockázati tényezőként érdemes tekinteni rá. (Sheed, A. – Brandt, C. – McEwan, T. E. (2024). *The Relationship Between Stalking, Homicide, and Coercive Control in an Australian Population. Homicide Studies*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/10887679241268032>, letöltve: 2025. 08. 01.).
- [14] Domestic Violence Services Network (2024) Stalking – Stats, Tactics & Impacts. (<https://www.dvsn.org/january-2024-stalking-stats-tactics-impacts/>)
- [15] Az Európai Unió Nők és Férfiak Egyenlősége Intézete (EIGE) így definiálja a bosszúpornót: „Szexuális tartalmú fényképek vagy videók internetes közzététele a felvételen szereplő személy beleegyezése nélkül. A bosszúpornó a nők elleni erőszak egy formája, a szexuális és fenyegető zaklatás egy eszköze.”

- [16] Meg kell jegyezni azonban, hogy számos jómódú bántalmazó már a kapcsolat ideje alatt is szegénységben tartja a partnerét: fillérre elszámoltatja a kiadásokkal, alkalmanként ad pénzt, és csak annyit, amennyi a bevásárlásra is alig elég. Attól függően, hogy a gyerekeit épp mennyire akarja az anyjuk ellen fordítani, a gyerekeket eláraszthatja anyagi előnyökkel, míg az anyjuk nélkülöz, vagy ellenkezőleg, a gyerekek szükségleteire sem ad pénzt. A bántalmazó szükségletei és kedvtelései minden körülmények között előnyt élveznek. Összességében úgy intézi, hogy ő maga és a kontrollja alatt élő személyek között akár több társadalmi-gazdasági osztálynyi különbség legyen. A jómódú bántalmazók családjáról kívülről ebből általában semmi nem látszik: kerti partikon mindenből bőségesen van, partnere megjelenésére és viselkedésére felügyel, barátai – és a nő barátai is – meg lehetnek győződve arról, hogy ez egy gazdag „család”, és akár némi irigységgel is tekinthetnek a nő általuk érzékelt „jómódjára”.
- [17] Ez nem jelenti azt, hogy ne lennének más helyzetek, melyekben a bántalmazó hosszú távra ellehetetlenítheti az áldozatát anyagilag is. Idetartoznak a következő esetek: a közös tulajdonú ingatlan költségeinek nem fizetése az áldozat kényszerű menekülése után; egyéb adósságok felhalmozása a válás kimondása előtt; közös ingatlan eladásának megakadályozása; közös vállalkozás vezetőjének megtett bántalmazott esetén a bántalmazó által a vállalkozás gazdasági ellehetetlenítése; csalás; és sikkasztás a vállalkozásból. Mindezekkel a módszerekkel a bántalmazók rendre élnek is. Mégis elmondható, hogy a közös gyerek megléte kínálja a bántalmazónak az áldozata életébe való legátfogóbb, legmélyebb beleavatkozást, aminek a megakadályozása – úgy a gyerek, mint a biztonságot nyújtó szülőjének védelme érdekében – valójában az állami intézményrendszer feladata lenne.
- [18] Nem segít ebben az sem, hogy az intézményeknél és hatóságoknál általában nem érnek össze ezek a szálak. Mindegyik csak az egyedi és pillanatnyi helyzettel hajlandó vagy képes foglalkozni, legyen az adósságkezelés, rezsirészlet-intézés, kapcsolattartás-pótlás, mediátorkijelölés vagy büntetőeljárás. Mindeközben a kapcsolat bántalmazó mivolta, és az, hogy ezek az egyedi helyzetek hogyan állnak össze egységes rendszerré, bántalmazói stratégiává, eltűnik a háttérben. Az áldozat joggal érzi magát egy olyan tükörszobában, ahol rajta kívül mindenki úgy tesz, mintha a tükrök üvegajtók lennének.

- [19] Lásd erről bővebben a Nők Joga és a NANE egyesület honlapjain a gyerekek és a párkapcsolati erőszak témájában megjelent kiadványainkat. (Kiindulásként ajánljuk a [https://nokjoga.hu/segitoknek-szakmai-es-politikai-donteshozoknak/a-gyerekek/a-kenyszerlathatas/linken elérhető_oldal_t](https://nokjoga.hu/segitoknek-szakmai-es-politikai-donteshozoknak/a-gyerekek/a-kenyszerlathatas/linken-elerhető_oldal_t), és a [https://nane.hu/kiadvanyok-szakembereknek/címen elérhető több, kifejezetten szakembereknek szóló kiadványt.](https://nane.hu/kiadvanyok-szakembereknek/címen-elérhető_több_kifejezetten_szakembereknek_szóló_kiadványt.)) (Mindkettő letöltve: 2025. 07. 30.) Továbbá: WAVE – Women against Violence Europe (2023). A biztonság mint a gyermek legfőbb érdeke – Az áldozatbarát bírói gyakorlat eszköztára a szülői felügyeleti és kapcsolattartási ügyekhez. Bécs, Ausztria. (https://nane.hu/wp-content/uploads/WAVE_A-biztonsag-mint-legfobb-erdek_Eszkoztar.pdf, letöltve: 2025. 08. 01.)
- [20] Annak feltárásához, hogy ezek közül melyiket és hogyan valósítja meg a bántalmazó, az ingyenesen letölthető Módszertani útmutatóban lehet pontos szempontokat és kérdéseket találni. Lásd Kuszing Gábor – Spronz Júlia – Wirth Judit (2012): *Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre*. Budapest, PATENT Egyesület – NANE Egyesület. 121–129. oldal (<https://nane.hu/wp-content/uploads/Modszertani-utmutato.pdf>, Letöltve: 2025. 07. 19.)
- [21] Lásd pl. Lundy Bancroft magyarul is megjelent könyveit. Lundy Bancroft – Jay G. Silverman – Daniel Ritchie (2013): *Lehet-e jó apa a bántalmazó? A partnerbántalmazás hatása a szülő-gyermek kapcsolatra*. (Ford. Kuszing Gábor és Szil Péter) Budapest, Háttér Kiadó – NANE Egyesület.; Lundy Bancroft (2022): *Mi jár a bántalmazó fejében? – Az erőszakos és uralkodni vágyó férfi*. (Ford. Cserháti Éva és Rédei Dorottya) Budapest, Gabo Kiadó – NANE Egyesület.; Lundy Bancroft (2023): *Apa bántja anyát – Hogyan tud segíteni gyerekeinek a bántalmazott anyá?* (Ford. Cserháti Éva) Budapest, Gabo Kiadó – NANE Egyesület
- [22] Lásd pl. Rezey ML. (Mar, 2020) Separated Women's Risk for Intimate Partner Violence: A Multiyear Analysis Using the National Crime Victimization Survey. J Interpers Violence. 35(5-6):1055–1080. doi: 10.1177/0886260517692334. Epub 2017 Feb 21. PMID: 29294656. A kutatás szerint a szétválás után az erőszak valószínűsége egyenesen növekszik.
- [23] Lásd pl. DeKeseredy, Walter S. (2003–2004) Sexual Assault During and After Separation or Divorce in Rural Ohio. Inter-university Consortium for Political and Social Research [distributor], 2008-04-22. <https://doi.org/10.3886/ICPSR04309.v1>

- [24] Lásd pl. Maire Sinha (June 25, 2013) Family violence in Canada: A statistical profile, 2011. Canadian Centre for Justice Statistics. Component of Statistics Canada catalogue no. 85-002-X Juristat, Vol. 33. No. 1. ISSN 1209-6393. (<https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/85-002-x/2013001/article/11805-eng.pdf?st=uZ47A7cA>, letöltve: 2025. 08. 02.). A NANE Egyesület éves monitoring tevékenysége általában hasonló eredményt mutat.
- [25] Ennek alapos bemutatását lásd: Kuszing Gábor – Spronz Júlia – Wirth Judit (2012): *Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre*. Budapest, PATENT Egyesület – NANE Egyesület. 117–130. o. (<https://nane.hu/wp-content/uploads/Modszertani-utmutato.pdf>, letöltve: 2025.07.19.), és Lundy Bancroft – Jay G. Silverman – Daniel Ritchie (2013): *Lehet-e jó apa a bántalmazó? A partnerbántalmazás hatása a szülő-gyermek kapcsolatra*. (Ford. Kuszing Gábor és Szil Péter) Budapest, Háttér Kiadó – NANE Egyesület.
- [26] 2014 augusztusában jelent meg az első magyar hivatalos szakmai útmutató, amelyben kimondják, hogy a párkapcsolati erőszak által érintett gyermek veszélyeztetett. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatósága által kiadott módszertani útmutató („A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan”) szerint: „Amennyiben a hozzátartozók közötti erőszaknak a gyermek is szemtanúja, azt úgy kell tekinteni, hogy ő is veszélyeztetett, mintegy a bántalmazás ellene is irányul.” (18. o.)
- [27] Lásd pl. ezeket az áttekintő kutatásokat: Zelimar S. Bidarra – Geneviève Lessard – Annie Dumont (2016). Co-occurrence of intimate partner violence and child sexual abuse: *Prevalence, risk factors and related issues*, *Child Abuse & Neglect*, Volume 55, 10–21. o. ISSN 0145-2134. (<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.03.007>); Pearson, I. – Page, S. – Zimmerman, C. – Meinck, F. – Gennari, F. – Guedes, A. – Stöckl, H. (2022). *The Co-Occurrence of Intimate Partner Violence and Violence Against Children: A Systematic Review on Associated Factors in Low- and Middle-Income Countries*. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(4), 2097–2114. <https://doi.org/10.1177/15248380221082943> (Original work published 2023)
- [28] Williams, L. – Finkelhor, D. (1990). *The Characteristics of Incestuous Fathers*. In: *Handbook of Sexual Assault*. New York, NY: Plenum Press. (231–255. o.)

- [29] Míg ezek a gyakorlati megfigyelések fontos figyelmeztető jelekre hívják fel a figyelmet, nem szabad megfeledkezni arról, hogy az elkövetővé/áldozattá válást más körülmények is befolyásolják. Egy 2022-ben végzett, 124 kutatást áttekintő metakutatás alátámasztja, hogy a gyermekkori párkapcsolati erőszak megtapasztalása (egyik szülő részéről a másik ellen elkövetett kényszerítő kontroll vagy erőszak) kimutatható rizikófaktor a az elkövetővé, illetve áldozattá válásnak (Ghoshal, R. – Douard, A. C. – Sikder, S. – Roy, N. – Saulnier, D. (2022). Risk and Protective Factors for IPV in Low- and Middle-Income Countries: A Systematic Review. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 32(4), 505–522. <https://doi.org/10.1080/10926771.2022.2154185>, letöltve: 2025. 08. 03.) Ezt természetesen befolyásolják más tényezők is, mint például a másik szülő vagy a környezet által nyújtott védelem.
- [30] Egy 2025-ben megjelent kanadai kutatás, amely 370 párkapcsolati erőszakot követő szétválás után vizsgálta ezt a kérdést, azt találta, hogy a bántalmazó férfiak közel 20%-a fenyegetőzött ezzel, és közel 16%-a el is követte a gyerekrablást. (Tutty, L. M. – Nixon, K. L. – Radtke, H. L. (2025). „When We First Split up, He Took the Kids and Ran”: Child Abductions in the Context of Intimate Partner Violence. *Violence Against Women*. doi: 10.1177/10778012251319700, letöltve: 2025. 08. 02.)
- [31] Nők joga szórólap sorozat. Az intézményi árulás. NANE Egyesület és PATENT Egyesület (https://nane.hu/wp-content/uploads/intezmenyi_arulas_final_online.pdf, letöltve: 2025. 07. 18.), és Wirth Judit (Szerk., 2009). Rendszerbe zárva: Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon? Budapest, NANE-PATENT (https://nane.hu/wp-content/uploads/rendszerbe_zarva.pdf, letöltve: 2025. 08. 03.)
- [32] Különösen akkor, ha arra gondolunk, hogy bántalmazott nőket rendszeresen fenyegetnek hatóságok azzal, hogy szabálysértési vagy büntetőeljárást lehet indítani ellenük, ha alaptalanul vádolják meg a partnerüket bántalmazással, és valótlan bejelentést tesznek.
- [33] Lásd pl. Domestic Abuse Commissioner-SafeLives: Understanding Court Support for Victims of Domestic Abuse: Mapping the provision of court-related domestic abuse support and advocacy across England and Wales on behalf of the Domestic Abuse Commissioner. June 2021. UK (<https://domesticabusecommissioner.uk/wp-content/uploads/2021/06/Court-Support-Mapping-Report-DAC-Office-and-SafeLives.pdf>, letöltve: 2025. 07. 24.)

- [34] Egy 2012-es amerikai kutatás szerint a bántalmazott nők közel 60%-a, egy 2024-es francia kutatás szerint a bántalmazott nők kicsit több mint 60%-a szenved PTSD-ben. Az idők során különböző országokban végzett felmérések szerint a női menedékházakba (Magyarországon ezek főként az anyaotthonok és a családok átmeneti otthonai) menekült bántalmazott nők körében ez az arány 80-90%-os. (A két idézett kutatás sorrendben: Nathanson, A. M. – Shorey, R. C. – Tirone, V. – Rhatigan, D. L. – *The Prevalence of Mental Health Disorders in a Community Sample of Female Victims of Intimate Partner Violence*. Partner Abuse. 2012 Jan;3(1):59-75. doi: 10.1891/1946-6560.3.1.59. PMID: 22741043; PMCID: PMC3381987 (letöltve: 2025. 07. 24.); Roland, N. – Delmas, N. – El Khoury, F. – Bardou, A. – Yacini, L. – Feldmann, L. – Hatem, G. – Mahdjoub, S. – Bardou, M.: *Post-traumatic stress disorders in women victims-survivors of intimate partner violence: a mixed-methods pilot study in a French coordinated structure*. BMJ Open. 2024 Jan 23;14(1):e075552. doi: 10.1136/bmjopen-2023-075552. PMID: 38262657; PMCID: PMC10824011 (letöltve: 2025. 07. 24.))
- [35] Erről a honlapjainkon és korábbi kiadványainkban található részletes információ. Az erőszak gyerekekre gyakorolt hatásáról, a gyerekeknél megmutatkozó PTSD-tünetekről és a gyógyulást elősegítő tényezőkről oktatóvideó és kézikönyv is elérhető honlapjainkról. A PTSD és a komplex PTSD átfogó tárgyalását Judith Herman klasszikus könyve adja (Judith Herman (2019). Trauma és gyógyulás. Háttér Kiadó – NANE Egyesület, Budapest.)
- [36] A 2022-es népszámlálás adataira vetítve az EU legfrissebb felmérésének eredményeit, Magyarországon egy év folyamán legalább 275 000 nő ellen követ el a partnere párkapcsolati erőszakot. Az Országos Rendőr-főkapitányság adatai szerint 2023-ban 783 esetet regisztráltak kapcsolati erőszak miatt. Ez tehát legjobb esetben is csupán 0,28 százaléka az abban az évben elkövetett párkapcsolati erőszaknak. Azaz a látencia (a hatóságok szemében láthatatlan esetek aránya) 99,72 százalékos. Az adatok forrása: Népszámlálás, 2022: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok>; FRA, EIGE, Eurostat (2024), EU gender-based violence survey – Key results. Experiences of women in the EU-27, Publications Office of the European Union, Luxembourg; Dezső Annamari: Hogyan értelmezzük a statisztikát, ami szerint 5 év alatt megduplázódott a kapcsolati erőszak áldozatainak száma Magyarországon? (<https://lakmusz.hu/2025/02/05/hogyan-ertelmezzuk-a-statisztikat-ami-szerint-5-ev-alatt-megduplazodott-a-kapcsolati-eroszak-aldozatainak-szama-magyarorszagon>, Letöltve: 2025. 07. 04.)

- [37] Az előző, 2012-es EU-felmérés (Violence against women: an EU-wide survey. Main results. (2015) EU Fundamental Rights Agency: Luxembourg: Publications Office of the European Union.) szerint a nők 28%-a azért nem fordul a rendőrséghez, mert nem bízik abban, hogy segíteni fognak. Ez az arány 1998-ban, az első magyar reprezentatív felmérés adatainak felvételekor (Tóth Olga (1999). Erőszak a családban. Társadalompolitikai Tanulmányok 12. füzet, Budapest) során még csak 7% volt. A bebetonozódott hiedelem az, hogy a nők azért nem tesznek feljelentést, mert szégyellik az ellenük elkövetett erőszakot. Ez az első felmérés óta alapjaiban megváltozott: 1998-ban még 63%, de 2012-ben már csak 16% volt azoknak a nőknek az aránya, akik ezt jelölték meg fő oknak. Megállapítható, hogy az erre való hatósági és közvéleményi hivatkozás érvényét veszítette. Annak, hogy ezt még manapság is előszeretettel szokás emlegetni, inkább a hatóságok mentegetése az oka. Az áldozatok valós tapasztalatainak, és főként az intézményi árulásnak az elismerése még mindig nem valósult meg.
- [38] NANE Egyesület (2015). *Miért marad? Családon belüli és párkapcsolati erőszak. Hogyan segíthetünk?* Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára. Budapest, NANE Egyesület. https://nane.hu/wp-content/uploads/miert_marad_2015.pdf (letöltve: 2025. 07. 31.)
- [39] NANE Egyesület (2015). *Miért marad? Családon belüli és párkapcsolati erőszak. Hogyan segíthetünk?* Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára. Budapest, NANE Egyesület. https://nane.hu/wp-content/uploads/miert_marad_2015.pdf (letöltve: 2025. 07. 31.)
- [40] A sorstársi csoportnál is fontos, hogy olyan facilitátor vezesse, aki a bántalmazás megnyilvánulási formáit és az áldozataira gyakorolt hatásait ismeri, kockázatelemzésben és biztonságtervezésben jártas, és az érintettek helyzetére kiható nemi sztereotípiákkal szemben kritikus. A csoportban is a biztonság álljon a középpontban. Ehhez nyújt segítséget az ilyen csoportok létrehozásának és vezetésének részletes leírását tartalmazó kézikönyv. Erő a változáshoz. Hogyan szervezzünk és működtessünk önsegítő csoportokat párkapcsolati erőszak áldozatainak és túlélőinek (2009). NANE Egyesület – Associazione Artemisia – AMCV – Tarttu Autonóm Nőmenhely – Women's Aid Federation of England, Budapest. 12. oldal. (<https://nane.hu/wp-content/uploads/Ero-a-valtozashoz.pdf>, letöltve: 2025. 07. 19.)

Szakirodalom

DeKeseredy, Walter S. (2003–2004) Sexual Assault During and After Separation or Divorce in Rural Ohio. Inter-university Consortium for Political and Social Research, 2008-04-22.

Dezső Annamari (2025). *Hogyan értelmezzük a statisztikát, ami szerint 5 év alatt megduplázódott a kapcsolati erőszak áldozatainak száma Magyarországon?* (<https://lakmusz.hu/2025/02/05/hogyan-ertelmezzuk-a-statisztikat-ami-szerint-5-ev-alatt-megduplazodott-a-kapcsolati-eroszak-aldozatainak-szama-magyarorszagon>, Letöltve: 2025.07.04.)

Domestic Abuse Commissioner-SafeLives (2021). Understanding Court Support for Victims of Domestic Abuse: Mapping the provision of court-related domestic abuse support and advocacy across England and Wales on behalf of the Domestic Abuse Commissioner. June 2021. UK (<https://domesticabusecommissioner.uk/wp-content/uploads/2021/06/Court-Support-Mapping-Report-DAC-Office-and-SafeLives.pdf>, letöltve: 2025. 07.24.)

Domestic Violence Services Network (2024). *Stalking – Stats, Tactics & Impacts*. (<https://www.dvsn.org/january-2024-stalking-stats-tactics-impacts/>)

dr. Sándor Beáta (2016). *Bíróságok monitorozása a párkapcsolati erőszakkal érintett esetek kezelésében*. Budapest, PATENT Egyesület. (https://www.patent.org.hu/dokumentumok/kozpolitika_kutatas/zarotanutmany_magy_webre.pdf, letöltve: 2025. 08. 12.)

Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatósága. *A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan*

EU Fundamental Rights Agency (2015). *Violence against women: an EU-wide survey. Main results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

FRA, EIGE, Eurostat (2024). *EU gender-based violence survey – Key results. Experiences of women in the EU-27*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Freyd, Jennifer J., February (1997). II. Violations of Power, Adaptive Blindness and Betrayal Trauma Theory. *Feminism & Psychology*. 7 (1): 22–32. (Letöltve: 2025.07.31.)

Ghoshal, R. – Douard, A. C. – Sikder, S. – Roy, N. – Saulnier, D. (2022). Risk and Protective Factors for IPV in Low- and Middle-Income Countries: A Systematic Review. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 32(4), 505–522. (<https://doi.org/10.1080/10926771.2022.2154185>, letöltve: 2025. 08. 03.)

Judith Herman (2019). *Trauma és gyógyulás. Háttér Kiadó – NANE Egyesület*, Budapest.

Kuszing Gábor – Spronz Júlia – Wirth Judit (2012). *Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre*. Budapest, PATENT Egyesület – NANE Egyesület. (<https://nane.hu/wp-content/uploads/Modszertani-utmutato.pdf>, Letöltve: 2025.07.19.)

Lundy Bancroft – Jay G. Silverman – Daniel Ritchie (2013): *Lehet-e jó apa a bántalmazó? A partnerbántalmazás hatása a szülő-gyermek kapcsolatra*. (Ford. Kuszing Gábor és Szil Péter) Budapest, Háttér Kiadó – NANE Egyesület.

Lundy Bancroft (2022): *Mi jár a bántalmazó fejében? – Az erőszakos és uralkodni vágyó férfi*. (Ford. Cserhádi Éva és Rédei Dorottya) Budapest, Gabo Kiadó – NANE Egyesület.

Lundy Bancroft (2023): *Apa bántja anyát – Hogyan tud segíteni gyerekeinek a bántalmazott anya?* (Ford. Cserhádi Éva) Budapest, Gabo Kiadó – NANE Egyesület

Maire Sinha (June 25, 2013) Family violence in Canada: A statistical profile, 2011. Canadian Centre for Justice Statistics. *Component of Statistics Canada catalogue* no. 85-002-X Juristat, Vol. 33. No. 1. ISSN 1209-6393. (<https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/85-002-x/2013001/article/11805-eng.pdf?st=uZ47A7cA>, letöltve: 2025. 08. 02.).

McEwan, Ogloff & Pathe (2011). Advances in stalking risk assessment. *Behavioral Sciences and Law* 29(2)

Mullen, Pathé, Purcell & Stuart (1999). Study of stalkers. *American Journal of Psychiatry*, 156(8)

NANE Egyesület – Associazione Artemisia – AMCV – Tarttu Autonóm Nőmenhely – Women's Aid Federation of England (2009). *Erő a változáshoz. Hogyan szervezzünk és működtessünk önszorgú csoportokat párkapcsolati erőszak áldozatainak és túlélőinek* (2009). Budapest. (<https://nane.hu/wp-content/uploads/Ero-a-valtozashoz.pdf>, letöltve: 2025. 07. 19.)

NANE Egyesület (2015). *Miért marad? Családon belüli és párkapcsolati erőszak. Hogyan segíthetünk? Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára*. Budapest, NANE Egyesület. (https://nane.hu/wp-content/uploads/miert_marad_2015.pdf (letöltve: 2025. 07. 31.)

NANE-PATENT (2009). *Rendszerbe zárva: Hogyan kezeli az igazságszolgálat a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon?* Budapest. (https://nane.hu/wp-content/uploads/rendszerbe_zarva.pdf, letöltve: 2025. 08. 12.)

Nathanson, A. M. – Shorey, R. C. – Tirone, V. – Rhatigan, D. L. – The Prevalence of Mental Health Disorders in a Community Sample of Female Victims of Intimate Partner Violence. *Partner Abuse*. 2012 Jan;3(1):59-75. doi: 10.1891/1946-6560.3.1.59. PMID: 22741043; PMCID: PMC3381987 (letöltve: 2025. 07. 24.)

Pearson, I. – Page, S. – Zimmerman, C. – Meinck, F. – Gennari, F. – Guedes, A. – Stöckl, H. (2022). The Co-Occurrence of Intimate Partner Violence and Violence Against Children: A Systematic Review on Associated Factors in Low- and Middle-Income Countries. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(4), 2097–2114. <https://doi.org/10.1177/15248380221082943>

Rezey ML. (Mar, 2020) Separated Women's Risk for Intimate Partner Violence: A Multiyear Analysis Using the National Crime Victimization Survey. *J Interpers Violence*. 35(5-6):1055–1080.

Roland, N. – Delmas, N. – El Khoury, F. – Bardou, A. – Yacini, L. – Feldmann, L. – Hatem, G. – Mahdjoub, S. – Bardou, M.(2024). Post-traumatic stress disorders in women victims-survivors of intimate partner violence: a mixed-methods pilot study in a French coordinated structure. *BMJ Open*. 2024 Jan 23;14(1). (letöltve: 2025. 07. 24.))

Sheed, A. – Brandt, C. – McEwan, T. E. (2024). The Relationship Between Stalking, Homicide, and Coercive Control in an Australian Population. *Homicide Studies*

SPARC (2017) *Stalking & Intimate Partner Violence: Fact Sheet*. (<https://www.stalkingawareness.org/wp-content/uploads/2018/11/Stalking-IPV-Fact-Sheet.pdf>)

Spencer, C. M. – Stith, S. M. (2018). Risk Factors for Male Perpetration and Female Victimization of Intimate Partner Homicide: A Meta-Analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 21(3), 527–540.

Spronz Júlia – Wirth Judit (2006). *A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása*. Budapest, NANE Egyesület – HCM. https://nane.hu/wp-content/uploads/integralt_magyar_nane_hcm.pdf

Tóth Olga (1999). *Erőszak a családban. Társadalmi-politikai Tanulmányok 12. füzet*, Budapest

Tutty, L. M. – Nixon, K. L. – Radtke, H. L. (2025). „When We First Split up, He Took the Kids and Ran”: Child Abductions in the Context of Intimate Partner Violence. *Violence Against Women*.

WAVE – Women against Violence Europe (2023). *A biztonság mint a gyermek legfőbb érdeke – Az áldozatbarát bírói gyakorlat eszköztára a szülői felügyeleti és kapcsolattartási ügyekhez*. Bécs, Ausztria. (https://nane.hu/wp-content/uploads/WAVE_A-biztonsag-mint-leg-fobb-erdek_Eszkoztar.pdf, letöltve: 2025. 08. 01.)

Williams, L. – Finkelhor, D. (1990). The Characteristics of Incestuous Fathers. In: *Handbook of Sexual Assault*. New York, NY: Plenum Press. (231–255. o.)

Zelimar S. Bidarra – Geneviève Lessard – Annie Dumont (2016). Co-occurrence of intimate partner violence and child sexual abuse: Prevalence, risk factors and related issues, *Child Abuse & Neglect*, Volume 55, 10–21.

Hová fordulhatnak a családon belüli erőszak áldozatai?

NANE Egyesület

Segélyvonal nők és gyerekek elleni erőszak áldozatainak és segítőiknek

06 80 505 101 (hétfő, kedd, csütörtök, péntek 18-22 h, kedd 8-12 h, szerda 12-14 h között)

Chatsegély: szerda 16-18 h között
(*elérhető a nane.hu honlapon*)

A NANE Egyesület honlapja: www.nane.hu

A NANE Egyesület **gyerekkori szexuális bántalmazás túlélőinek szóló információs honlapja:**

www.muszajmunkacsoport.hu

Patent Egyesület

Jogsegélyszolgálat bántalmazott nőknek és a nemi alapú erőszak és diszkrimináció áldozatainak

06 80 80 80 81 (szerda 16-18 h és csütörtök 10-12 h között)

Chatsegély: folyamatos, jellemzően 1 héten belüli válaszadási idővel

A Patent Egyesület honlapja: www.patent.org.hu

A Patent Egyesület áldozatoknak szóló jogi információs honlapja: www.aldozatokjogai.hu

További fontos információ: www.nokjoga.hu

Nőjogi persely:

Támogatás igénylése jogérvényesítési folyamattal kapcsolatos költségekhez (illetékek, hivatalos másolatok és fordítások, pénzbírságok, büntetések, szakértői vélemények díja).

Részletes feltételek és igénylés: www.patent.org.hu/support

Segítők Hálózata

A NANE és a Patent Egyesület közös kezdeményezése technikai jellegű információ és támogatás igénylésére, melyet online igénylőlapon keresztül lehet igénybe venni (<https://nane.hu/nok-a-nokert-elindul-a-segitok-halozata/>). További információ a NANE és a Patent Egyesület honlapján érhető el.

OKIT – Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat, menekülés esetén hívható

06 80 20 55 20 (24 órában, 7 napon)

www.bantalmazas.hu

Ökumenikus Segélyszervezet:

www.segelyszervezet.hu

Krízisambulanciákról információ:

www.segelyszervezet.hu/szemelyes-tanacsadas-krizisambulanciakon/

Fehér Gyűrű Áldozatsegítő Szervezet:

www.fehergyuru.eu

Országos Rendőr-főkapitányság:

107, 112, www.police.hu

ORFK központi telefonszáma: 06 1 443 5500

ORFK Telefontanú (bűncselekmények névtelen bejelentésére): 06 80 555 111

ORFK SMS-vonal hallássérülteknek: 06 20 9000 107

Országos Mentőszolgálat: 104, www.mentok.hu

Bíróságok: www.birosag.hu

Ügyészségek: www.ugyeszseg.hu

Hasznos jogi információ: www.jogiforum.hu

A feltüntetett szervezetek és intézmények közül többen kapacitáshiánnyal küzdenek, így valószínű, hogy a kapcsolatfelvétellel többször is próbálkozni kell. Állami intézmények és szolgáltatások felkeresése esetén javasoljuk, hogy tájékozódjon előre jogairól a **www.aldozatokjogai.hu** és a **www.nokjoga.hu** oldalakon.

A megelőző távoltartással kapcsolatos tudnivalók a rendőrség oldalán:

www.police.hu/hu/ugyintezes/tavoltartas

Minden kapitányságon kell lennie **áldozatvédelmi referensnek**, családi összekötő tisztnek, és/vagy családon belüli erőszakkal kiemelten foglalkozó munkatársnak. Érdemes telefonon előzetesen időpontot kérni a területileg illetékes rendőrkapitányság referenséhez.

Panasztétel rendőri intézkedéssel kapcsolatban:

A panasztételre két mód van: tehető közvetlenül az intézkedő rendőri szervnél, illetve az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalánál.

A rendőrség honlapja:

<https://www.police.hu/hu/ugyintezes/beadvanytetele>

A rendőrség online Ügyintézési Protálja:

<https://ugyintezes.police.hu/hu/uj-ugy-inditasa/>

Online nyomtatványon is lehet panaszt tenni, Ügyfélkapuval.

Alapvető Jogok Biztosának Hivatala

www.ajbh.hu

Online nyomtatványon is lehet panaszt tenni, Ügyfélkapuval vagy anélkül.

Vagy személyes ügyfélfogadásra is lehet időpontot kérni online vagy telefonon.

Áldozatsegítő Szolgálatok:

<https://www.kormanyhivatal.hu/hu/aldozatsegito-szolgalat-at>

Az Áldozatsegítő Szolgálat a bűncselekmények áldozatai számára felvilágosítást ad, érzelmi támogatást nyújt, gyakorlati segítséget biztosít, igazolja az áldozati státuszt, valamint az egyszerű megítélésű kérdések esetén jogi tanácsot ad, és ügyvédi segítség igénybevételéhez hozzásegít. A bűncselekmény áldozataként azonnali pénzügyi segély és állami kárenyhítés is itt igényelhető. Az Áldozatsegítő Szolgálat a megyei kormányhivatalok részeként működik.

Az Áldozatsegítő Szolgálatról igényelhető azonnali pénzügyi segélyt akkor kérhet az érintett, ha krízishelyzetben van, azaz a bántalmazás következtében nincs abban az állapotban, hogy lakásáról, ruháról, élelemről, utazásáról, gyógyszereiről gondoskodni tudjon. A támogatás igénybevételének feltétele, hogy a bántalmazás bűncselekménynek minősüljön, és a segély iránti kérelmet a bűncselekményt követő 8 napon belül benyújtja az illetékes az Áldozatsegítő Szolgálatánál, melyről a **06 80 225 225** zöld számon is kaphat felvilágosítást.

Állami kárenyhítésre tarthat jogot továbbá mind a bántalmazott szülő, mind a gyerek, akkor is, ha maga sértettje a bűncselekménynek, vagy mint a sértett hozzátartozója, ha ellene szándékos, személy elleni bűncselekményt követtek el. A kérelmet a bűncselekmény elkövetése után 1 éven belül kell az Áldozatsegítő

Szolgálatnál előterjeszteni, a kár részletes igazolásával. Szükséges továbbá, hogy az áldozat sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt akár hivatalból, akár feljelentésre eljárás induljon.

Áldozatsegítő Központok:

www.vansegitseg.hu

Az Áldozatsegítő Központ a bűncselekmények áldozatai számára érzelmi, lelki, támogató és technikai jellegű segítséget nyújtó szolgáltatásokat biztosít, de nem adhat áldozati státusz igazolást, és nem igényelhető náluk anyagi támogatás sem.

Igazságügyi Minisztérium Jogi Segítségnyújtó Szolgálat:

<https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/jogi-segitsegnyujtas>

A Jogi Segítségnyújtó Szolgálatnál van arra lehetőség, hogy akár peren kívüli (szóbeli tanácsadás, okiratszerkesztés), akár peres (ha már bírósághoz került az ügy) jogi kérdésekben ingyenes vagy kedvezményes jogi tanácsot vagy pártfogó ügyvédi képviselést igényeljen, aki a támogatás igénybevételéhez rászorultnak minősül. A Jogi Segítségnyújtó Szolgálat a kormányhivatalok részeként működik.

TARTALOM

Előszó.....	5
Bevezető	8
Terminológia	13

I. Hogyan bántalmaz?

A bántalmazás rendszerének felépítése

1. A párkapcsolati erőszak mint egységes rendszer megértése	19
1.1. A bántalmazás mint rendszer kiépítése – a bántalmazó stratégiái	27
1.1.1. Kényszerítő kontroll (Coercive control)	27
1.1.2. Fenygető zaklatás (Stalking)	35
1.1.3. Bosszúzaklatás (Post-separation harassment vagy Revenge stalking)	42
2. A bántalmazás rendszerének fenntartása – a bántalmazó módszerei.....	46
2.1. Gazdasági erőszak.....	46
2.2. Kényszer-kapcsolattartás, kényszerláthatás.....	55
3. A bántalmazás rendszerének intézményi fenntartása – az intézményi árulás	67

II. Hogyan segítsünk?

A bántalmazás rendszerének lebontása

4. A párkapcsolati erőszak áldozatainak nyújtott integrált ügyféllátás modellje	75
4.1. Az integrált ügyféllátás speciális szabályai	79
5. A traumatudatos segítő munka.....	83
5.1. A feminista traumatudatos segítő munka.....	84
5.2. A feminista traumatudatos segítő munka a gyakorlatban – ajánlások.....	85
Zárógondolatok.....	119
A szerzők	122
Végjegyzetek	123
Szakirodalom	133
Hova fordulhatnak a családon belüli erőszak áldozatai?.....	137